

ғылыми-әдістемелік журнал науčno-методический журнал

СОҚПАҚ Тропинка

№1 (102) ақпан 2023 жыл

*Балалар туризмінің мақсаты –
баланың ой-өрісін кеңейту, оның
талантын ашу, денсаулығын нығайту
және оны тұлға ретінде дамыту.*

Электронная почта Eurasia_centre@mail.ru

Фейсбук [http:// www.facebook.com/tourism07.kz/](http://www.facebook.com/tourism07.kz/)

Сайт <http://tourism07.kz>

Инстаграм <http://instagram.com/tourism07.kz/>

ҚҰРМЕТТІ ЖУРНАЛ ОҚЫРМАНДАРЫ!

Ғасырлар бойы халқымыздың қасиетті қорғаны болған байтақ қазақ даласы киелі әрі кереметке толы өңір саналады. Батыр бабаларымыздың ақ найзаның ұшымен, ақ білектің күшімен, қабырғадан қан кеше жүріп қорғап қалған осы кең-байтақ жер тәуелсіз Қазақстанның баға жетпес байлығы екені сөзсіз. Егемендігімізді алып, ел болып етек-жеңімізді жинаған соң тарихи құндылықтарға назар аударып, өткен-кеткенімізді түгендеу біздің басты борышымыз.

QazaqGeography - Қазақстанның бай табиғаты мен өзіндік мәдениетін зерделеуге, елдің тарихи-мәдени мұрасын сақтауға және өз білімін болашақ ұрпаққа беруге ортақ ниетпен біріккен қазақстандықтардың ерікті географиялық қоғамдастығы. Ол ұлттық географиялық қоғам ретінде 2013 жылы құрылған және бүгінде 1 000-нан астам мүшені біріктіреді

және бүкіл Қазақстан бойынша 11 өңірлік өкілдікке ие.

Бүгінгі таңда «*QazaqGeography*» 50-ден астам серіктестермен ынтымақтастық жүргізуде, және де бірлестіктермен біріге отырып 70-тен астам жобаларды («Алтын Емел», «Шарын» және «Ұлытау» ұлттық парктері, олардың ішінде экологиялық туризмді дамыту және т.б.) іске асырды. Қазірдің өзінде жоба аясында сусыз эко әжетханалар, туристер үшін нағыз таптырмас дүние - ауыз су бұрқақтары мен көлеңкелі шатырлар, сондай-ақ бақылау алаңдары пайда болды. «Шарын» ұлттық паркінің кейбір учаскелерінде болашақта бүкіл аумақты қамтитын ұялы байланыс қолжетімді болды. Алдағы жылдарда ұлттық парктер аумағында глэмпингтер, кемпингтер үшін алаңдар, визит-орталықтар орнатылады, этноауылдар құрылады. Жобаның тағы бір мақсаты - жергілікті халықты туристік сервистің дамуы мен қызметіне тарту. Олар үшін саябақтарға жақын орналасқан ауылдардың тұрғындарына өз бизнесін ашуға мүмкіндік беретін оқыту семинарлары мен тренингтер ұйымдастырылды. Мысалы, олар қонақ үйлерді ұйымдастыра алады, кәдесыйлар мен азық-түлік өнімдерін өндіруді, әрі сатуды қолға ала алады.

Ұрпақтар сабақтастығын сақтау, тарихпен байланыс орнату – болашақ үшін маңызды дүниелер. Осы орайда республикалық «Соқпақ-Тропинка» ғылыми-әдістемелік журналына ел тарихын таныту, мәдениетін насихаттау, экологиясын жақсарту мақсатында жазылған көптеген әдістемелік жұмыстар, ғылыми зерттеулер мен маңызды мақалалар жарияланып келеді. Ш.Айтматов «Көз көріп, құлақ естімеген табиғаттың таңғажайып кеңістігін тану жолында қазіргі адам баласы жеткен ұлан-ғайыр рухани дүние өрісін, жеке бір салаларда ғана болмаса, көркемдік ой жүйесін әлі тұтас қамти алған жоқ» дегендей тұмса табиғатты зерделеу, зерттелмеген, танылмаған тарихты жарыққа шығару туристік-өлкетану қызметімен шұғылданатын ұстаздар ениісінде.

Олай болса, осы жолда аянбай қызмет етіп жүрген энтузиастарға, туристерге, өлкетанушылар мен экологтарға шалқар шабыт, шығармашылық табыс тілейміз. Журнал оқырмандары көбейіп, жазарларыңыз Қазақстанның табиғатындай таңғажайып туындылар мен ғылыми деректерге толықсын!

Игі тілекпен, «*QazaqGeography*»
РҚБ төрағасы

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Orman Karimuly Nurbaev'.

Орман Кәрімұлы
НҰРБАЕВ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АҚПАРАТ
МИНИСТРЛІГІНДЕ 01.12.2003 ЖЫЛЫ ТІРКЕЛІП,
№4482-Ж КУӘЛІГІ БЕРІЛГЕН.
24.12.2021 ЖЫЛЫ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АҚПАРАТ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ ДАМУ
МИНИСТРЛІГІНІҢ БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ
ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ЕСЕБІНЕ № KZ40VPV00044511
ҚАЙТА ТІРКЕЛДІ.

Таралым аймағы: Қазақстан Республикасы

№1(102), ақпан 2023 жыл

МЕНШІК ИЕСІ: МКҚК «Батыс Қазақстан облысы әкімдігі
білім басқармасының балалар мен жасөспірімдер туризм
және экология облыстық орталығы» (келесіде – БҚ
ОБЖТЖЭО)

Батыс Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының
қолдауымен жылына 6 рет шығады.

Журналдың негізін қалаушы:

ФОМИН Виктор Павлович - А.А.Остапец – Свешников
атындағы Халықаралық балалар-жасөспірімдер туризм
және өлкетану академиясының (келесіде – А.А.Остапец-
Свешников атд. ХБЖТЖЭО) академигі, п.ғ.к.

Редакциялық кеңес:

Төрайымы: **Мыңбаева Айгүл Әділгерейқызы** - Батыс
Қазақстан облыстық білім басқармасының басшысы

Шеф-редактор: **Бекқалиев Ғалым Ибатовлаұлы** – Батыс
Қазақстан облысы әкімдігі білім басқармасының балалар
мен жасөспірімдер туризм және экология облыстық
орталығының директоры (келесіде – БҚОБЖТЖЭО)

Кеңес мүшелері:

Жұмаев Максат Сағынтайұлы – белгілі Қазақстан
альпинисті, альпинизм бойынша Халықаралық деңгейдегі
Спорт шебері, БҚО-ның құрметті азаматы

Смирнов Дмитрий Витальевич – п.ғ.д., А.А.Остапец-
Свешников атд. ХБЖТЖЭО-ның президенті

Мазбаев Орденбек Білісбекұлы - п.ғ.д., А.А.Остапец-
Свешников атд. ХБЖТЖЭО-ның академигі

Никитинский Евгений Сергеевич – п.ғ.д. «Тұран-
Астана» университетінің профессоры

Абдулхаиров Абджемил Закерьянович – п.ғ.к., доцент,
А.А.Остапец-Свешников атд. ХБЖТЖЭО-ның Крым
аймақтық филиалының төрағасы

Шаяхметов Асхат Ғалиевич - А.А.Остапец-Свешников
атд. ХБЖТЖЭО-ның академигі

Редакция алқасы:

Г.З.Усағалиева – ОБЖТЖЭО директорының ОӘЖ
жөніндегі орынбасары

А.Б.Мукашева - ОБЖТЖЭО директорының ОТЖ
жөніндегі орынбасары

К.Е.Неталиева - ОБЖТЖЭО туризм және қауіпсіз
маршруттар бөлімінің меңгерушісі,

Р.С.Альмұханова – ОБЖТЖЭО өлкетану бөлімінің
меңгерушісі

Н.Х.Гатауов - ОБЖТЖЭО экологиялық туризм бөлімінің
меңгерушісі

Р.Е.Нұрманов - ОБЖТЖЭО спорттық бағдарлау бөлімінің
меңгерушісі

В.В.Мазуренко - ОБЖТЖЭО спорт және дене шынықтыру
бөлімінің меңгерушісі

Нөмірмен жұмыс жасағандар:

Қайрлиева Қ.Ж. - бас редактор

Карина Ж.М. - корректор

Кушеккалиев Ж.Н. - дизайнер

Журнал редакциясының пікірі жарияланым авторларының
пікірімен сәйкес келмеуі мүмкін.
Қолжазбалар рецензияланбайды және қайтарылмайды.

Жазылым индексі

Жеке жазылушы – 75184

Мекемелер мен ұйымдар – 25184

Редакция мекен - жайы:

090004 Қазақстан Республикасы, Орал қ.,

Исатай батыр көшесі, 71/1

Тел.(7112) 52-59-42, 52-58-91

e-mail: evrasia_centre@mail.ru

www: tourism07.kz

Форматы А4 210 x 279 мм, офсетті басып шығару.

Тапсырыс №

Таралымы 500 дана

«Көкше-Полиграфия» АҚ компаниясында басылған,

Ақмола обл., Көкшетау қ.,

ӘДІСНАМА – МЕТОДОЛОГИЯ

Методические рекомендации по изучению и
обобщению передового педагогического опыта....2
5 әдістен — 50 әдіске!!!.....7

Неталиева К.Е.

Программа туристского кружка
по комбинированному туризму.....11

Молдашева Р.Г., Куракова А.А.

Экология және біз.....15

Қадырбек С.Қ.

Білім беруді ақпараттандыру – оқу-тәрбие
үрдісіндегі құзыреттілік.....21

ӨЛКЕТАНУ-КРАЕВЕДЕНИЕ

Гумаров Ж.О.

Ұлы Отан соғысы жылдарындағы Бөкей ордасы
ауданы.....23

Қарабалин М.М.

Талдықудықтың тарихы.....29

Токсанбаева А.М.

Динмухамед Конаев - значимая личность
в становлении казахской науки и культурно-
просветительской жизни Казахстана.....33

ТУРИЗМ

Милехин В.В.

Штурман Мамин.....36

СПОРТ

Панфилов П.Н., Шуругина О.В.

Закаливание как компонент ЗОЖ.....39

ЭКОЛОГИЯ

Бекешев А.С.

Жайық өзені – өткені, бүгіні мен болашағы.....47

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРАКТИКА

Бекмуханова А.Б.

Жымпиты ауылының флорасы.....52

Жәрдемова Г.Е.

Шаңғы туризміне дайындық.....54

Хамиев М.Н.

Паралельді өткел.....56

Чеснокова С.Р.

Андроновская культура.....58

Мерекеева А.Б.

Тахауи тағылымы.....61

ТУРИСТІК ЖАҢАЛЫҚТАР

Жарыс жеңімпаздарын құттықтаймыз.....64

Методические рекомендации по изучению и обобщению передового педагогического опыта

ОУО приказ №83
«01» февраля 2021 года

Передовой опыт - это:

- новые или улучшенные приемы и методы работы,
- формы деятельности,
- прогрессивные новшества,
- рационализаторские инициативы, дающие высокий результат и соответствующие современным требованиям, направленные на совершенствование учебно-воспитательного процесса.

Деятельность методической службы в организациях дополнительного образования направлена на: координирование и поддержание качества воспитательного процесса, основанного на новом педагогическом мышлении, индивидуальном стиле профессиональной деятельности педагога, а также современных педагогических технологиях.

Характеристики педагогического опыта: целенаправленность, системность, диагностичность, конструктивность, перспективность.

Виды передового педагогического опыта:
опыт, ценный новыми оригинальными идеями в решении актуальных педагогических проблем.

опыт, ценный новыми формами, методами, приемами.

Три направления:

использование совершенно новых, инновационных форм, методов и приемов в педагогической деятельности;

использование уже известных форм, методов и приемов, не применявшихся ранее в педагогической деятельности (например – деловая игра и др.);

использование в работе отдельных элементов системы, которую нельзя перенести в условия, отличные от условий деятельности педагога – носителя опыта, но можно использовать в работе отдельные элементы этой системы.

Опыт, который широко применяется в педагогической практике, но объединенный в систему становится инновационным (например, система воспитания через КТД).

Передовой опыт – мастерство (проведение ежегодных конкурсов педагогического мастер-

ства)

Основные этапы работы по изучению опыта:
Организационный, теоретическая и практическая подготовки.

Накопление фактического материала.

Обработка фактического материала (обобщение).

Оценка изученного опыта и принятие решений.

Пропаганда, распространение, внедрение передового опыта. Данные этапы находятся в тесной взаимосвязи и обуславливают друг друга.

Критерии передового опыта:

Результативность учебно-воспитательного процесса. Устойчивость результатов учебно-воспитательного процесса.

Актуальность и социальная значимость решаемых учебно-воспитательных задач.

Наличие новизны (новое содержание, методы, формы, средства; успешное применение известных научных положений передового опыта).

Стабильность передового педагогического опыта. Преемственность.

Перспективность (всякое новое педагогическое явление лишь в том случае является частью опыта, если есть перспектива развития и применения его на практике).

Умение обнаруживать и преодолевать недостатки, противоречия.

Содержание планирования по изучению передового педагогического опыта:

Адрес изучаемого опыта.

2. Название темы.

3. Изучение литературы, документов, графических материалов, статистических данных; состояния практики работы организаций дополнительного образования города, района, республики по проблеме.

4. Цель обобщения опыта, основные направления изучаемой проблемы, возможные пути ее решения.

5. Объект (субъект) изучения (чей опыт планируется изучать, кто будет изучать).

6. График посещения занятий (мероприятий), сформулировать цели каждого посещения.

Обратить внимание:

на актуальность и конкретность решаемых учебно-воспитательных задач, определенных носителем передового педагогического опыта;

на степень активности и самостоятельной деятельности детей в решении поставленных задач;

на определение уровня профессиональной подготовки, стиля работы, творческого потенциала педагога;

Накопление фактов, способы изучения передового педагогического опыта:

отношение администрации к значению изучаемого передового педагогического опыта;

наличие материалов по данному опыту работы, где они были представлены;

где обсуждался и был одобрен к изучению и внедрению рассматриваемый опыт работы, результаты;

изучение (использование) передового педагогического опыта в организации дополнительного образования;

основные направления, методы и приемы, используемые носителем передового педагогического опыта для эффективности работы по проблеме, выводы, определение перспективы в дальнейшей работе;

изучение методических материалов, подготовленных носителем передового педагогического опыта, анализ их содержания, установление связи конкретной проблемы с реализацией общих учебно-воспитательных задач организации дополнительного образования;

оказание помощи в систематизации накопленных методических материалов, подготовке описания опыта.

Подготовка научно-методического анализа изучаемого передового педагогического опыта.**Необходимо отметить:**

актуальность проблемы и ее значение в совершенствовании учебно-воспитательного процесса;

элементы (сущность) новизны опыта;

результативность работы;

рекомендации по использованию передового опыта.

Обработка и обобщение собранных сведений, оформление заключительного документа: справки, выводов, рекомендаций.

Для накопления разнообразного и достаточно обширного фактического материала используются следующие методы работы:

- наблюдение;
- беседа;
- анкетирование;
- тестирование;

- изучение продуктов деятельности;

- эксперимент;

- обработка фактического материала.

Передовой опыт может быть обобщен в следующих формах:

доклад, статья, отчет;

буклет, плакат, листовка;

кинофильмы, диапозитивы, диафильм;

видеозапись, магнитофонная запись; методические разработки и др.

Рекомендации по описанию опыта работы:

Начинать описание опыта педагога (творческой группы, коллектива) следует с определения и обоснования конкретной потребности. Необходимо показать его актуальность, значение (место) в организации и совершенствовании учебно-воспитательного процесса.

Выделить главную педагогическую идею.

Описать становление и развитие опыта, конкретные условия. Указать длительность функционирования опыта (время отсчитывается от момента начала целенаправленного изучения опыта, выявления его результативности).

Описание должно быть достоверным и объективным.

Описывать можно в следующей последовательности:

1) подготовительный этап;

2) этап непосредственной организации деятельности;

3) этап подведения итогов, анализа, внесения корректив в последующую деятельность.

Анализируя специфику работы носителя передового педагогического опыта, необходимо раскрыть секреты его мастерства, проследить последовательность применяемых в опыте методов и приемов в целостной системе используемых средств, показать их преимущество, практическую значимость опыта в целом. Выводы, оценочные критерии подкрепить яркими фактами, примерами, результатами участия в республиканских, международных конкурсах, соревнованиях, форумах, др.

Отметить трудности, с которыми столкнулся носитель опыта, спрогнозировать границы применения обобщенного опыта.

Изложение должно быть конкретным, логичным, с вычленением в нем главных моментов

Оценивая изученный передовой педагогический опыт, возможность применения его в массовой практике, необходимо раскрыть:

- условия функционирования опыта. Доказать результативность деятельности педагогов, работающих по конкретным программам дополнительного образования;

- главную идею опыта и его теоретическую базу (т.е. показать главный замысел опыта, самое существенное в его деятельности);

- дать теоретическое обоснование опыту, показать, из каких научных положений данный опыт исходит.

При выявлении теоретической базы опыта могут возникнуть следующие затруднения:

- недостаточная научная подготовка обобщающего опыта (в данном случае необходимо обратиться к специалистам более высокого уровня);

- действительное отсутствие научной базы в опыте (в этом случае необходимо внимательно изучить материалы, которые подлежат обобщению, расширить круг экспертов, включить ученых);

- данный опыт является отражением новых закономерностей, еще не известных науке (такой опыт по сути новаторский и должен рассматриваться как источник новых научных идей).

Содержание деятельности по пропаганде и распространению передового педагогического опыта:

создание банка данных, который содержит:

- сведения о передовом педагогическом опыте в сфере дополнительного образования (местный опыт, других регионов, республики, стран ближнего и дальнего зарубежья);

- педагогические находки (собственные программы, разработки занятий, сценарии мероприятий, творческие работы и др.);

- прогрессивные методики, новые технологии обучения и воспитания, авторские программы.

Организация творческих педагогических мастерских, школ передового педагогического опыта, проведение педагогами открытых занятий, выступления на МО, конференциях, совещаниях, семинарах, курсах повышения квалификации и т. д.

Подготовка информационных бюллетеней о передовом педагогическом опыте в сфере образования и воспитания, публикация материалов о ходе внедрения опыта в периодической и профессиональной печати, поддержание творческих контактов со СМИ.

Оказание методической помощи и обучение педагогов по внедрению опыта (осуществляется на семинарах, практикумах, совещаниях, путем устных и письменных консультаций, с помощью материалов об опыте, который внедряется)

Рекомендации по оформлению и содержанию материалов о передовом педагогическом опыте

Материал о передовом опыте включает следующие структурные элементы:

- обложка (титульный лист);

- информационный лист;

- рецензия;

- аннотация;

- оглавление (содержание);

- введение;

- основная часть;

- заключение;

- литература;

- приложение (составляется при необходимости).

Титульный лист характеризует материал с точки зрения его места в данном информационном издании. Он содержит: название организации дополнительного образования, представляющей материал; заглавие (краткое и информативное название представляемого материала); ФИО, должность того, кто представляет материал; год представления материала.

Информационный лист содержит: сведения об авторе опыта (творческой группе, коллективе): ФИО, год рождения, образование, квалификационная категория и год присвоения, адрес, контактный телефон;

сведения о том, какими материалами представлен опыт, их точное местонахождение; сведения о последователях опыта (если они есть), их отзывы и замечания, конкретные адреса распространения передового опыта (ФИО, должность, название организации дополнительного образования).

Рецензия. Содержит отзывы и замечания эксперта (-ов) о представленной работе (указать ФИО, должность эксперта(-ов)).

Аннотация. Это сокращенное (на 1/3 страницы) изложение содержания материала об опыте в следующей последовательности: представление автора (ов), составителя, основное содержание материала об опыте, читательское назначение материала.

Оглавление (содержание). Дает развернутый перечень всех рубрик (разделов, глав, параграфов) соответственно тексту с указанием страниц. В целом оно должно отражать основные аспекты рассматриваемой в работе проблемы.

Введение. Указываются актуальность рассматриваемого опыта, тема, предмет материала, сформулированные в заглавии; необходимо показать научно-практическую значимость, проблематичность рассматриваемого опыта с тем, чтобы у читателя создалась определенная установка на восприятие его содержания и возник целенаправленный интерес. Целесообразно очертить круг вопросов, которые будут рассматриваться в опыте. Необходимо отметить индивидуальный вклад каждого автора, если работа написана коллективом авторов, дать необходимые разъяснения от-

дельных моментов, объяснить термины, встречающиеся в тексте. Введение не должно повторять аннотацию.

Основная аналитическая часть.

Дается изложение рассматриваемого опыта работы, освещаются существующие подходы и пути их решения. Основную часть можно начать с описания достигнутых результатов в опыте педагога. Важно выявить и обосновать те конкретные противоречия, которые обусловили творческий поиск, а также описать, для чего начинался и как развивался данный опыт. При описании опыта в частных и общих выводах и их обоснований должно проявиться авторское отношение к нему.

Заключение.

Содержит сведения о фактическом состоянии проанализированной проблемы. Здесь прослеживаются причинно-следственные связи между используемыми педагогом средствами и полученными результатами. В заключительной части могут быть даны выводы и рекомендации, а также прогнозы, отражающие перспективы развития данного опыта, проблемы и пути их решения. Выводы являются очень важным разделом работы и могут носить характер рекомендаций, направленных на эффективное решение рассматриваемых в опыте проблем, или характер прогноза, т.е. опережающего опыта, раскрывающего возможности передового опыта в определении на его основе дальнейшей разработки как отдельных научных проблем, так и теории и практики учебно-воспитательного процесса в целом.

Литература. Список литературы, используемой в работе.

Приложение. Составляется при необходимости. Таблицы, примеры, материалы справочного характера и пр. не должны повторять текст работы, а лишь служить ее дополнением.

Общие требования к оформлению авторских материалов

Материалы (с приложением) оформляются:

в папку в виде машинописного текста на писчей бумаге стандартного формата А-4;

в виде брошюры, отпечатанной полиграфическим способом.

Общие требования к оформлению сценарной разработки воспитательного мероприятия

Титульный лист

- название учреждения образования представляющего материал;

- заглавие (краткое и информативное название представляемого материала);

- ФИО, должность того, кто представляет материал;

- год представления материала.

Аннотация

Сокращенное (на 1/3 страницы) изложение содержания материала

- представление автора(ов), составителя;

- цели, задачи, основное содержание материала;

- практическое назначение материала.

Сценарная разработка

- тема, цели, задачи мероприятия;

- сценарно-режиссерский план мероприятия;

- оснащение (технические средства, атрибуты, фонограмма и т.п.);

- план подготовки мероприятия (этапы подготовки к мероприятию, кто за что отвечает);

- основная часть (расписывается подробно, с указанием используемых форм, методик, указанием действующих лиц);

- подведение итогов. Литература.

Материалы, необходимые при изучении деятельности педагога, носителя передового опыта

Решение педсовета (методсовета) организации ОДО об изучении и обобщении передового опыта работы педагога по конкретной проблеме.

Краткая производственная и общественная характеристика работы педагога - носителя передового опыта.

Научно-методический анализ проводимой работы, оценка ее результативности.

Доклады (тезисы выступлений) педагога – носителя передового опыта на педсоветах, семинарах, научно-практических конференциях и т.п.

Подборка творческих работ педагога по совершенствованию методики преподавания и воспитания:

изложение отдельных тем программы;

сценарии мероприятий и др.

Перечень выступлений педагога по обмену опытом работы, индивидуальных консультаций, которые он ведет; участие в работе ОДО передового опыта, методического объединения.

Приложение: материалы по кабинету, образцы конспектов занятий, творческие работы учащихся и др. Публикации об опыте работы. Данные об использовании изучаемого опыта в ОДО, районе и т.д.

Материалы, необходимые при изучении деятельности коллективного носителя передового педагогического опыта (рабочей группы, методического объединения, организации дополнительного образования в целом)

Решение педсовета (совета районного отдела образования) ОДО об изучении и обобщении передового опыта работы рабочей группы (методиче-

ского объединения, учебного заведения в целом) по конкретной проблеме.

План работы МО (рабочей группы, ОДО) за последних 2-3 года.

Перечень основных проблем, над которыми работает коллектив, их актуальность и значимость.

Анализ знаний, умений и навыков учащихся, приобретенных за последние два учебных года. Перечень научно-методических вопросов, рассматриваемых на заседаниях методического объединения с приложением тезисов выступлений педагогов.

Протоколы заседаний МО за последние 2-3 года.

Материалы по самообразованию педагогов.

Характеристика материально-технической базы, которой располагает методическое объединение (рабочая группа, ОДО), ее использование в учебно-воспитательном процессе.

Приложение: материалы по проводимой учебно-воспитательной работе, план работы с молодыми специалистами, работы учащихся и др.

Алгоритм изучения и обобщения положительного педагогического опыта воспитательной работы

Мониторинг массовой практики воспитательной работы, выявление наиболее эффективной педагогической деятельности

- Определение проблемы, темы, объекта и предмета изучения
- Знакомство со специальной литературой, нормативной правовой базой по избранной теме
- Разработка совместно с педагогом-автором плана обобщения опыта
- Анализ воспитательной деятельности педагога-автора
- Отслеживание результатов изучаемого опыта

Алгоритм внедрения передового педагогического опыта:

Пропаганда передового педагогического опыта

- Обучение передовой технологии педагогов округа
- Практическая деятельность педагогов по применению передовых технологий
- Контроль за внедрением
- Подведение итогов (выявление результатов внедрения передового педагогического опыта, проведение научно-практической конференции и т.д.).

Формы внедрения передового педагогического опыта:

- практический уровень (описание конкретного педагогического опыта, раскрытие преимуществ и перспектив его применения): открытое занятие

(показ приемов и методов работы);

- семинар-практикум (описание отдельных приемов и методов работы);

- творческий отчет (показ результатов работы);

- конференции, выставки (показ системы работы);

- написание реферата (описание системы работы носителя передового педагогического опыта).

Методический уровень (раскрытие методики и системы конкретных действий, идеи опыта, педагогической инновации):

педагогические чтения (определение ведущей педагогической идеи опыта);

школа-лаборатория (описание характерных условий развития опыта);

методический плакат (анализ результатов работы);

рукописи, аудиозаписи, видеофильмы и др. использование при подготовке методических разработок и рекомендаций).

Научный уровень (теоретический анализ опыта): статьи, сборники, монографии и др.

Памятка-рекомендация педагогу по обобщению своего передового опыта работы

Внимательно следите за профессиональной печатью и научно-методической литературой. Веди-те записи по интересующим Вас проблемам.

Сохраняйте и накапливайте материалы, отражающие опыт Вашей работы.

Выбирая тему обобщения опыта, постарайтесь учесть успехи и недостатки в своей работе и работе коллег. Сформулируйте тему четко и конкретно.

Определите форму обобщения (доклад, статья, альбом и т.д.).

Составьте краткий план темы своего опыта (3-4 основных вопроса) и тезисы к нему. Материалы дополняйте, уточняйте в процессе работы.

Критически оценивайте свой опыт. Главный критерий оценки работы – результативность опыта.

Собрав материал и систематизировав его, приступайте к письменному изложению. Старайтесь писать кратко, логически стройно, избегая повторов.

Подберите и надлежащим образом оформите приложения к работе (чертежи, таблицы, схемы, рисунки и т.д.).

Подготовив и обобщив материалы, снимите с них копию (оригинал всегда храните у себя).

Предлагаемую памятку не следует рассматривать как жесткую схему. Специфика опыта может подсказать педагогу существенные дополнения к изложенному.

<https://kznews.kz/life stile/bilim-beru degti>

5 әдістен — 50 әдіске!!!

№	Әдіс-тәсіл атауы	Мақсаты	Тиімділігі	Қолданылуы	Кіріктірілген модульдер, идеялар
1	«Миға шабуыл»	Қандай да болмасын ақпарат (мәлімет, проблема, сұрақ) туралы бар білгендерін жазбаша немесе ауызша ой салу.	Оқушыға сұрақ қою, проблеманы зерттеу арқылы ой-өрісін дамытады, ойын еркін жеткізеді. Пікірлерінің еркін айтылуы, ешқандай сынға ұшырамау керек, қағазға түсіріліп, талқылау жұмысы болады.	Жаңа сабақ бастар алдында осы әдіс бойынша сұрақ қою арқылы жаңа сабақтың тақырыбын ашуға болады.	Сын тұрғысынан ойлау (СТО), диалогтік оқыту
2	«Шаттық шеңбері» (сергіту сәті)	Бұл әдіс оқушылар бойында идея немесе тілек білдіру, тыңдау дағдыларын дамытуға бағыттау, сондай-ақ барлық оқушыларды қатыстыру арқылы оқыту жағдайларын теңестіру.	Оқушыны бір-біріне тілек айту арқылы жақындастырады, көңіл күйін көтереді, бауырмалдығын оятады.	Сабақ басталар алдында қолданамыз. Оқушылар үлкен шеңберге тұрады, кезектесіп тілек айтады.	Жақын арадағы даму аймағы (ЖАДА)
3	«Ақылдың алты ойлау қалпағы» (Эдвард де Боно)	Оқушының СТО-ын дамыту. Мәселені барынша мұқият талқылап, оқушының жалпы ойлау қызметін жетілдіру үшін ойдын/сананың түрлі аспектілерін жандандыру мақсатында қолдану.	Ұсынылған мәселе бойынша өз ойына талдау жасайды. Жасалған жұмыс бойынша өз көзқарасына рефлексия жасай біледі, толыққанды, жан-жақты түйіндеме жасайды, жасалған жұмыс бойынша өзінің шығармашылық қатынасын көрсетеді, таным әрекеті үрдісінде қарым-қатынас шеберлігі артады.	Алты қалпақтың әрқайсысы ойлаудың түрлі элементтерін, аспектілерін білдіреді. Оқушыларға қалпақ беріледі (рас қалпақ немесе ойдан шығарылған), олардан мәселені талқылау барысында барлық ой операцияларын (ойлану, талдау т.б.) осы қалпақтың түсіне сәйкес келетін шекте жүргізу сұралады. Сынып топтарға бөлініп, бір топқа бір түсті қалпақ беріледі. Мұғалім әңгімені жүргізеді, бағыттады.	СТО, диалогтік оқыту, кері байланыс
4	«Гүлмен тілек» (сергіту және топқа біріктіру)	Тыңдау дағдыларын дамыту, сондай-ақ оқушыларды қатыстыру арқылы барлығын теңестіру, жағымды ахуал қалыптастыру.	Оқушыны бір-біріне тілек айту арқылы жақындастырады, көңіл күйін көтереді, бауырмалдығын оятады.	Оқушылар арнайы дайындалып келген гүлді алақандарына салып тұрып, бір-біріне тілек тілейді және гүлдің астына жазылған сөздер бойынша топқа біріктіріледі.	ЖАДА
5	«Сұраққа жетіп ал» А.Ж.Егізбаев бойынша	Оқушының өз бетінше жұмыс жасау дағдысын қалыптастыру, сұрақ қою дағдыларын дамыту.	Өз бетінше ойлап, ақпаратты меңгере алады. Ақпаратпен ықыласпен жұмыс жасайды. Мәтінге, әңгімеге сұрақ қояды, тұжырымдайды. Сыныптастарының жауаптарын ықылас қойып тыңдайды және сұрақтар қояды. Таным әрекеті үрдісінде қарым-қатынас шеберлігі дамиды.	Оқушылар оқығандары бойынша бір-біріне сұрақ қояды және талқылайды. Мәтінді толық немесе бір бөлігін оқыту (мәтіннің күрделілігіне, оқушылардың даму ерекшелігіне қарай) оқылған мәтіннің мазмұнына әр деңгейлі сұрақтар қою. 1-ші доп – сұрақ қояды, 2-ші доп сол сұраққа жауап береді.	СТО, диалогтік оқыту

6	«Галереяны шарлау» Саймон Браунхилл бойынша	Талқыланған мәселе, дайындалған постер бойынша қорытынды жұмыс немесе өнімді ұсыну арқылы өз жұмысын ұсыну, идеяларын қорғау, ерекше идеялар ұсыну.	Сараптау, жинақтау, бағалау; Ақпаратпен тиянақты жұмыс жасалады. Сыныптастарын ұсынылған мәселе, ақпарат туралы елестетуімен таныстырады; ұсынылған мәселе туралы өзгелердің пікірін біледі; өз жұмысын сыныптастарымен талқылайды, жұмысқа терең сараптама жасау арқылы өз білімін, түсінігін кеңейтеді.	Қабырғаға дайындалған постер ілінеді. Галереяға саяхат – топтар кабинет ішінде қозғалысқа түседі, қабырға газеттерін қарайды, сараптайды, талдайды және жапсырма қағазға пікірін немесе сұрағын жабыстырып кетеді. Галереяға саяхат аяқталған соң, топтар жұмыстарға шолу жасап, өз қабырға газеттеріне жазылған сыныптастарының пікірін сараптайды, талқылайды, сұрақтарға жауап береді және қорытынды жасайды.	Жаңа әдіс-тәсілдер, СТО, диалогтік оқыту
7	«Биопэма» әдісі	Алғашқы сабақ кезінде бір-бірімен танысу, жан-жақты ақпарат жинақтау, ол ақпаратпен бөлісу.	Топтағы таныстықты арттырады, өз ортасындағы ұқсастықты табады, ізденімпаздыққа жетелейді.	А-4 парақты 8 бөлікке бөліп, әр бөлікке өзі туралы маңызды ақпаратты толтырады. Мәліметтерді толықтырып болған соң, бүкіл топ мүшелерінің біреуінен ұқсастықты байқау, саралау, мәліметті толықтырады.	ЖАДА
8	«Менің есімімнің тарихы» А.Ж.Егізбаев бойынша	Оқушыларды бір-бірімен таныстыру, олардың бойында құндылықтарды қалыптастыру, адамның туылған кезде есімін қоюға үлкен мән беруге бағыттау, тәрбиелік аспектісін дамыту.	Оқушылар бір-бірімен жақынырақ танысады, олардың бойында ұлттық құндылықтар қалыптасады, адамның туылған кезде есімін қоюға үлкен мән беру керектігін түсінеді, зерттеушілік дағдыларын дамытады.	1 күн бұрын өзінің есімінің тарихы, кім және қашан қандай жағдайда қойғаны туралы зерттеу тапсырма беріледі.Сабақта жеке-жеке сұралады. Сонда әрбір оқушы өзінің есімінің тарихы туралы айтып береді.	ЖАДА, құндылықтарды қалыптастыру
9	«Джигсо» Элиот Аронсон бойынша	Берілген тақырыпты топ ішінде талқылап, әр түрлі тәсілдермен топтық жұмыс жасау. Басқа топтарға өкілдерді жіберіп, өз жұмысы туралы топта талқылау, идеялармен бөлісу, ынтымақтастықты дамыту.	Ынтымақта бірлікте жұмыс жасауға, білгенін жолдастарымен бөлісуге, тақырыпты ортаға салып талқылауға, түйінді ойды саралауға жетелейді.	Көлемді мәтін төрт бөлікке бөлінеді оқушыларда төрт адамдық шағын топтарға бөлініп (бастапқы топ), 1-ден 4-ке дейін нөмірленеді. Осыдан кейін олардың әр-қайсысы өз нөміріне сәйкес мәтіннің бір бөлігін ғана оқиды. Содан кейін топтар құрамы өзгертіліп, жаңа топтар (сарапшылар тобы) құрылады, сарапшылар топтарында оқушылар өз нөмірлері бойынша жинақталады: мәтіннің № 1 бөлігін оқыған оқушылар 1 топқа т.с.с. Өкілдер басқа топтарға барып, өз жұмыстарын таныстырады, топтық талқылау жүреді.	СТО, Диалогтік оқыту, ЖАДА, Дарынды/ талантты балаларды оқыту, Көшбасшылық пен басқарушылық
10	INSERT	Оқылған мәліметті түртіп алу жүйесі бойынша таным түсінігін қалыптастыру.	Жаңа материалмен таныса отырып, түртіп алу жүйесімен мәлімет жинайды, саралайды, бағалайды.	Тапсырманы оқып, түртіп алу жүйесі бойынша жұмыс жасалады: W- білемін; + жаңалық; — білмеймін; ?- білгім келеді; кесте жүйесі бойынша жұмыс жасайды.	Жаңа әдіс-тәсілдер, СТО, Бағалау

11	«Кластер»	Идеялар мен ақпараттардың арасындағы байланыстарды жинақтау, тұжырымдау.	Тақырыптардың байланыстары туралы сұрақтар құрастырып, оларға жауап іздейді, идеяларды жинақтайды.	Тұжырымды ойларын қарталарға түсіріп, топтық жұмыс қорғалады (постер)	Жаңа әдіс-тәсілдер, СТО, Бағалау
12	«Фишбоун» (постерде) Жапондық профессор Исикава бойынша	Жаңа мәліметті, идеяларды сұрақ-жауап арқылы жаза отырып, қорытынды ойларын жинақтау.	Берілген мәлімет бойынша өздері сұрақ қойып, жауабын топтық жұмыста талқылауға, ой қорытуға белгілі бір қорытындыға келуге жетелейді.	Постерге балықтың қаңқасы суретін салып, басына тақырып жазылады. Денесінің жоғарғы жағындағы қанаттарға идеяның себептері, төменгі қанаттарға идеяның салдары жазылады. Түйінді ой құйрығына жазылады. Кейін ауызша, жазбаша кері байланыс беруге болады.	Жаңа әдіс-тәсілдер, СТО, Бағалау, диалогтік оқыту
13	«Өрмекші» (постерде)	Жаңа материалды пысықтау, түйінді ойларды бекіту.	Өрмекші сұлбасына менгерілген материалды пысықтау мақсатында кезең-кезендерімен пысықтауға тиімді	Оқушылар постерге өрмекшінің сұлбасын сала отырып, басына тақырыпты, денесіне өзекті ойларды, аяқтарына тірек сөздер арқылы шешу жолдарын жазып, өз ойларын тиянақтап пысықтайды.	Жаңа әдіс-тәсілдер, СТО, Бағалау, диалогтік оқыту
14	«Үштік» (Ойлан, жұптас, бөліс)	Оқушылар ойына келген жауаптар немесе идеяларды барынша көп жазу арқылы, кейін өз идеяларымен бөлісу.	Оқушылардың есте сақтау қабілеті (мұқият тыңдалым) сақталады. Өз ойын ашық айта алады. Оқушылардың оқылым, айтылым, тыңдалым, жазылым дағдылары қалыптасады.	Сынып бойынша тапсырманы оқиды. Оқушылар бірнеше жұптан бөлінеді: бірінші оқушы оқиды немесе айтады, екінші оқушы тыңдайды, үшінші оқушы түртіп алады, кейін өз пікірін айтады.	Жаңа әдіс-тәсілдер, СТО, Бағалау, диалогтік оқыту
15	«Эссе» немесе «Еркін әңгіме»	Оқыған мәлімет бойынша өз ойларына талдау жасау.	Проблема бойынша өз көзқарасына рефлексия жасай алады. Шығармашыл тұрғыдан ойлана алады. Таным әрекеті үдерісінде қарым-қатынаста шеберлігі артады. Оқылым, тыңдалым, жазылым дағдылары қалыптасады.	Мәліметті әр оқушы өз ойымен 10-15 сөйлеммен қағаз бетіне түсіреді. Эссе жазар алдында міндетті түрде нақты критерийлер беріледі. Соңынан сол критерийге сәйкес екендігі туралы кері байланыс жасауға болады.	Жаңа әдіс-тәсілдер, СТО, Бағалау,
16	«Қар кесегі»	Ұжымдасып өз ойларымен бөлісе алады. Нақтылыққа үйренеді.	Оқушылардың айтылым, жазылым, тыңдалым дағдылары қалыптасады. Ынтымақтастық қарым-қатынас түзеді.	Әрбір топ оқушылары басқа топтарға бағыттап параққа сұрақ жазып лақтырады. Сұрақтармен кезек-кезек алмасады.	Жаңа әдіс-тәсілдер, СТО, Бағалау, диалогтік оқыту
17	«Заряд алу» (сергіту сәті) А.Ж.Егізбаев бойынша	Оқушыны ұқыптылыққа, мұқияттылыққа, сезімталдыққа үйрету.	Ресурс қажет етпейді. Оқушылар ынтымақтасады. Көңілдерін көтереді.	Шаттық шеңберге барлығы тұрып, көздерін жұмады. Бастапқы бастаушы қолды 1 рет қысады, екінші айналымда 2 рет қысады, соңында 3 рет қысады, бұл бастапқы бастаушыға барғанда қанша заряд жібергені бойынша қайта келу керек.	ЖАДА, жағымды ахуал қалыптастыру

18	«Бұзық телефон» ойыны (Сергіту сәті)	Дұрыс тыңдалым, айтылымға бағыттау.	Оқушыларды дұрыс тыңдауға ынталандырады. Сергиді.	Шаттық шеңберге тұрып бастаушы келесі адам құлағына бір сөз сыбырлайды, соңында бастаушыға қайта келгенде сол сөз жету керек, кейін сөзді ауыстырып жіберген адам анықталады.	ЖАДА, жағымды ахуал қалыптастыру
19	«Бэкроним»	Оқушылардың логикалық ойлау қабілетін, сөз қорын дамыту.	Ойлау қабілеті дамиды, сөздік қоры молаяды, жазылым дағдысы қалыптасады.	Сөзде берілген әр әріп бойынша мағыналы сөйлем құрылады. Сөздер бастапқы әріптен басталады.	Жаңа әдіс-тәсілдер, СТО, Бағалау, диалогтік оқыту, Дарынды/ талантты
20	«SMART-мақсаттар»	Мақсат құруда нақты, өлшемді, қол жетімді, шынайылыққа негіздеу.	Нақты мақсатқа жете алады: SMART	Тақырыпқа ақылды мақсат қоя алады.	
21	«Мюллердің ғажайып саны» тәсілі Харизма бойынша (А.Подгузов)	72=59 ҚМЖ жазғанда сабақ мақсатын нақты қою. 5-9 сөзден аспау керек	SMART-мақсаттар нақтыланады.	72=59 формуласы арқылы мақсат құрудағы сөйлемнің көлемі 5-9 сөзден аспау керек.	
22	«Константинополь» (Ыстамбул) ойыны	Ойлау қабілетін дамыту, сөздік қорын молайту.	Оқушылардың ойлау қабілетін дамытады. Сөздік қорын арттырады.	Берілген сөз бойынша сөздің әріптерінен зат есімдер құру. Сөздегі әріптерден асып кетпеу керек.	
23	SWOT — талдау	Оқушының бір мәселе бойынша ойлау, талдау, салыстыру қабілетін дамыту. Өз пікірін ашық айту.	Сабақты қорытындылау барысында және кері байланыс беруге қолданылады.	Бұл әдісті қолдану барысында мәселенің жағымды, жағымсыз жақтарына сараптама беріледі, мүмкіндіктері бағаланып, қауіп-қатерлері туралы нақты дәлелдер келтіріледі.	СТО, оқу үшін бағалау (ОүБ). Кері байланыс
24	«Зерттеушілік конференциясы»	Зерттеудің үдерістерін ескере отырып рефлексия жасауды дамыту.	Ұсынылған мәселе бойынша өз елестетулерімен таныстыра біледі. Тақырып бойынша оқушылардың пікірін анықтайды. Жинақталған деректердің құнды болуын қадағалайды. Оқушының зерттеушілік шеберлігін анықтай отырып сауалнама өткізеді.	1-қадам. Тақырып беріледі. 2-қадам. Топтардың тапсырмаларын анықтау. 1. Ұсынылған мәселе бойынша түрлі адамдардың пікірін анықтау мақсатында жазбаша сауалнама өткізу. 2. Тақырып бойынша оқушылардың пікірін анықтау. А. Берілген тақырыпқа сәйкестігі. В. жинақталған деректердің құндылығы. С. Оқушының зерттеушілік шеберлігі. 3. қадам. Топтардың тапсырманы орындауы. 4. қадам. Топтардың жұмыстарын бағалауы.	СТО, диалогтік оқыту, Дарынды/ талантты, Көшбасшылық
25	«Кейс – стади» әдісі	Нақты болған немесе ойдан шығарған жағдаятты талдау, болжау.	Оқушылардың есте сақтау қабілеті сақталады. Мәселелерді шешуге, баламасын анықтауға, мақсаттарын айтуға, талдауға мүмкіндік береді.	Жұмысты жүргізу үшін бір жағдаят ұсынылады, оны бөліп-бөліп кезекпен оқиды, немесе айтады, қалғандары талдау жасап, өз ойларын ортаға салады.	СТО, диалогтік оқыту, Дарынды/ талантты, Көшбасшылық, АКТ

(Жалғасы келесі санда)

Программа туристского кружка по комбинированному туризму

НЕТАЛИЕВА К.Е.
Заведующая отделом туризма
и безопасности маршрутов
ОЦДЮТиЭ, педагог-исследователь,
г. Уральск, ЗКО

*Рекомендовано к публикации решением экспертного совета
Центра развития образования
Управления образования Западно-Казахстанской области
протокол №2 от 30.04.2021 г.*

(Продолжение, начало в №6 за декабрь 2022 года)

№	Содержание темы	Количество часов		
		Теория	Семинары	Практика
1	2	3	4	5
Блок Б1 – Азбука туризма - 10 часов		6		4
1.	Введение в туризм	2		
2.	История развития туризма в Казахстане	2		
3.	Основные туристские обязанности	2		
4.	Практическое занятие Разработка маршрута однодневного похода выходного дня, выход на маршрут			4
Блок Б2 – Основы туризма – 76 часа		18	-	58
1	Знакомство со снаряжением Маркировка веревок	2		2
2	Наведение страховки и самостраховки.	2		6
3.	Горизонтальный и вертикальный маятник.	2		6
4.	Узлы и их применение в туризме.	2		8
5.	Типы костров и их применение	2		6
6.	Виды туризма: пешеходный, лыжный	2		8
7.	Общая физическая подготовка	2		12
8.	Специальная физическая подготовка. Участие в спортивно-массовых мероприятиях	4		10
Блок Б3 – Безопасность в туризме – 4 часа		2	1	1
	Общий инструктаж по ТБ	1		
	Инструктаж по ТБ при работе со снаряжением, на тренажерах	1		1

	Обеспечение безопасности в походе, обзор аварийных ситуаций и их анализ.		1	
Блок Б4 – Основы медицинских знаний – 10 часов		4	2	4
1.	Гигиена туриста	2		
2.	Подготовка медицинской аптечки. Походная, групповая и личная аптечки	2		
3.	Практические занятия по теме «Основы медицинских знаний»			
3.1.	Оказание первой помощи при травмах.		2	4
Блок Б5 – Туристское снаряжение – 10 часов		4	2	4
1.	Туристское снаряжение: личное, командное	2		2
2.	Уход за снаряжением и его ремонт		2	2
3.	Практические занятия по теме «Туристское снаряжение»:			
3.1.	Составление перечня снаряжения для похода;	2		
Блок Б6 – Ориентирование и топография – 10 часов		4	-	6
1.	Ориентирование на местности, основные понятия и определения.	2		
2.	Работа с компасом и картой	1		1
3.	Ориентирование на маршруте	1		1
4.	Практические занятия по ориентированию и топографии:			
4.1.	Работа с компасом, определение азимутов, движение по заданным азимутам;			2
4.2.	Определение расстояний на местности;			2
Блок Б7 – Экологическая подготовка туриста – 8 часов		4	2	2
1.	Охрана природы и значение окружающей среды для человека	2	2	
2.	Заповедники и заказники ЗКО.	2		2
Блок Б8 – Краеведческая подготовка туриста – 8 часов		4	2	2
1.	Краеведческая деятельность и ее значение в развитии личности.	2		
2.	Краеведческая работа в туристском походе	2		2
3.	Обзор туристских районов Западно-Казахстанской области.		2	
Блок Б9 – Туристские навыки и быт – 8 часов		4		4
1.	Туристские биваки и требования к ним.	2		
2.	Бивачные работы, принципы организации и проведения.			2
3.	Костры и костровое хозяйство.			2
4.	Питание в походе: его значение и особенности.	1		
5.	Должностные обязанности участников похода	1		
	Теоретических занятий	50 часа		
	Практических занятий в помещении		9 часов	
	Практических занятий на местности			85 часов
ВСЕГО		144 часа		

ПРОГРАММА первого года обучения

Блок Б1. Азбука туризма – 10 часов

Введение. История развития туризма. Цели и задачи программы. Основные понятия и термины туризма. Формы и виды туристской деятельности, их квалификация, справочные сведения. История развития туризма. Исторические материалы развития туризма в Казахстане и СНГ в хронологическом порядке. Древние путешественники, и маршруты их путешествий.

Важным средством обучения и воспитания детей, формирования у них чувства ответственности является выполнение ими обязанностей в туристской группе. Распределение должностей производится с учетом пожеланий детей, их увлечений и наклонностей.

Блок Б2. Основы туризма – 76 часов

Что такое туризм? Что включено в это понятие. Туризм - средство познания своего края, физического и духовного развития, оздоровления, воспитания самостоятельности, приобретения трудовых и прикладных навыков. Виды туризма, характеристика каждого вида. Законы, правила, нормы и традиции туризма, традиции своего коллектива. Регулярные занятия туризмом, участие в походах формирует в человеке интерес и привязанность к родному краю, его патриотические чувства, историческое сознание, социальную активность.

Познакомить учащихся с видами, диаметрами, строением, характеристикой веревок. А также с тем, как хранить веревки, чтоб они были в хорошем рабочем состоянии. Виды узлов: булинь, брамшкотовый, прямой, академический, восьмерка, проводник и т.д. и т.п. Виды костров и для чего они служат: звездный, шалаш, колодец, таежный, нодья и т.д. и т.п.

Методика прохождения этапов дистанции туристской техники по всем направлениям. Навесная переправа, параллельная переправа, маятник, траверс и т.д. Наведение перил и страховки, работа с веревками, организация командной страховки. Основы страховки и правила личной и командной страховки. Узлы и предназначение во время работы на веревках, а также в походе. Правила самонаведения.

Важным фактором страховки является сила, с которой человек может удерживать страховочную веревку в руках. При недостаточном усилии веревка начинает проскальзывать в руках. При этом скорость проскальзывания может увеличиваться, оставаться постоянной или замедляться, но натяжение веревки будет оставаться примерно одинаковым, равным усилию участника. Для разных участников сила проскальзывания различно. Зависит оно и от страховочных рукавиц. В кожаных оно на 20-25% больше, чем в брезентовых. Сила и вес участников туристских соревнований имеет большой разброс (дисперсию). При неблагоприятных соотношениях силы страхующего и веса страхуемого страховка может оказаться ненадежной. Поэтому командная и судейская страховка должны работать по схемам повышенной надежности.

Значение физической подготовки для туриста. Режим дня, закаливание организма. Общефизические и специальные упражнения для туриста. Проверка туристических навыков на время. Необходимо перед каждым

практическим занятием «разогреть тело», т.е. выполнить несколько физических упражнений: пробежка, размять кисти, ноги. Только после этого перейти к физическим нагрузкам: параллельная переправа, навесная переправа, маятник, подъем самолазом, спуск на дюльфере и т.д. На скалодроме это работа на стенке, лазание на скорость, лазание на трудность, правильная постановка рук и ног.

Учебно-тренировочная работа кружковой деятельности - это прежде всего организация тренировочного процесса и постоянный контроль за подготовкой группы к соревнованиям местного, областного уровня, обеспечение безопасности в походах и путешествиях, при проведении культурно-массовых мероприятий. Воспитательные, образовательные, оздоровительные и спортивные задачи в туризме осуществляются в тесном единстве и не зависят от возраста и степени специальной физической подготовленности занимающихся. Для детей туризм – способ активного отдыха, увлекательное занятие, наполненное романтикой необыкновенного образа жизни. А для педагогов он – средство, способ лучше, глубже познать своих воспитанников и активно воздействовать на их развитие.

Блок Б3. Безопасность в туризме – 4 часа

Ознакомление учащихся с техникой безопасности при работе с туристским снаряжением, при поездке в транспорте, на маршруте, в походе, при разведении костров, при подготовке дров, на воде, на велосипеде. Особо обратить внимание на соревнованиях, при командной и личной страховке. Строго выполнять требования и приказы руководителя, следить за дисциплиной и порядком в группе. Обязательно в порядке оповестить руководителя при обнаружении симптомов болезни одного из участников, при движении в походе не в коем случае не выходить из строя. Стараться не отставать от других участников похода.

Первичный и плановые (предпоходные) инструктажи по технике безопасности в туристском походе, правила купания в походе, правила передвижения по автомобильным дорогам, правила дорожного движения, поведение в поездах и общественном транспорте.

Причины аварий в туристском походе: объективные и субъективные, как-то: плохая физическая, техническая, тактическая подготовка, низкая дисциплина в группе, недостаточный опыт и низкий авторитет руководителя, перенос опыта одного района на другой, слабое знание района и условий похода, переоценка возможностей группы, резкое изменение погоды, плохо подготовленное снаряжение.

Блок Б4. Основы медицинских знаний – 10 часов

Личная гигиена туриста. Первая медицинская помощь: Турист всегда должен быть опрятно одетым, по сезону. Во время выхода на природу необходимо одевать вещи, которые бы терли ваше тело, не были вам тесными. Иметь в сумке принадлежности для личной гигиены: полотенце, мыло, зубная паста с щеткой. Также необходимо иметь сменные вещи: носки, футболки, шорты, трико и т.д. во время выхода на природу быть очень осторожными, знать правила ПМП: что делать

в случае укуса змей, при солнечных ударах, при ожогах, при утоплении, при отравлении и т.д. Гигиенические требования в походе. Требования к одежде и обуви. Приемы самоконтроля. Питьевой режим в походе. Предупреждение потертостей при ходьбе. Состав походной аптечки. Оказание первой доврачебной помощи пострадавшим в походных условиях и их транспортировка.

Блок Б5. Туристское снаряжение – 10 часов

Личное и групповое снаряжение туриста: подготовить личное и групповое снаряжение к работе. Что относится к личному снаряжению, к групповому снаряжению? Виды рюкзаков, снаряжение относящиеся к групповому от сезона погоды. Коврики, спальники, принадлежности для установки палатки. Составление списка личного и группового снаряжения. Одежда и обувь как вид снаряжения.... Подготовка приспособлений для сушки мокрой одежды и обуви.

К страховочному снаряжению относятся: личные страховочные системы участников, карабины, страховочные восьмерки и их аналоги, механические зажимы типа жумар, кроль и др., блоки, страховочные и перильные веревки, скальные крючья и закладки, страховочные ледобуры, а другое снаряжение, применяемое в системе страховки.

К защитному снаряжению относится: каска, верхняя одежда, солнцезащитные очки, обувь и бахилы, страховочные и рабочие рукавицы. Форма одежды должна максимально защищать участников от неблагоприятных климатических, погодных и других условий.

Самодельное снаряжение и приспособления могут применяться только для вспомогательных целей, когда это не влияет на надежность страховки и безопасность участников, не портит другое снаряжение.

Блок Б6. Ориентирование и топография – 10 часов

Ориентирование, работа с картами по ориентированию. Умение определять стороны света, умение найти свое место расположение на карте. Ориентирование по карте, по солнцу, по звездам, по местным предметам. Совмещение изображения на карте и местности, особенно с направлением дороги. Местные приметы – на камнях мхи и лишайники появляются с северной стороны, трава на северном склоне сохраняется дольше зеленой, трава на северном склоне сохраняется дольше зеленой и т.д. и т.п.

План и карта. Виды и свойства карт. Километровая сетка, копирование карт. Что такое топографическая схема, кроки, маршрутная лента, обзорная карта. Обязанности топографа тургруппы. Работа с картой на маршруте по ее дополнению и уточнению.

Блок Б7. Экологическая подготовка туриста – 8 часов

Что включает в себя понятие «Экология», «Экологическое воспитание»? Беседы об охране природы. Природные ресурсы области. Дальнейшее использование природных ресурсов страны. Знакомство с памятниками природы области. Участие в экологических акциях «Посади свое дерево, турист», «Чистые берега».

«Экологическое воспитание – формирование у человека сознательного восприятия окружающей природной среды, убежденности в необходимости бережного

отношения к природе», – толкует экологический словарь. Иными, не отягченными научной терминологией словами: экологически образованный человек понимает, что природа – такое же живое существо, как и он сам. Силы ее велики, но не безграничны.

Блок Б8. Краеведческая подготовка туриста – 8 часов

Туристские возможности родного края. Посещение культурных центров, музеев г.Уральска: ознакомление с туристскими возможностями ЗКО, с экскурсионными объектами, посещение музеев, с целью познания своей Малой Родины, прогулки в Парки отдыха и досуга детей.

Понятие о туристских походах и экспедиция. Его роль и значение: как можно и нужно совершать походы и экскурсии по родному краю, каких правил необходимо придерживаться. Как сделать интересный такой выход на природу. Туристские походы по их классификации, географическое, экологическое, историческое значение походов и экскурсий, их связь с современными людьми, технологиями. Туристские походы одна из важнейших и лучших средств воспитания ребенка. Их роль в формировании и воспитание молодого поколения. Походы выходного дня совершаются с утра до вечера, общей протяженностью 8 часов. Здесь участники похода выходят на маршрут находящийся вблизи: например близлежащий водоем, поселки, исторические место. Общей протяженностью 5-10 км.. Степенные походы могут быть протяженностью 2- 3 дня, с обязательной ночевкой в полевых условиях. Протяженность определяется возрастными особенностями участников.

Блок Б9. Туристские навыки и быт – 8 часов

Организация туристского быта: Подготовка места для разбивки бивуака. Установка и снятие палатки. Инструктаж по технике безопасности при разжигании костра. Очистка территории, на котором был разбит бивуак. Приготовление пищи в полевых условиях. Составление меню, списка продуктов, а также их хранение. Первым требованием к биваку является безопасность. Значит, нельзя выбирать место вблизи населенных пунктов, больших дорог, нефтехранилищ, складов, под высоковольтными линиями и т.д. Второе - вода. Без нее не обойтись, она должна быть чистой, проточной, вытекать не из населенного пункта. Идеально, если это родник. Третье - дрова. В районе бивака должно быть достаточно топлива. Четвертое - комфортность: красивая панорама, освещенность утренним солнцем, продуваемость поляны (спасение от комаров и мошек). Пятое - тоже вопрос безопасности. Выбирая место бивака, надо подумать: а что если...

По завершению первого года обучающие должны знать и уметь:

- порядок организации и проведения походов выходного дня;
- основы туристской техники;
- основы топографии и ориентирования;
- иметь общие представления о самоконтроле и доврачебной медицинской помощи, уметь оказывать ПМП;
- организовать походный быт, составлять раскладку продуктов для ПВД;
- преодолевать туристскую полосу препятствий.

МОЛДАШЕВА Р.Г.
Казталов МЛ
Биология және география
пәні мұғалімі, Экология
үйірмесінің жетекшісі,
Казталов ауд., БҚО

ЭКОЛОГИЯ ЖӘНЕ БІЗ

КУРАКОВА А.А.
Биология-экология пәнінің
мұғалімі, педагог-сарапшы
Тереңкөл-мектеп
бөбекжай кешені,
Казталов ауд., БҚО

*Батыс Қазақстан облысы басқармасының білім беруді
дамыту орталығының expertтік кеңесінің
отырысында қаралып ұсынылды
Хаттама №3 26.08.2022 жыл*

Аңдатпа

Ұсынылған бағдарлама «Экология» элективті курсы бойынша оқушылардың экологиялық білімдерін толықтыруға, пәнді тереңдетіп оқытуға арналған. Бағдарлама бойынша оқушылар экология пәнін биология, география пәндерімен ұштастыра отырып, экология ғылымының қағидалары мен заңдылықтарын, қоршаған ортаға деген дұрыс көзқараспен, өмірмен байланыстыруға, алған білімдерін практикалық тұрғыда зерттей алуға бағытталады. Бағдарлама түсінік хаттан, мазмұнынан, оқу тақырыптық жоспардан, сабақ үдерісінде ұсынылатын оқу материалдарынан, жаңа білімді игеру үшін сабақ жоспарлары мен қосымша шаралар бағдарламаларынан тұрады. Элективті курста берілген тапсырмалар мұғалімдер мен оқушыларға табиғатты қорғау бағытында теориялық, шығармашылық бағытта бағдар бере алады.

Аннотация

Предлагаемая программа предназначена для учителей, ведущих для углубленного изучения предмета, пополнения экологических знаний учащихся по элективному курсу "Экология". По программе учащиеся будут ориентированы на соотношение предмета экологии с предметами биологии, географии, соотношение принципов и законов экологической науки, правильного отношения к окружающей среде и жизни, практическое изучение полученных знаний. Программа состоит из пояснительного письма, содержания, учебного тематического плана, учебного материала, представляемого в процессе урока, планов уроков и программы дополнительных мероприятий для усвоения новых знаний. Задания, представленные в элективном курсе, могут дать педагогам и учащимся направление творческого творчества в природоохранном направлении.

Түсінік хат. Экология пәні бойынша 7-сыныптарға экология және экология пәнін оқытуға арналған элективті курс бағдарламасының жинағы құрылды. Бұл жинақ жалпы экология кур-

сы мұғалімдері үшін көмекші құрал болып табылады. Мемлекеттік бағдарламаға сәйкестендіріліп оқушылардың жас ерекшеліктеріне, сыныптың бағыт-бағдарына сай жасақталған. Экологиялық

білім беру саласында ҚР «Ата заңы» 2050 стратегиясында және «Жасыл ел» атты бағдарламасына сүйене отырып, экологиялық құқық мәселелеріне қалыптасқан аймақтар тобы, радиациялық жағдаяттар, табиғат байлықтарын тиімді игеру, тіршілік иелерінің экологиясын қорғауға баулу-ды жас ұрпақ бойына дарытуды қалыптастыру бағытындағы тақырыптар алынып, оқушы бойына экологиялық сананы бағыттау көзделген. Президентіміз Қ.К. Тоқаев 2020 жылды экология саласына арнап, осы бағытта көптеген ұсыныстар мен талаптар берген болатын, ал осы игі бастаманы әрмен өрге жүргізетін саналы ұрпақ, сондықтан да осындай мектеп жасындағы оқушыларға экологиялық бағыт-бағдар беру игі бастаманың жалғасы болмақ.

Мақсаты: Табиғатқа деген жауапкершілік қатынасты қамтамасыз ету.

Әр оқушының бойында экологиялық білімді қалыптастыра отырып, денсаулықты қорғауға, экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, табиғатты қорғау жолдарын үйрете отырып, табиғат байлықтарын ұтымды пайдаланып, жанашырлықпен қарауға тәрбиелеу.

Міндеттері: Сабақта экологиялық проблемаларды көтере отырып, ойлау қабілеттерін дамыту;

Экологиялық заңдылықтарды меңгеру;

Дағдарыстан шығу жолдарын табуға дағдыландыру;

Ізденушілік, зерттеушілік жұмыстарын ұйымдастыру;

Бұл курсқа берілген сағат саны 36, аптасына 1 рет өтеді. Курсты түрлендіре отырып, дәріс, ойын, жарыс, топтық, саяхат, интерактивті оқыту әдістерін қолданамын. Көрнекіліктерден кестелер, сызба нұсқалар, үлестірмелер, сөзжұмбақтар, интернет желісін, интерактивті такта, бүктемелер, видео роликтер, кеппешөптер, ұлғайтқыш құрал, фото-аппарат қолданамын. Оқушылар шығармашылық жұмыстар жасай отырып, өз беттерінше табиғатты бақылап, ғылыми жоба жасап, жарыстарға, экофорумдарға қатысып, рефераттар жазады, апталыққа қатысып, оқу жетістіктерін бағалаймын. Тәрбиелеудің барлық саласымен байланыстыра отырып, алған білімдерін өмірде қолдана білуге баулиды.

Пәнаралық байланыс: биология, география, тарих, экология, медицина

Курсты ұйымдастыру формалары: оқушылардың шығармашылық ойлау қабілеттерін белсендіру, өз бетімен ізденуге баулу үшін семинар сабақ, зерттеу сабағы, реферат қорғау жоспарланып отыр. Курстың аяқталу формасы тесттік бақылау, бағалау

критерийлері қоса салынады.

Күтілетін нәтиже: Курс бойынша оқушы білімін қосымша деректермен және экологиялық мәліметтермен толықтырады;

Оқушылардың мотивациясын арттыру мақсатында оқытуды ұйымдастырудың түрлі формалары: семинар, жоба қорғау, зерттеу сабағы, реферат қорғау;

- Практикалық жұмыстар негізінде – оқушы өзінің мүмкіндік деңгейінде жұмыс істейді, білімі мен іскерлігі жөнінде дами түседі.

- Өз бетімен іздену, зерттеу, танымдық тапсырмаларды орындау арқылы оқушының жауапкершілігі мен ерік-жігері қалыптасып дамиды;

Қолданылатын әдіс-тәсілдер: топтық жұмыс, жеке тұлғаға бағытталған жұмыс, кіріктірілген сабақтар, шығармашылық ізденіс, дәріс, сұрақ жауап, сайысы, реферат қорғау, дөңгелек үстел ұйымдастыру, қала мұражайлары, экологиялық орталықтармен байланыс жасау, экскурсия т.б.

«Экология және біз» элективті курс бағдарламасының мазмұны мен құрылымы

Экология және табиғат /7 сағат/

1) Жалпы оқушыларды «Экология» деген ғылыммен, курстың мақсаты мен міндеттерімен таныстыру;

2) «Экология» ғылымының пайда болуы, нысандары мен тарихы, әдістері, тіршілік орталары туралы мәлімет беру;

3) ЖАЛПЫ ЭКОЛОГИЯ - тіршіліктің ұйымдасу деңгейлері; экологиялық білімді адамның іс-тәжірибесінде пайдалануы, экологиялық факторлар, тірі ағзалардың биотикалық қатынастары, қауымдастық, биоценоз) туралы білім қалыптастыру;

4) ЭКОЖҮЙЕ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ (экожүйе түсінігі мен түрлері, қоректік тізбек, экожүйе өнімділігі, экожүйе тұрақтылығы);

5) БИОСФЕРА (биосфера эволюциясы; биосфера құрылымы; биосферадағы айналымдар жөнінде білім қалыптастыру. Жалпы тіршілік атаулының мекен еткен аймағы «Биосфера» екенін ұғындыру);

6) Ноосфера ұғымы туралы түсінік. Адамзаттың пайда болуы, ақыл-ой сананың дамуы жөнінде ұғым беру;

7) Экологиялық білім және тәрбие (экологиялық білімді адамның іс-тәжірибесінде пайдалануы), оқушыларды экологиялық тәрбиемен қатар, өмірде өз қажеттіліктеріне пайдалана алатындай жағдай жасау;

8) Тыңайтқыштардың маңызы оларды қолдану ережелері.

Қоршаған орта және оларды қорғау /8 сағат/

1) Жер бетіндегі жануарлар мен өсімдіктердің экологиясымен таныстыру, оларды қорғау жолдары жөнінде білім беру;

2) Құстар, олардың алуантүрлілігі (Құстардың экологиялық топтары, олардың тіршілік ету аймағы жөнінде мәлімет беру);

3) «Киелі қаракөз». Ақбөкен, оларды қорғау. Саны сиреп, азайып бара жатқан киелі жануар ақбөкен жайлы мәлімет беріп, оларды қорғауға шақыру.

4) Ағзаға әсер етуші факторлар: Әрбір экологиялық әсер етуші факторлардың ерекшелігімен (жарық, температура, жылу режимі, ылғал, су тұздылығы, жауын-шашын туралы мәлімет жеткізу);

5) Популяция. Әр түрлі популяциялардың өзара әрекеттесуі, популяция құрылымы, демэкология туралы анықтама беру. Бәсекелестік (тұраралық, жыртқыштық, паразитизм, селбестік, комменсализм, мутуализм, зоохория, аллелопатия) жөнінде анықтама беру;

6) Бөлме өсімдіктері жайлы не білеміз? (бөлме өсімдіктерінің түрлері, олардың адам өміріндегі орны) жөнінде анықтама бере отырып, оқушылар гүл түрлері мен аттарын анықтай алуға үйрету;

7) Ұйқы және оның маңызы, бала бойына мектеп жасынан бастап салауатты өмір салтын ұстануды насихаттау;

8) Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар. (қорықтар, қорықшалар, ұлттық саябақтар, табиғат ескерткіштері, резерваттар) олардың маңызы туралы ұғым қалыптастыру.

Экологиялық мәселелер /10 сағат/

1) Ғаламдық мәселелер (озон қабатының жұқаруы, қышқылдық жауын-шашын, парниктік эффект жөнінде мәлімет беру);

2) Семей ядролық полигоны және оның адамзат өміріне төндірген зардабын жеткізу;

3) Экология және ғарыш. Қазіргі кезде ғарыш әлемін экология саласымен тығыз байланыстырады, бұл жайында көптеген жарыс-тар ұйымдастырылып, мәселелер көтерілуде. Оқушыны экология саласымен қатар ғарышқа деген қызығушылықтарын қатар оятса бұл жайында мәселе болмас еді.

4) Адамның ұзақ өмір сүру мүмкіндігі. Адамзаттың ұзақ өмір сүруіне әсер ететін қоршаған ортаның барлық проблемаларын байланыстыра отырып ұғым беру;

5) Топырақ және оның экологиясы. Топырақ эрозиясы. Топырақты ластаушы заттар мен оларды қорғау.

6) Пестицид және оның құрамы. Пестицид

түрлері олардың қолданылу түрі, олардан қорғау;

7) Ауыз су, тұщы су проблемасы. Қазіргі экологиялық проблеманың бірі ауыз су тапшылығы, тұщы судың жеткіліксіздігі, мектеп қабырғасынан бастап суды үнемдеу деген ұранды әр оқушы ұстанса проблеманың шешілуіне көп көмек болар еді.

8) Шу, оның адам ағзасына әсері. Айналамыздағы болып жатқан әр жағдайды оның ішіндегі шудың адам ағзасына қаншалықты зиян екендігін түсінбей жатамыз, ал шын мәнісінде шу адам баласы, тіршілік үшін экологиялық мәселе, оның маңызын ұғыну маңызды;

9) Дәрумендердің маңызы. Адам тұтынатын әр тағамның құрамы, адам ағзасына тигізетін кері әсері мен пайдалы тағамдар туралы қысқаша мәлімет беру.

Балаға не үйретеміз? Қорғай білсең, табиғатты жырлай да білесің /11 сағат/

1) Мектеп ауласын жандандырайық. Мектеп үлескесінің маңызы. Мектеп ауласын көркейту бағытында оқушыға экологиялық-биологиялық білім беру.

2) Туризм техникасы. Туризмнің адам өміріндегі маңызы, туризмдегі пайдаланатын әдіс-тәсілдер, құрал-жабдықтар туралы қысқаша мәлімет беру;

3) Жылыжай туралы мәлімет. Жылыжайда өсірілетін өсімдік түрлері, олардың тіршілік формалары, оларға әсер ететін маңызды факторлар;

4) «Ғылым әлемін ашамыз» тақырыбындағы танымдық сабақ арқылы оқушылардың ғылыми жұмысқа деген танымдарын дамыта отырып, ғылыми жұмысқа деген сүйіспеншіліктерін дамыту, белгілі жұмыс арқылы бала бойына ғылым әлемін жеткізу, түсіндіру;

5) Қызыл кітап, оған тіркелген жануарлар мен өсімдіктер, құстар, санаттары туралы мәлімет беру;

6) Экологиялық сайыс. «Экология және біз» тақырыбындағы қорытындылау сайысы. Оқушылардың жыл бойы алған білімдерін сайыс түрінде өткізу, қайталау;

7) Қысқаша экологиялық терминдермен жұмыс. Тест жұмыстары. Жыл бойы берілген тақырыптар ішіндегі терминдермен жұмыс;

8) Табиғатты қорғау. Тақырыбы: «Біз табиғатты сүйеміз» атты (топсеруен, акция ұйымдастыру, табиғат аясына бір күндік топсеруенге шығу. Сонымен бірге алған мәліметтері бойынша білімдерін саралау. Әр тақырып бойынша жинақталған материалдарды жинақтай отырып, сынақ сұрақтарына дайындату, оларға презентация жасату және барлық жасалған жұмыстардан папка жасақтауға бағыт-бағдар бере білу;

9) Өткен тақырыптарды қайталау, қорытындылау.

«Экология және біз» элективті курсының бағдарламасы 7- сынып

№	Сабақтың тақырыбы	Сағат саны	Өткізу мерзімі	Қолданылатын әдістер	Дидактикалық материалдар
Экология және табиғат					
1	ЭКОЛОГИЯ НЕГІЗДЕРІ экология ғылым ретінде (тарихы); экология нысандары мен әдістері; экология нені зерттейді; тіршілік орталары)	1с		Топтық, сәйкестендіру, ой қозғау, эссе	Интербелсенді тақта, оқулықтар, қосымша ақпараттық жинақтар
2	ЖАЛПЫ ЭКОЛОГИЯ (тіршіліктің ұйымдасу деңгейлері; экологиялық факторлар, тірі ағзалардың биотикалық қатынастары, қауымдастық, биоценоз)	1с		Топтық жұмыс, Бинго әдісі	Интербелсенді тақта, оқулықтар, қосымша ақпараттық жинақтар
3	Экожүйе тұжырымдамасы (экожүйе түсінігі мен түрлері, қоректік тізбек, экожүйе өнімділігі, экожүйе тұрақтылығы)	1с		Пресс-конференция әдісі	Постерлер, маркерлер, экологиялық-биологиялық дисклер
4	БИОСФЕРА (биосфера эволюциясы; биосфера құрылымы; биосферадағы айналымдар)	1с		Жеке және топтық жұмыс	Интербелсенді тақта, электрондық оқулықтар
5	Ноосфера ұғымы туралы түсінік (Адамзаттың пайда болуы, ақыл-ой, сананың дамуы)	1с		Топтық әдіс	«адам және әлем» видео подкаст
6	Экологиялық білім және тәрбие (экологиялық білімді адамның іс-тәжірибесінде пайдалануы)	1с		Зерттеушілік әңгіме	Маркерлер, постерлер, аудио подкасттар
7	Тыңайтқыш, элементтердің маңызы	1 с		Топтық жұмыс	Гербарийлер, маркерлер мен постерлер
Қоршаған орта және оларды қорғау					
8	Өсімдіктер және жануарлар экологиясы	1с		Елші әдісі, Биологиялық диктант	Экологиялық деректер
9	Құстар, олардың алуантүрлілігі (Құстардың экологиялық топтары, олардың тіршілік ету формалары)	1с		Галереяға саяхат, семантикалық карта	Сызбанұсқалар, постерлер, маркерлер «Құстар олардың алуантүрлілігі» тақырыбында суреттер, жапсырмалы карточкалар
10	«Киелі қаракөз» Ақбөкен, оларды қорғау	1с		Сұрақ – жауап, зерттеу сабақ	«Ақбөкен» тақырыбындағы мәліметтік жинақтар, суреттер, слайдтар, плакаттар, интербелсенді тақта
11	Өсімдіктерге жарықтың әсері	1с		Зерттеушілік сабақ	Интербелсенді тақта
12	Популяция. Әр түрлі популяциялардың өзара әрекеттесуі, популяция құрылымы, демэкология туралы анықтама	1с		Жұптық, жеке	«Демэкология» тақырыбында слайд, интербелсенді тақта
13	Бөлме өсімдіктері жайлы не білеміз (бөлме өсімдіктерінің түрлері, олардың адам өміріндегі орны)	1с		Топтық, жұптық жұмыс	«Әр түрлі гүлдердің суреттері», гербарийлер
14	Ұйқы оның маңызы	1 с		Баяндау, зерттеу	Интербелсенді тақта, «Орман қауіпсіздігі» тақырыбындағы видео слайд
15	Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар. (қорықтар, қорықшалар, ұлттық саябақтар, табиғат ескерткіштері, резерваттар)	1с		Өкіл әдісі	Тақырыпқа қатысты видеолар
ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР					
16	Ғаламдық мәселелер (озон қабатының жұқаруы, қышқылдық жауын-шашын, парниктік эффект жөнінде мәлімет)	1с		Төрттік әдіс, бір минуттық әңгіме, суретпен жұмыс	Тірек-сызба, «Әлемдік мәселелер» тақырыбындағы слайд

17	Семей ядролық полигоны және оның адамзат өміріне төндірген зардабы	1с		Сұрақ-жауап	Суреттер сызбанұсқа Тақырыптық видео
18	Экология және ғарыш	1с		Топтық, инсерт әдісі	Ғарыш мәліметтері жайлы видеоподкаст
19	Адамның ұзақ өмір сүру мүмкіндігі	1с		Өрмекші, фишбаунеркін әңгіме	Медициналық ақпараттар жинағы
20-21	Топырақ және оның экологиясы. Топырақ эрозиясы Лабораториялық жұмыс	2с		Топтық, зерттеу	Тірек-сызба, пестицид жайында мәліметтер жинағы Тақырыптық слайд Тақырыптық видеоподкаст Тақырыптық азық-түліктер
22	Пестицид және оның құрамы	1с		Баяндау, топтық	
23	Ауыз су, тұщы су проблемасы	1с		Кинометафара әдісі, стикердегі диалог	
24	Шу оның адам ағзасына әсері	1с		Зерттеушілік	
25	Дәрумендердің маңызы	1с		Зерттеу, жеке, жұптық	

Балаға не үйретеміз?! Қорғай білсең, табиғатты жырлай да білесің

26-27	Мектеп ауласын жандандырайық. Мектеп үлескесінің маңызы	2с		топтық, зерттеу	Тірек-сызба
28	Туризм техникасы	1с		Топтық сабақ	Карта, тақырыптық суреттер
29	Жылыжай туралы не білеміз?	1с		Зерттеу сабақ	Тақырыптық видеоподкаст
30	«Ғылым әлеміне жол» оқушылармен ғылыми жұмысты ұйымдастыру бағытында танымдық сағат	1с		Зерттеу сабақ, пікірлесу	Ғылыми жоба үлгілері
31-32	«Қызыл кітап» оның маңызы	2с		Топтық, топтастыру	Табиғат құбылыстары туралы мәлімет
33	Экологиялық сайыс «Экология және біз» тақырыбындағы қорытындылау сайысы	1с		Сайыс сабақ Презентация жасау	Қорытынды презентациялар
34	Қысқаша экологиялық терминдермен жұмыс.Тест жұмыстары	1с		Өзіндік жұмыс	Сынақ сұрақтары
35	Табиғатты қорғау. Тақырыбы: «Біз табиғатты сүйеміз» атты (топсеруен, акция ұйымдастыру)	1с		Топсеруен, зерттеу сабақ	Дәптер, қалам, постер, маркерлер, оқулық
36	Қорытынды	1с		Қайталау сабақ	

Сабақ жоспар № 1			
Экология негіздері			
Күні:		Мұғалімнің аты-жөні:	
Сынып: 7		Қатысқандар:	Қатыспағандар:
Сабақтың тақырыбы	Экология ғылымы.Тіршілік орталары		
Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары оқу бағдарламасына сілтеме)	Экология ғылымы мен маңызын ұғындыру.Тіршілік орталары және олардың табиғаттағы орны мен маңызын түсіну		
Сабақ мақсаттары	1.Барлық оқушылар: Экология ғылымына анықтама бере алады,тіршілік орталарын біледі және оларды ажырата алады. 2.Оқушылардың басым бөлігі: Экология ғылымының маңызын ұғынады,тіршілік орталарына анықтама беріп, ерекшелігін сипаттай алады. 3.Кейбір оқушылар: Экология ғылымының нысандары мен зерттеу әдістерін,тіршілік орталарын ажырата отырып, табиғатпен байланыстыра алады.		
Дағдылар	Жеке және топпен жұмыс істей білу қабілетін қалыптастырады		
Тілдік мақсаттар	Оқылым: Оқулықтан және интернет желісінен «тіршілік орталары » туралы оқу	Жазылым:	Тіршілік орталарын ажыратып жазу.
құндылықтарға баулу	Қарым-қатынас жасау қабілетін дамыту		
Пәнаралық байланыс	Биология, экология, география		
Сабақ барысы			
Сабақтың жоспарланған кезеңдері	Сабақтағы жоспарланған жаттығу түрлері		Жұмыс түрлері

Сабақтың басы 8 мин	Ұйымдастыру. Сәлемдесу. Оқушыларды түгелдеу. Өткен тақырыпты меңгертуде «Конверт-сұрақ» әдісі арқылы өткен сабақты пысықта	Жеке жұмыс
	 1. Жыл дегеніміз не? 2. Жыл ішіндегі айларды бөлу ерекшелігі? 3. Күнтізбенің маңызы? 4. Әр айдың табиғаттағы орны мен маңызы қандай? 5. Жануарлар мен адам үшін әр айдың алатын орны қандай? Ұйымдастыру: «Су», «аспан», «Топырақ» және «Тірі ағза ішіндегі паразиттердің суреті» бар карточкаларды оқушылар құрастыру арқылы 4 топқа бөлінеді Жаңа сабаққа ену: Оқушыларға сұрақ қойылады: 1. Оқушылар біз топқа бөлінер алдында қандай суреттер шығардық? 2. Бұл суреттер нені білдіреді? 3. Сіздер тіршілік деген сөзді қалай түсінесіздер? Осы жерде «Экология ғылымы» тақырыбында шағын видеоподкаст ұсынылады: Сұрақ қою арқылы жаңа тақырыптың мақсаты мен табыс критерий анықталады. Видеоның не айтары бар? Осы бейнені көру арқылы біз өзімізге не ұғына алдық? «Су тіршілік көзі» «Ауа тіршілік көзі» «Топырақ тіршілік көзі», «Тірі организм өзі» Тапсырма: 1. Оқушыларға төрт топқа мәтін беріледі, өзара топтасып оқып, жаңа тақырыппен танысады, өзара талдайды. 2. Терминдермен жұмыс: төмендегі сөздерге анықтама беру:	Топтық жұмыс
Сабақтың ортасы 25 мин	1. Бейімделу - 2. Тіршілік ортасы - 3. 71 пайыз 4. Гидробионттар 5. Бентостар 6. Эдафобионттар 7. Фанерофиттер 8. Хамефиттер 9. Паразиттер 10. Экто және эндопаразиттер 11. Кристофиттер 12. Атмобионттар 13. Микроорганизмдер 3 тапсырма: «Сәйкестендіру кестесі» Оқушының таныстық жұмысы: «Экология ғылымы туралы не білеміз» тақырыбында шағын мәтін, мұғалімнің көмегімен талданады 3-тапсырма: «ОЙ ҚОЗҒАУ» сұрағы 1. Тіршілік орындарын ауыстырса не болар еді? 2. Әр тіршілік ортасының байланысы қалай өрбіп жатыр?	Жеке жұмыс
Сабақтың соңы 7 мин	Оқушыларға «Бағалау парағы» таратылады. Бағалау парағы әр оқушыға беріледі, ол дескрипторға қарап, өзін-өзі бағалап, белгі соғады. Сыныпта игеріп кеткен материалына қосу белгісін соқса, ал игермегенін үйден дайындалатын мәселенің тұсына х белгі қояды, үйде дайындалатын тапсырманы өзі анықтайды. Үйге тапсырма. «Менің тіршілік ортамның жай-күйі қалай?» тақырыбында эссе	Жеке жұмыс
Саралау – оқушыға мейлінше қолдау көрсетуді қалай жоспарлайсыз? Қабілетті оқушыға тапсырманы қалай түрлендіресіз? Қабілетті оқушыларға қосымша эссе жаздыру, ғаламтордан ақпараттар іздеуге тапсырма беру. Басқа оқушылардың деңгейіне қарай бағыт-бағдар беру.	Бағалау – оқушы білімін тексеруді қалай жоспарлайсыз? «Б.Б.Б» кестесі және бағалау парағы арқылы	Пәнаралық байланыс Экология, биология, география
Кері байланыс Басбармақ әдісі арқылы Басбармақ жоғарыға қарай = Мен түсінемін. Басбармақ көлденең = Мен түсінгендеймін. Басбармақ төмен қарай = Мен түсінбедім.		
Қорытынды бағалау		

Білім беруді ақпараттандыру – оқу-тәрбие үрдісіндегі құзыреттілік

ҚАДЫРБЕК С.Қ.

«Жоғары аграрлық-техникалық колледжі»
МКҚК, арнайы ақпараттық пәндер
оқытушысы, Орал қ., БҚО

Аннотация

В этой статье обсуждаются шаги по реализации компетенции в области информатизации и образования. Реализация информационной культуры членов информационно образовательного общества.

Аңдатпа

Бұл мақалада білімді ақпараттандыру мен оқу-тәрбие үрдісіндегі құзыреттілікті жүзеге асыру кезеңдері қарастырылған. Білімді ақпараттандыру қоғам мүшелерінің ақпараттық мәдениетін қалыптастыру.

Кілт сөздері: білім беруді ақпараттандыру, ақпараттық технологиялар.

Қазіргі заман талабы - оқытудың жаңа технологияларын меңгеру. Оқытудың жаңа технологияларының бірі - интерактивті техника және технология.

Интерактивті техника және технологиясының дамуы кезеңінде осы заманға сай білімді, әрі білікті жұмысшы мамандарын даярлау оқытушының басты міндеті болып табылады. Қоғамдағы ақпараттандыру процестерінің қарқынды дамуы жан-жақты, жаңа технологияны меңгерген жеке тұлға қалыптастыруды талап етеді.

Білім беру реформасы - Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдардың бірі.

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың «Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауында ХХІ ғасырдағы дамыған ел дегеніміз – белсенді, білімді, денсаулығы мықты азаматтар. Таяудағы 2-3 жылда кәсіптік колледждерде білім берудің ұлттық жүйесінің негізін қалыптастыру керек. Келешекте жастардың техникалық білім алуын мемлекеттік кепілдендіруге көшіруді қарастыру қажет деп атап көрсетті.

Сонымен қатар, бүкіл еліміз бойынша әлемдік стандарттар деңгейінде сапалы білім беру қызметін көрсетуге қол жеткізу, On-line тәсілінде оқыту тәжірибесін дамытып, елімізде оқу теледидарын құру, оқу жоспарларына жаратылыстану ғылымдары бойынша, бірінші кезекте, математика мен ақпараттандырудан қосымша сағаттар

немесе пәндер енгізу қажеттігін баса айтты.

Бүгінгі күннің басты талабы еңбек нарығы мен қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыруда кәсіптік білім берудің беделі артып отыр.

Оның мақсаты - техникалық және кәсіптік білім беру жүйесін қайта ұйымдастыру, бәсекеге қабілетті дағдылары мен білім алуды жалғастыру үшін жеткілікті әлеуеті бар экономика салалары және жұмыс берушілерді техникалық және қызмет көрсету еңбегінің білікті мамандарымен қамтамасыз ету.

Дамыған елдердегі білім беру жүйесінде ерекше маңызды мәселелердің бірі - оқытуды ақпараттандыру, яғни арнайы пәндерді оқытуда интерактивті техника және технологияларды қолдану.

Қазіргі таңда елімізде білім беру жүйесінде жаңашылдық қатарына ақпараттық кеңістікті құру енгізілді. Ақпараттандыру жағдайында оқушылар меңгеруге тиісті білім, білік, дағдыларының көлемі күннен күнге артып, мазмұны өзгеріп отыр.

Білім беру саласында интерактивті техника және технологияларды пайдалану арқылы білімнің сапасын арттыру, білім беру үрдісін интенсификациялау мен модернизациялаудың тиімді тәсілдері іздестірілуде.

Осыған орай бүгінгі күннің басты мәселесі;

- Ақпараттық сауаттылығын;
- Ақпараттық мәдениетін;
- Ақпараттық құзыреттілігі сияқты қабілеттіліктерді қалыптастыру.

Оқушылардың құзыреттілігі «Оқушылардың білімі мен біліктілігін бағалаудың халықаралық бағдарламасы» негізіндегі тестілер арқылы анықталатындығын оның қойып отырған мақсатынан аңғаруға болады.

Ақпараттық құзіреттілік:

- сын тұрғысынан ұсынылған ақпараттар негізінде сәналы шешім қабылдауға;

- өз бетінше мақсат қоюға және оны негіздеуге, мақсатқа жету үшін танымдық қызметті жоспарлауға және жүзеге асыруға;

- ақпаратты өз бетімен табуға, талдауға, іріктеу жасауға, қайта қарауға сақтауға, түрлендіруге және тасымалдауға, оның ішінде қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың көмегімен жүзеге асыруға;

- логикалық операцияларды (талдау, жинақтау, құрылымдау, тікелей және жанама дәлелдеу, аналогия бойынша дәлелдеу, моделдеу, ойша эксперименттеу, материалды жүйелеу) қолдана отырып, ақпаратты өңдеуге;

- өзінің оқу қызметін жоспарлау және жүзеге асыру үшін ақпаратты қолдануға мүмкіндік береді.

«Оқушылардың құзіреттілігін арнайы пәндерді оқытуда интерактивті техника және технологияларды қолдану арқылы дамыту» және «Білім беруді ақпараттандыру – оқу-тәрбие үрдісіндегі құзыреттілікті жүзеге асыру» атты баяндамаларымда қазіргі заман талабына сай ақпараттық технологияларды, электрондық оқулықтарды және Интернет ресурстарды пайдалану оқушының білім беру үрдісінде шығармашылық қабілетін дамытуға мүмкіндік беретіндігі туралы баяндалады.

Үшінші мыңжылдық кезінде қоғамның даму көрсеткіші ретінде ақпараттық қоғамға өту ісі алынады да, ал оның ең анықтаушы рөлін ақпарат түсінігі атқарады.

Ақпаратты жинау, сақтау, өңдеу және тарату тәсілдері мен құралдары динамикалық түрде өзгеріске ұшырап, солар арқылы қоғамның инфрақұрылымы қалыптаса бастады.

Колледж оқытушылары үшін ақпараттық технологияларды пайдаланудың тиімділігі:

- оқушының өз бетімен жұмысына;

- уақытын үнемдеуге;

- білім-білік дағдыларын тест тапсырмалары арқылы тексеруге;

- шығармашылық есептер шығару кезінде физикалық құбылыстарды

- түсіндіру арқылы жүзеге асыру;

- қашықтықтан білім алу мүмкіндігінің туындауы;

- қажетті ақпаратты жедел түрде алу мүмкіндігі;

- экономикалық тиімділігі;

- іс-әрекет, қимылды қажет ететін пәндер мен тапсырмаларды оқып үйренуде (қол еңбегі, дене шынықтыру сабақтары т.с.с.);

- қарапайым көзбен көріп, қолмен ұстап сезіну немесе құлақ пен есту мүмкіндіктері болмайтын табиғаттың таңғажайып процестерімен әр түрлі тәжірибе нәтижелерін көріп, сезінуге мүмкіндік береді;

- оқушының ой-өрісін дүниетанымын кеңейтуге де ықпалы зор.

Оқытушы сабағында ақпараттық технологияның тиімділігін жүйелі түрде көрсете біледі. Арнайы

пәндерді оқытуда интерактивті техника және технологияларды қолдану іс-тәжірибесі тиімді әдіс деп ойлаймын.

Оқытушылар өз сабақтарында ақпараттық технологияның тиімділігін жүйелі түрде көрсете біледі. Ақпараттық технологияны пайдалану іс-тәжірибесі тиімді әдіс деп ойлаймын. Оқушыларға білім беруде жаңа оқыту технологияларын қолдану, инновациялық бағытта жұмыс жасау заман талабына сай талап етілуде. Оқу процесінде компьютерді тиімді пайдалану және қолдану кейінгі жылдары айтарлықтай оң тәжірибе беріп отыр. Атап айтсақ, оқушылардың өз бетімен ізденісі, пәнге деген қызығушылығын арттырып, шығармашылығын дамытуға, оқу қызметінің мәдениетін қалыптастыруға, дербес жұмыстарын ұйымдастыруға ерекше қолайлы жағдай туғызып отыр.

Оқытушылар жаңа заманға сай оқыту технологияларын пайдаланумен қатар пәндеріне сәйкес келетін электрондық оқулықтарды алып, оларды сабақ барысында кеңінен қолдануда. Оқытушылар мен оқушылардың көпшілігі дербес компьютерді меңгерген, арнайы білім курстарының сертификаттарына ие болған.

Оқытудың бір мақсаты-оқушылардың шығармашылық, зерттеушілік қасиеттерін қалыптастыру болып табылады. Әрбір пән арқылы терең білім беретін болсақ, болашақта қабілеті жоғары тұлғаға қол жеткізе алатынымызға сенімім мол.

Оқушыларға білім беруде жаңа оқыту технологияларын қолдану инновациялық бағытта жұмыс жасау заман талабына сай талап етілуде. Оқу процесінде арнайы пәндерді оқытуда интерактивті техника және технологияларды тиімді пайдалану және қолдану кейінгі жылдары айтарлықтай оң тәжірибе беріп отыр.

Атап айтсақ, оқушылардың өз бетімен ізденісі, пәнге деген қызығушылығын арттырып, шығармашылығын дамытуға, оқу қызметінің мәдениетін қалыптастыруға, дербес жұмыстарын ұйымдастыруға ерекше қолайлы жағдай туғызып отыр.

Сондықтан жоғарыда айтылған себептер оқытушының атқаратын жұмысының көлемін кеңейтіп, оқытудың дәстүрлі әдістемелерін жаңа технологиялармен ұштастырып, жетілдіре отырып қолдануды, осы сала бойынша зерттеу жұмыстарын жалғастыруды қажет етеді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Білім беруді жаңарту жағдайында заман талабына сай кәсіби білім беру мүмкіндіктері // Білім-Образование. – Алматы, 2021. -№5.-Б.28-34.

2. Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейін Стратегиялық даму жоспары. 2020 жылғы 1 ақпан № 922 жарлық.

3. Мамандарды кәсіби жетілдіруде пәнаралық байланысты қолдану ерекшеліктері //Қазақстан кәсіпкері-Профессионал Казахстана. – Алматы, 2019.-№ 10. –Б.12-13.

4. Новые педагогические технологии как основа формирования профессиональных компетенции у обучающихся //«Білім мен ғылымды инновациялық дамыту проблемалары мен болашағы» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. -Бішкек-Қаракөл, -2019. – Б.102-104.

Ұлы Отан соғысы жылдарындағы Бөкей ордасы ауданы

ГУМАРОВ Ж.О.
аудандық БЖТЖЭО директоры,
өлкетанушы,
Бөкей Ордасы ауданы, БҚО

Аңдатпа

Бұл мақала Ұлы Отан соғысының ең маңызды оқиғаларының бірі – Сталинград шайқасына арналған, биыл сол қанды ұрыста Қызыл Әскердің жеңгеніне 80 жыл толды.

Мақалада Сталинград шайқасы тарихының негізгі кезеңдері, шайқас кезіндегі Батыс Қазақстан, соның ішінде Бөкей ордасы ауданы туралы, ауданымызда неміс-фашист басқыншыларының бомбылау нәтижесінде қаза тапқан жауынгерлердің жерлеулерін іздестіру жұмыстары, Волгоград қаласына экспедиция туралы жазылған.

Аннотация

Эта статья посвящена одному из самых важных событий Великой Отечественной войны – Сталинградской битве, в этом году исполнилось 80 лет Победе Красной Армии в этом кровавом сражении.

В статье рассказывается о основных этапах в истории Сталинградской битвы, о Западном Казахстане и в отдельности Бөкейординском районе в годы сражения. Также повествуется о поисковых работах по определению мест захоронения воинов погибших в результате немецко-фашистских бомбежек и экспедиции в город Волгоград.

Кілт сөздері: Ұлы Отан соғысы, Сталинград шайқасы, Батыс Қазақстан, Бөкей ордасы ауданы, 196 ҚГД, бауырластар мәйіті, Сайқын, Шоңай, Н.Әбдіров, Г.Рамаев, Т.Позолотин, Қ.Спатаев

Сталинград шайқасы

2023 жылдың 2 ақпанында Сталинград шайқасы аяқталғанына 80 жыл толады. Сталинград шайқасы – Ұлы Отан соғысындағы басты шайқастардың бірі. Ол 1942 жылы 17 шілдеде басталып, 1943 жылдың 2 ақпан күні Кеңес Одағының толық жеңісімен аяқталды. Сөзбен айту оңай, алайда ол жеңіс тым қымбат бағаға шықты, соның ішінде қазақстандықтарға.

1942 жылдың жазында фашистік Германия мен оның одақтастары Еуропада кеңес – герман майданының оңтүстік қанатына басты соққы беруді ұйғарды. Олар Қызыл Әскерді Орел қаласының оңтүстігінде талқандап, Донбасс, Дон және Кубань экономикалық маңызды аудандарын алуды, Кавказ арқылы өтетін жолдарды,

Сталинградты басып алуды басты мақсат етіп қойды.

Жау 1942 жылдың жазында шабуылға шығып, үлкен табыстарға жетті. Тамыздың 23 – де майдан шебі Сталинградқа келіп тірелді. Сталинград бағытында Германия мен оның одақтастарының қару – жарақтардың барлық түрімен жақсы жарақталған, 6 далалық армиядан құралған 14 дивизиясы тұрды.

Қаланы Қызыл Әскердің 62 (қолбасшысы – генерал-лейтенант В.И.Чуйков) және 64 (қолбасшысы – генерал-майор М.С.Шумилов) әскерлерінің бөлімдері қорғады.

Бұл майданның ерекше маңызын ескеріп, Мемлекеттік Қорғаныс комитеті 12 тамызда Бас штаб бастығы генерал-полковник А.М.Василевскийді, 29 тамызда армия генера-

1943 жылдың 2 ақпан күні 200 күн мен түнге созылған Сталинград шайқасы Қызыл Әскердің толық жеңісімен аяқталды

лы Г.К.Жуковты көмекке жіберді. Гитлершілдер қалаға солтүстік жағынан ғана емес, оңтүстік тұстан да басып кірді. Неміс-фашист әскерлері қаланы шабуылмен алмақ болып, қатарынан төрт рет әрекет жасады. Кеңес әскерлері қыркүйектің басында екі рет қарсы шабуылға шықты, бұл қаланы қорғаушылардың жағдайын едәуір жеңілдетті. Жау әскері біршама шығынға ұшырағанына қарамастан, 13 – 15 қыркүйекте Волга (Еділ) шебінде шабуылды қайта үдетті. Қыркүйектің 15 – не қараған түнде қорғаушылар жағдайының нашарлағаны соншалық, әрбір үй қамалға айналып, оның әр қабаты үшін табанды күрес жүрді. 28 қыркүйекте Сталинград майданы – Дон (қолбасшысы генерал - лейтенант К.К.Рокоссовский) және Оңтүстік – Шығыс майданы (қолбасшысы генерал – полковник А.М.Еменко) болып бөлінді. Сталинградтықтар ерлікпен күресті.

Кеңес әскерлерінің стратегиялық қорғаныс операциялары барысында 1942 жылы шілде мен қараша аралығында жау 700 мыңдай адамынан, 1 мыңнан аса танкісінен, 2 мыңнан аса зеңбірегі мен минометінен, 1400 әскери және тасымал ұшақтарынан айрылды. Нәтижесінде жаудың бұл бағыттағы шабуылы тоқтатылды.

Кеңес әскерлерінің Сталинград түбіндегі қарсы шабуылы 1942 жылы 19 қарашада басталды. Ол үш операциямен іске асырылды: «Уран» - Сталинградтағы неміс әскерлерін қоршап алу; «Кіші Сатурн» - Сталинградта қоршауға түскен неміс әскерлеріне батыстан және оңтүстіктен келетін көмектің жолын кесіп тастау; «Шеңбер» - Сталинградта қоршауға түскен фельдмаршал Ф.Паулюстің армиясын талқандау.

Бұл міндеттерді іске асыру Оңтүстік – Батыс майдан (қолбасшысы генерал – лейтенант К.К.Рокоссовский) және Сталинград майданы

(қолбасшысы генерал – полковник Еременко) әскерлеріне тапсырылды. Шабуылдың бесінші күнінде Оңтүстік – Батыс және Сталинград майдандарының алдыңғы шептегі бөлімдері қосылды. Неміс әскерлерінің 300 мыңнан астам елеулі тобы қоршауда қалды.

Оңтүстік Батыс және Сталинград майдандарының ойдағыдай әрекет жасауы нәтижесінде 6 және 4 – неміс танк армиясы, 3 және 4 – румын, 8 – итальян армиялары талқандалды. Солтүстік Кавказда әрекет етуші неміс-фашист әскерлерінің тылына, Ростовқа шабуыл жасауға жағдай туды. 1943 жылы 10 қаңтарда Рокоссовскийдің қолбасшылығымен кеңес әскерлері дұшпанның Сталинград түбінде қоршауда қалған тобын жоюға кірісті.

Қоршауда қалғандарға үздіксіз қызмет ететін әуе көпірін ұйымдастырмақ болған әрекеттерін кеңес авиациясы іске асырмай тастады. 1943 жылы 31 қаңтарда генерал-фельдмаршал Паулюс қалған әскерімен тұтқынға алынды. Осы зор шайқас 200 күн мен түнге созылып 1943 жылы 2 ақпанда аяқталды. Жау өлгені, жараланғаны, тұтқындалғаны, хабарсыз кеткендері бар 1,5 млн.-ға жуық солдат пен офицерінен, ал Қызыл Армия 1 млн. 130 мыңға жуық адамынан айрылды.

Қазақстан Сталинград майданының ең жақын тылы болып, Батыс Қазақстан станциялары мен елді мекендерінің кең көлемді бөлігі соғыс қимылдарының аумағына таратылса, Бөкей ордасы және Жәнібек аудандары соғыс өтіп жатқан аумаққа айналды.

1942 жылы 1 қыркүйекте Атырау қорғаныс комитеті құрылды. 15 қыркүйекте облыстың мемлекеттік қорғаныс комитеті соғыс жағдайын енгізді. Сталинград майданы әскери кеңесінің нұсқауы бойынша 1942 жылы 16 қазанда Орал майдан өңіріне, ал 10 күннен кейін КСРО ХКК – нің арнаулы қаулысымен әуе шабуылынан қорғану пункттерінің қатарына енгізілді. Чапаев, Умаков, Тайпак, Зеленов аудандарында 10 әуежай салынды. Ақтөбе облысының Байғанин, Жұрын, Шалқар, Ключев аудандарында қорғаныс құрылыстары іске қосылды.

Сталинград түбінде қарсы шабуылды әзірлеу кезеңінде майданның тыл қызметі 600 км ішкері орналасты. Орда және Жәнібек аудандарында авиация бөлімдерінен басқа 1 – танк армиясы мен 57 – армияның қоймалары орналасты. Орал қаласында ірі әскери-оперативтік байланыс торабы құрылды.

Атыраудан бастап, Жайық өзенін бойлай Ста-

Нүркен Әбдіров

Тимофей Позолотин

Қарсыбай Спатаев

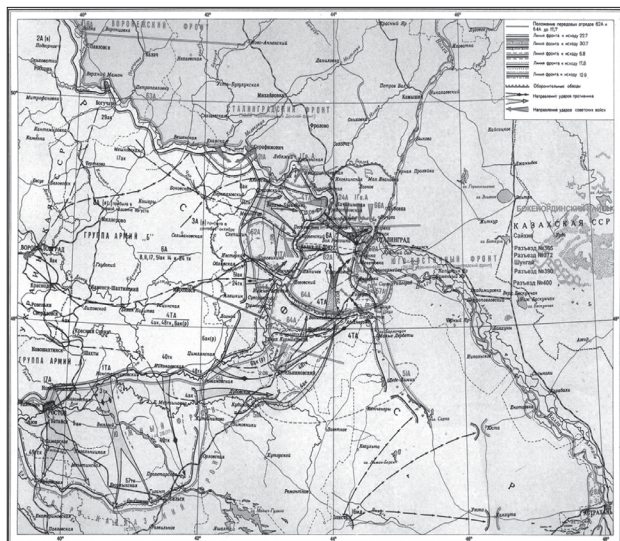
Гаяз Ромаев

линградтан әкелінген «Волготанкер» кемелері, Каспий және Еділ флотилияларының әскери катерлері жүзіп жүрді. Жау Қазақстан аспанында 30 – ға жуық ұшағынан айрылды.

Сталинград шайқасына Қазақстанда жасақталған нөмірі 27, 72 және 73 гв. атқыштар дивизиялары, 292 және 387 атқыштар дивизиялары, 81 атты әскери дивизиясы, 74 теңіз атқыштар бригадасы, 129 миномет полкі және 156 жеке көпір құрылысы батальоны қатысты.

Даңқты 62 армиясының құрамында 4 мыңға жуық қазақ болды. 64-ші армиясы құрамында болған қазақстандық 29, 38-ші атқыштар дивизиясы Сталинград шайқасында көрсеткен табандылығы мен қаһармандығы үшін 72, 73 гв. атқыштар дивизиясы атанды, 73-ші гв. атқыштар дивизиясына «Сталинградтық» құрметті атағы қоса берілді.

1942 жылы 22 желтоқсанда «Сталинградты қорғағаны үшін» медалі тағайындалып, онымен 750 мың солдат пен офицер марапатталды. 112 адамға Кеңес Одағының Батыры атағы берілді.

1942 жылғы картадағы Сталинград фронты және Бөкей ордасы ауданы

Оның төртеуі Қазақстандық – жерлесіміз, Орал қаласында туып өскен, взвод командирі **Гаяз Рамаев** (6 сәуір 1921 ж. - 26 қаңтар 1943 ж.), ұшқыш **Нүркен Әбдіров** (9 тамыз 1919 ж. - 19 желтоқсан 1942 ж.), полк командирі **Тимофей Позолотин** (5 ақпан 1908 ж. - 9 қыркүйек 1943 ж.) және минометші **Қарсыбай Спатаев** (15 сәуір 1918 ж. - 26 қараша 1942 ж.).

Сталинград шайқасы жылдарындағы Бөкей ордасы

Жоғарыда көрсетілгендей Сталинград шайқасының басталуымен Бөкей ордасы және Жәнібек аудандары Ұлы Отан соғысы болып жатқан аумаққа айналды.

Екі ауданның елді мекендерін неміс авиациясы күн сайын бомбылады, диверсиялық және барлау отрядтары жіберілді. Әрине, фашистердің барлық әрекеттері тойтарыс алды, әуе шайқастары, диверсанттармен шайқастар болды, зениттік жабдықтар толық жұмыс істеді.

Бұл жағдай Қазақстанның жерінде Ұлы Отан соғысы болғанын дәлелдейді.

Ауданымызда неміс-фашист басқыншыларының нәтижесінде бейбіт тұрғындар мен әскерлер қаза тапты.

Бұл мақалада Бөкей ордасы ауданының аумағында 1942-1943 жылдары қаза тапқан 144 солдат пен офицердің тізімі берілген (тегі, аты, әкесінің аты құжаттарға сәйкес берілген). Деректер "ОБД Мемориал" және "Память народа" сайттарынан алынған. Бірақ, мысал келтірсек Сайқын ауылында қаза тауып жерленген 196 атқыштар дивизиясының құжаттары Сталинград шайқасы кезінде жоғалып кеткен, ал тірі қалған ардагерлер, өз хаттарында 100-ге жуық жауынгер мерт болып Сайқында жерленгенін жазады.

Сондықтан әлі де қанша жауынгердің біздің ауданда соңғы демі таусылғаны нақты белгісіз.

Бөкей ордасы ауданында қаза тапқан жауынгерлердің тізімі

Сайқын ауылы

1. Азоров Виктор Николаевич
2. Безбудин Иван Федотович
3. Бобылев Дмитрий Васильевич
4. Гаврютин Разум Александрович
5. Голованов Василий Сергеевич
6. Гришанов Алексей Денисович
7. Дидик Степан Петрович
8. Дреев Петр Гетогозович
9. Дурманов Анатолий Георгиевич
10. Дьяков Иван Иванович
11. Ермоленко Григорий Еврукович
12. Игомов Артан Достоевич
13. Ишимов Алексей Николаевич
14. Карпов Алексей Васильевич
15. Коврыгин Иван Владимирович
16. Кончин Федор Григорьевич
17. Куванцев Александр Васильевич
18. Кузнецов Иван Павлович
19. Ларяев Яков Тихонович
20. Лисовой Иван Сергеевич
21. Малов Петр Александрович
22. Марьянов Николай
23. Матвиенко Сергей Пантилеевич
24. Молодыко Федор Григорьевич
25. Мокрый Петр Митрофанович
26. Николаев Николай Иванович
27. Пимогин Михаил Егорович
28. Постовалов Илья Никитыч
29. Прохоренко Семен Николаевич
30. Савельев Михаил Павлович
31. Селезнев Гавриил Кузьмич
32. Снетов Василий Михайлович
33. Струя Александр Яковлевич
34. Тамодлин Александр Петрович
35. Тищенко Павел Трофимович
36. Толкачев Пантелей Павлович
37. Цветков Михаил Иванович
38. Шарунов Павел Иванович
39. Шаулов Виктор Михайлович
40. Филатов Александр Степанович

Шоңай ауылы

1. Артамонов Николай Николаевич
2. Башкиров Иван Федорович
3. Белов Петр Алексеевич
4. Булатенко Евгений Владимирович
5. Будже Николай Михайлович

6. Вдовичев Владимир Николаевич
7. Городничий Сергей Иванович
8. Демин Сергей Федорович
9. Жанбеков Утар
10. Зацепин Евстадий Николаевич
11. Иванов Иван Дмитриевич
12. Кобляков Семен Ильич
13. Кожухметов Амиржан
14. Корсантия Григорий Багратович
15. Корчагин Иван Яковлевич
16. Липко Петр Петрович
17. Лозовой Федор Фомич
18. Никитин Николай Петрович
19. Никушин Николай Маркович
20. Нягин Ксинофонд Григорьевич
21. Озерной Илья Ефимович
22. Передера И.Г.
23. Селиванов Евгений Владимирович
24. Сивохин Василий григорьевич
25. Силин Павел Сергеевич
26. Сучков Федор Андреевич
27. Тамбовцев Николай Сергеевич
28. Танташев Гарида Шарипович
29. Теняков
30. Филонов Прокофий Степанович
31. Фомин Алексей Афансьевич
32. Цыпленков Иван Павлович
33. Чистяков Филипп Иванович
34. Якимов Петр Ерофимович

№365 разъез (Равнинный)

1. Акчуринов Агдям Хусаинович
2. Беляев Василий Николаевич
3. Будкин Федор Александрович
4. Гаврилин Николай Васильевич
5. Гненный Ольян Фомич
6. Головкин Влас Савельевич
7. Голубев Михаил Иванович
8. Гринько Николай Васильевич
9. Губанов Александр Андреевич
10. Дерендеев Егор Васильевич
11. Дубовик Иван Яковлевич
12. Евграшин Виктор Павлович
13. Иванов Владимир Васильевич
14. Кобылянский Владимир Иванович
15. Ковалев Герасим Семенович
16. Кожухов Михаил Григорьевич
17. Коновалов Николай Дмитриевич

18. Круглов Николай Васильевич
 19. Кузнецов Иван Сергеевич
 20. Ловренюк Иван Леонтьевич
 21. Малинкин Иван Петрович
 22. Мигачев Андрей Алексеевич
 23. Михальцев Василий Тимофеевич
 24. Мосин Константин Григорьевич
 25. Нестеренко Тимофей Гаврилович
 26. Новышев Михаил Савинович
 27. Павлов Василий Абрамович
 28. Пахтаев Николай Васильевич
 29. Пикула Алексей Родионович
 30. Плотников Николай Алексеевич
 31. Пушкарский Матвей Дмитриевич
 32. Самоделов Савелий Андреевич
 33. Рожков Давыд Давыдович
 34. Рубилин Василий Михайлович
 35. Сафонов Василий Яковлевич
 36. Соболев Василий Константинович
 37. Старков Аркадий Федорович
 38. Тюкаев Сергей Федорович
- №372 разъез**
1. Баглаев Иван Афанасьевич
 2. Гимбитский Матвей Иосифович
 3. Дудетский Семен Андреевич
 4. Ермалюк Геннадий Петрович
 5. Иванов Яков Иванович
 6. Коваленко Иван Федорович
 7. Кондратьев Никандр Дмитриевич

8. Кузнецов Михаил Иванович
 9. Лапин Василий Никандрович
 10. Ливанов Василий Дмитриевич
 11. Осипов Павел Федорович
 12. Поздняков Алексей Сергеевич
 13. Потейкин Анатаолий Семенович
 14. Смирнов Леонид Леонидович
 15. Тухматуллин Возрахман
 16. Ялунин Дмитрий Андреевич
- Хан Ордасы ауылы**
1. Добровольский Дмитрий Кондратьевич
 2. Дружинин Иван Михайлович
 3. Осадченко Мария Николаевна
- №390 разъез**
1. Задорожный Прокопий Филиппович
 2. Паневин Илья Иванович
 3. Фурсов Николай Федорович
- №400 разъез (Молодость)**
1. Далмагометов Зейнакабден
 2. Мохно Яков Александрович
- №358 разъез**
1. Абельхан Эндер
 2. Еркнелинов Джамон
- Қасымтау (Шоңайкөл)**
1. Райхакайнен Захар Степанович
- Қаракөл**
2. Зенин Григорий Иванович
- №340 разъез**
3. Скворцов Борис Константинович

196 Қызыл тулы Гатчинск атқыштар дивизиясының бауырластар мәйіті

Бөкей ордасы ауданының Шоңай, Равнинный елді мекендерінде іздестіру-қазба жұмыстары

Ең алғашқы рет ауданымызда қаза тапқан Қызыл Әскер жауынгерлерін іздестіру жұмыстары 1981 жылы басталған. Оған себепші болған 196 Қызыл тулы Гатчинск атқыштар дивизиясының ардагері Иван Павлович Сухенкодан келген хат. Хатта ардагер 1942 жылы 1 қазанда Сайқын ауылының маңында Сталинградтан демалысқа және қайта құрылысқа келе жатқан дивизия эшелоны неміс ұшқыштарының бомбылау астына қалып, шамамен жүз адамдай мерт болғанын жазған. Сол уақыттан іздестіру жұмыстары басталып, тек 1983 жылы жауынгерлердің бауырластар мәйіті табылып, 1984 жылы Каһармандарды қайта жерлеу рәсімі өткен.

Кеңес үкіметі ыдырағаннан кейін, Қазақстан Тәуелсіздік алған қиын уақытында марқұм болған әскерлердің сүйектерін іздеу жұмыстары тоқтап қалды.

Тек, 2013 жылы осы мақала авторының бастауымен, ҚББП педагогтары мен туристік-өлкетану үйірмесінің үйірмешілері ол кездегі ортақ Отан үшін өмірлерін қиған, ауданымызда

белгісіз бауырластар мәйіттерінде жерленген жауынгерлерді іздестіру жұмыстарын бастады. Оған 2018 жылдан бастап Орал қаласынан М.Мәметова атындағы іздестіру жасағы (жетекшісі С.В.Лапшин) қосылды.

Іздестіру-қазба жұмыстары нәтижесінде Равнинный, №372, №358 разъезддерінен 40-тан астам жауынгердің мүрделері табылды. Бөкей ордасы ауданының Сайқын, Хан Ордасы, Шоңай, Шоңайкөл, Қаракөл тағы да басқа елді мекендерінде белгісіз әскери жерлеулер бар екені құжаттар бойынша анықталды, іздестіру жұмыстары қазіргі таңға дейін жалғасын тауып келеді.

Өткен соғысты, батырларымыздың ерліктерін ұмытқызбай, Отансүйгіштік, адамгершілік тәрбие беру үшін жасөспірімдермен көптеген шаралар, жұмыстар атқарылып жатыр. Солардың бірі, Сталинград шайқасындағы жеңістің 80 жылдығы қарсаңында Волгоград (ҰОС жылдарында Сталинград) қаласына жасалған аудан оқушыларының экспедициясы.

«Сталинград шайқасының Каһармандарына» ескерткіш-ансамбльге экскурсияда Сталинград шайқасында ерлікпен қаза тапқан Кеңес Одағының батыры Нүркен Абдировке арналған ескерткіш тақтасына тағзым жасап, осы шайқаста мәңгілікке көз жұмған қазақстандықтарға арнап Бөкей Ордасының топырағын салды.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Гумаров Ж.О. «Бөкей ордасы ауданы. Жәңгірханнан Ұлы Отан соғысына дейін» ғылыми жоба материалдары.
2. «ОБД «Мемориал» (obd-memorial.ru) ғаламтор сайтының материалдары.
3. «Память народа» (pamyat-naroda.ru) ғаламтор сайтының материалдары.

Сталинград шайқасында ерлікпен қаза тапқан қазақстандықтарға арналған ескерткіш

Талдықұдықтың тарихы

ҚАРАБАЛИН М.М.
БҚО мемлекеттік архиві
КММ-нің Жалпақтал
филиалының директоры,
Казталов ауд., БҚО

Аңдатпа

Мақала 90 жылдық тарихы бар Талдықұдық ауылының тарихы, еңбек адамдарының қызметі, мәдениет саласы, білім саласының өсіп-өркендеуін архив құжаттарын парақтап отырып жазылған.

Келтірілген деректер мектеп мұғалімдері мен қосымша білім беру педагогтарының сабақтарына пайдалануға, жас өлкетанушыларға өлке тарихын білуге бағытталған.

Аннотация

В статье описана история села Талдықудык, имеющего 90-летнюю историю, деятельность трудовых людей, сфера культуры, рост и процветание сферы образования.

Приведенные данные направлены на использование на уроках учителей школ и педагогов дополнительного образования, юных краеведов на знание истории края.

Кілт сөздері: Талдықұдық, Жалпақтал.

(Жалғасы, басы 2022 жылдың желтоқсан айының №6 санында)

Халыққа білім беру ісіндегі абыройлы Еңбегі үшін ардагер ұстаз Нұрман Лесов 1951 жылы «Құрмет Белгісі» орденімен (Тереңқұдық бастауыш мектебінің меңгерушісі, үздіксіз оқытушылық жұмыс өтілі 10 жыл 9 ай, Қор-2, Тізім-2, іс-11, парақ-2) наградталды. Әнуар Акчурин, Тойған Жақаева, Қалимаш Көшенова, Галина Омутных, Сәлімгерей Қартабаев, Қайырбек Байсов сынды әр жылдардағы мектеп түлектері орта мектепті «Алтын», «Күміс» медальмен аяқтады. Ғылым әлемінен өзіндік орындарын тапқан Хайролла Нұрмұханов, Нұрман Өтеуов, Талғат Сабыров, Серік Қанатбаев, Нұргүл Рахова, Раушан Сәриева секілді ғылым докторларымен кандидаттарын, Айдар Батырханов, Арман Өтеғұлов сынды есімдері облыс көлеміне кеңінен танымал қоғам және мемлекет қайраткерлерінің есімдерін Талдықұдық ағайындар әрдайым құрметпен

айтып келеді. 1969 жылдан бері ешқандай жөндеу көрмеген С.Есетов атындағы орта жалпы білім беретін мектебіне 2021-2022 оқу жылында «Ауыл-ел бесігі» бағдарламасы шеңберінде бөлінген 314,2 млн теңге қаражатқа күрделі жөндеуден өтіп ел игілігіне берілуде. Мектепте күні бүгін 11 сынып комплексінде 107 оқушы білім алуда. Мектепте 37 мұғалім еңбек ететін болса, соның 29-ы жоғары, 6-ы арнаулы орта білімді мамандар. Сонымен бірге мектеп ұжымында 32 кіші қызметкер еңбек етеді. Мектеп жанында «Балбөбек» шағын орталығы жұмыс жасайды. Шағын орталықта 38 бала тәрбиеленеді, 6 тәрбиеші, 3 көмекші тәрбиеші және 9 кіші қызметкер жұмыс істейді. 4 тәрбиеші жоғары білімді.

Кеңшардың мәдениет саласында 1958 жылы 700 шаршы метр аумаққа салынған 150 орындық ауылдық клуб әлі күнге дейін халыққа мәдени қызмет көрсетіп келеді. XX ғасырдың 60-шы жылдарынан бастап Фурманов аудандық халық театрының ауданның басқа шаруашылықтары

секілді Талдықұдық ауылдық клубының жанында да, драма үйірмесі жұмыс жасады. Үйірмеге ауыл азаматы өнерді жақсы көретін Ізтілеу Ғұмаров жетекшілік етті. Үйірме алғаш құрылған уақытта Гүлнәр Тәкесова, Жақсылық Ғалиев, Айсұлу Иманғалиева, Рәзия Құлмұханова, Замир Қанатбаев, Сатым Шәуенов, Қадер Дауылбаев, Сәбит Есетов, Есекен Сәнкібаев, Таңатар Дыңғалиев, Теміржан, Нығмет Жалмұхановтар, Орынғали Абулхатин, Ғұбаш Әбдрахманов, Ізімғали Қуанов, Бауыржан Қуанов, Елтай, Ержан, Кенжетай Ғұмаровтар, Бауыржан Шаманаев, Бақыт Хұсайынова, Ұлдай Сәриева, Ділнәр Алипова, Зура Камалова, Сағат Шналиев, Қайыржан Камалов, Ерлан Акмурзин, Қуандық Даупаев, Рысқали Мақулов, Нұрболат Сәриев, Махамбет, Ақылбек Нұрсұлтановтар, Бағдагүл Рахметова, Жанна Баймағамбетова, Гүлбарам, Батырғали Мусағалиевтер 60-80-ші жылдары ауыл мәдениетін көтеруге көп үлестерін қосты. Жетпісінші жылдардың соңғы ширегінде кеңшарда 350 жас болатын болса, соның 240-ы комсомол ұйымының мүшелері болды. Ауыл мәдениетін көтеріп, драма үйірмесіне халық театры атағын алуға сол кездегі кеңшардың партком хатшысы Кәрім Өтеғұлов көп үлес қосты. Фурманов аудандық халық театрының режиссері Мұқамбетжан Ғұмаровты алдырып, өнер тарлаын кеңшар орталығындағы қонақ үйге орналастырды. Ауылдық клубта 1978 жылдың шілде айында Я.Амандықовтың

«Күйреу» спектаклі М.Ғұмаровтің режиссерлігімен сахнаға сәтті әзірленді. Бұл қойылым аудан, облыс сахналарында бірнеше қайтара көрермендер назарына ұсынылды. Талдықұдық клубы жанындағы драма үйірмесіне халық театры атағын беру жөнінде 1978 жылғы 14-ші шілде күні Қазақстан Компартиясы Фурманов аудандық комитетінің бірінші хатшысы Кенжебек Меңдәлиев пен Халық депутаттары Фурманов аудандық кеңесі атқару комитетінің төрағасы Амантай Исмағұловтың атынан Қазақ КСР Мәдениет министрлігіне арнайы хат жолданады. Бұл хат 1979 жылдың басында аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы Мақсат Батыровтың атынан екінші мәрте жолданып, нәтижесінде 1979 жылғы наурыз айында драма үйірмесіне халық театры атағы берілді. Сол тұста ауылдағы өнер десе ішкен астарын жерге қоятын Таңатар Дыңғалиев, Сатым Шәуенов, Ади Тапанов, Сағат Шналиев, Ізімғали Қуановтардың бастамасымен «Шолпан» атты эстрадалық ансамбль өмірге келеді. Аттары аталған өнер ұжымдары 90-шы жылдарға дейін ауыл мәдениетін көтеріп, ауыл халқының рухани жан-дүниесін байыту жолында біраз табысты жұмыс жасады. Халықтың көңілінен шыққан талай тартымды қойылымдар қойылып, әсем әндер шырқалып, мың бұралған билер биленді. Тоқсаныншы жылдардағы тоқырау заманының өлара кезеңі қос өкпеден қатар қысқан алмағайып шақта халықтық атағы бар өнер ұжымы мен

эстрадалық ансамбль келместің кемесіне мініп, тарих сахнасына қарай жол тартты. Қиын қыстау заманында біраз жыл тұралап қалған ауылдық клубқа 2008 жылы облыстық қазынадан 5 млн 944 мың теңге қаржы бөлініп, төбесі ауыстырылып, жылыту жүйесі жаңадан салынды. Мәдениет үйімен бір ғимаратта қоныс тепкен ауылдық кітапханада 14145 дана кітап қоры бар.

Еліміздің өткен тарих беттерінен кеңес әскерлерінің шектелген контингентінің 1979-89 жылдары Ауғанстан жеріне кіргізіліп, Отан қорғаушыларымыздың түпкі мақсаты белгісіз қарулы қақтығыстардың куәгері болғанын жақсы білеміз. Қабылданған әскери бұйрық Талдықұдық ауылында айналып өтпей қоймады. Әр жылдары ауған даласына Фурманов аудандық әскери комиссариатының шақыруымен Темірхан Ихласов, Меңдібай Қарасаев, Байнияз Шналиев, Исмайл Минияжев, Сарман Қарабалин, Руслан Қуаналиев, Ғарифолла Жандауов, Бекмұхан Асқаров, Нұғман Ақаев, Жұбандық Жұмағалиев сынды сарбаздар аттанып, мән-маңызы белгісіз шайқастың куәгерлері болды. Жоғарыда есімдері аталған азаматтардың бірқатары қазіргі уақытта бұл өмірде жоқ.

Заманында мыңғыртып мал өсіріп, өсірілген малдың тұқымын асылдандырып, аудан бойынша алғашқы болып асыл тұқымды шаруашылық мәртебесін иеленген кеңшардың барлық буыны да, өз заманында қанатын кеңге жайып, есімі шартарапқа танылды. Дархан далада мал өсіріп, пішен дайындап, сан-алуан ауыл шаруашылығы техникаларын ауыл шаруашылығын өркендетуге қосқан үлестері үшін бірқатар еңбек майталмандары түрлі мемлекеттік марапаттарды иеленді. «Ленин» орденімен 1948 жылғы шілде айында аға малшылар Мүрсәлім Дәулетқалиев, Хабибулла Иманғалиев, Өсінә Шаманаева, Қошқар Танауов

наградталған болса, (Қор-2, Тізім-2, іс-7, п-14) «Еңбек Қызыл Ту» орденімен әр жылдар аға механизаторлар Қырым Бексұлтанов, Төкеш Орынбаев, бригадирлер Сабырғали Ақмурзин, Фарит Орақаев, аға малшылар Қадырғали Бергенғалиев, Наурыз Баймағамбетов, Батырбай Доспанов, Батырбай Рысқалиев, Елеусін Рысқалиев наградталды. Ал аға шопан Төлеген Баймағамбетовтің өңіріне 1971 жылы «Еңбек Қызыл Ту», 1973 жылы «Октябрь революциясы», 1977 жылы III-ші дәрежелі «Еңбек Даңқы» ордендері (Қор-2, Тізім-2, іс-32, п-2, іс-34, п-1, іс-39, п-2) тағылды. «Құрмет Белгісі» орденімен механизаторлар Ғалым Шәуенов, Хазретқұл Батаев, аға малшылар Меңдіхан Байниязов, Сәбилә Дәулетова, Жұмақ Жанталиев, аға шопандар Рысқали Өтеғалиев, Батырбай Доспанов, ферма меңгерушісі Әжіғали Әжімов, бригадирлер Зейінғали Медресов, Мақсат Мырзағалиев, жұмысшы Жібек Нұрмағамбетова, мектеп мұғалімі Рахмет Кужалиев, II-ші дәрежелі «Еңбек Даңқы» орденімен аға шопан Айтжан Алдамжаров (Қор-2, Тізім-2, іс-39, п-3) III-ші дәрежелі «Еңбек Даңқы» орденімен аға шопандар Төлеген Баймағамбетов, Қадем Қажғалиев наградталды. Фурманов ауданы жеріндегі іргелі кеңшарды заманында Хасан Жұмағазиев, Рафхат Ғаділшин, Сейпілмәлік Сейтов, Ибатолла Үмбетов, Аманжол Зейнуллин, Кәрім Өтеғұлов, Самиғолла Балахметов, Қайырлы Баесов, Бекқали Бержанов, Тайыр Жұмабаев басқарып, қоғам мен халық игілігі жолында табысты жұмыс жасай білді. Кеңес заманында бұқара халық арасында саяси тәрбие жұмыстарын нәтижелі жүргізіп, қоғамдық тәртіпті берік сақтауда абыройлы еңбек еткен партия комитетінің хатшылары Қайнеш Мұратов, Самиғолла Темірханов, Ахмет Өтеғалиев, Кәрім Өтеғұлов, Елтай Жұмағелдин, Мұстафа Габдуллин, Нәбиолла Мырзашев, және басқа да кәсіподақ, кеңес, комсомол органдарының жетекшілерімен ферма меңгерушілері бас және орта буын мамандармен ұстаздар қауымы, ақ халатты абзал жандар мен өнер, спорт, сауда, байланыс саласы қызметкерлері ел абыройын биік ұстауға өздерінің қомақты үлестерін қоса білді.

Тоқсаныншы жылдардың тоқырауы ел еңсесін мықтап түсіріп, жекешелендірудің қамытын киген ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының іргелері сөгілді. Орталықпен болып келген екі жақты экономикалық байланыстарға нүкте қойылып, таратылған шаруашылықтардағы еңбекші халық

екі қолға бір күрек таппай жұмыссыз қалғанын өткен тарихтан жақсы білеміз. Өлара шақта жұмыссыз қалған Талдықұдық секілді облыс, аудан орталықтарынан шалғайда орналасқан үлкенді-кішілі ауылдардың халқы ірі қалалармен қала маңындағы ауыл-аймақтарға қоныс аудара бастады. Тоқырауға ұласқан қиын күндер Талдықұдық ауылында айналып өтпей қоймады. Тарихи статистикалық мәліметтерге қарағанда 1989 жылы Талдықұдық ауылдық кеңесі атқару комитетінде 2537 адам, кеңшар орталығы Талдықұдық ауылында 1516 адам есепте тұрған болса, 1999 жылы 1648, Талдықұдық ауылында 715, 2009 жылғы статистика бойынша 971, округ орталығында 633, 2014 жылы ауылдық округте 821, Талдықұдық ауылында 480 адам есепте болған. Көрсетілген ақпараттарға көз жүгіртсек уақыт көші алға жылжыған сайын халық санының азаю фактісі кездесіп отыр. Халық үшін ауадай қажет газ, су, жол, телефон ең бастысы жұмыс көзінің болмауы жаппай урбанизацияға әкеп соқтырған шақта Талдықұдық ауылдық округінің бірқатар адамдары Орал қаласымен бірге қазіргі Бәйтерек ауданы Белес (Ростоша) ауылдық округіне қоныс аударды. Халық арасында Белес ауылын көпшілік адамдар «Кіші Талдықұдық» деп атайды. 1987-1994 жылдары Талдықұдық орта мектебінің директоры болған жоғары білікті ұйымдастырушы ұстаз Адам Имашев ағамыз 2002-2017 жылдары Белес ауылдық округінің әкімі қызметін атқарған кезінде екі ауыл арасындағы мәдени, спорттық, бұқаралық байланыстарды күшейтіп, елмен елді жақын араластыруға себепкер болды. Халықтың жаппай қоныс аударуының салдарынан Казталов аудандық мәслихатының шешімімен 2004 жылы Қайрат, Теренқұдық елді мекендері жабылып,

есімдері тарих төрінен орын алды. Талдықұдық ауылдық округінде күні бүгін 618 адам есепте тұратын болса, соның 551-і Талдықұдық ауылында, 67 адам Хайруш елді мекенінде тұрып жатыр. Негізгі табыс көзімен күн көрісі малға қарап отырған ауылдық округ тұрғындарының есебінде қазіргі уақытта 5450 бас ірі қара, 9363 бас қой-ешкі, 625 бас жылқы, 2 бас түйе, 1200 бас құс бар. Заман ағымына қарай ауыл шаруашығы саласында 44 шаруа қожалығы жұмыс жасайтын болса, жеке кәсіпкерлік саласында 8 жеке кәсіпкер ауыл халқы үшін қызмет көрсетіп жатыр. Талдықұдық ауылында 4 әлеуметтік дүкен, 1 мешіт бар. Мешіт 2007 жылы ауыл түлегі марқұм Өтеген Көшеновтің демеушілігімен бой көтерді. Ауылдың денсаулық сақтау саласында 2 фелдшерлік-акушерлік пункт жұмыс жасайды. Округ орталығындағы медицина мекемесі 1980 жылы салынған. ФАП ғимаратына 2006 жылы күрделі жөндеу жұмыстары жүргізіліп, 2016 жылы жылыту және электр жүйелері жаңартылды. Фелдшерлік пунктте 1 арнаулы орта білімді медицина қызметкері еңбек етеді. Жедел жәрдем автокөлігімен қамтамасыз етілген. Хайруш елді мекеніне 2020-шы жылы су жаңа медициналық пункт салынып, ел игілігіне берілді. Еліміз Егемендікке қол жеткізген жылдары әр жылдары ауылдық округ әкімдері болып әр жылдары Дауылбай Сәриев, Жасболат Файзуллин, Жеңіс Исақов, Ертілеу Асқаров, Бауыржан Қабдолұлы, Әділхан Казиханов, Ақмарал Қуанышқалиева, Арман Алдабергенов, Серік Мендіғалиевтер еңбек еткен болса, 2020 жылдан бері Қазуллин Ақжол Жасқайратұлы ауыл әкімі болып жұмыс жасауда. Биылғы жылы ірге көтергеніне 90 жыл толған Талдықұдық ауылдық округінің ғасырға жуық уақыт бойы жүріп өткен тарихи жолына сараптама жасалған тарихи-танымдық естелігіміздің барысы міне осындай.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Ақбай Жайсаң «Жалпақтал» Орал 2015 жыл 99,102, 214 беттер.
2. Казталов ауд. «Шежіре» Алматы «Арыс» баспасы 2008 жыл 15, 186-187 б.
3. Казталов аудандық «Ауыл айнасы» газетінің тігінділері. 2010, 12
4. Сариева Ұлдай «Көке» Орал «Полиграфсервис» 2011 жыл 82-85 беттер
5. Фурманов ауд. «Коммунист» газетінің тігінділері, 1976-77, 1981-82, 84, 87, 88

№4 Теренқұдық фермасы қозы алу кезеңдері

ТОКСАНБАЕВА А.М.
ПДО ГKKП «Городская станция
юных туристов»
г.Актобе, Актыбинская обл.

Динмухамед Конаев - значимая личность в становлении казахской науки и культурно- просветительской жизни Казахстана

Аңдатпа:

Мақалада автор заманымыздың заңғар тұлғасы Дінмұхаммед Ахметұлы Қонаевтың халық үшін, еліміз үшін жасаған еңбегі, қазақ ғылымы мен мәдениетіне қосқан үлесі туралы айтқан. Қарапайым ауыл баласының Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші хатшысы деңгейіне дейін жету жолы баяндалған. Мақала тарих мұғалімдері мен қосымша білім беру педагогтеріне арналған.

Аннотация:

В статье автор знакомит читателей с деятельностью Динмухамеда Конаева, который внес большой вклад в становлении казахской науки и культурно-просветительской жизни Казахстана. Выходец из простого села дослужился до должности председателя первым секретарем Центрального Комитета компартии Казахстана. Данный материал предназначен педагогам дополнительного образования, учителям истории.

Кілт сөздері: Международный фонд, отец Алматы, город Конаев.

Актуальность темы научно-исследовательской статьи заключается в признании заслуг Динмухамеда Конаева в становлении казахской науки.

Новизна научной статьи заключается в изучении фактов и событий в написании книг казахстанского лидера Д. Конаева. В научной работе рассмотрено роль первого секретаря ЦК Компартии Казахстана Д. Конаева во время советской власти, изучены его произведения, посвященные развитию и становлению науки и культурно-просветительской жизни Казахстана.

Методологической основой исследования послужили диалектические, логические, исторические и сравнительные методы исследования.

Динмухамед Ахметович Конаев родился 12 января 1912 года в г. Верный, ныне город Алматы. В 1936 году окончил Московский институт цветных металлов и золота, получив квалификацию горного инженера. В июле 1936 года начал трудовую деятельность на Прибалхашстрое. Работал заместителем Председателя Совета Народных Комиссаров Казахской ССР (1942-1952 гг.).

Президентом Академии наук Казахской ССР (1952-1955 гг.). Председателем Совета – Министров Казахской ССР (1955-1960 гг., 1962-1964 гг.). Первым секретарем ЦК Компартии Казахстана (1960-1962 гг.) а также (1964-1986 гг.).

Конаев Д.А. трижды Герой Социалистического Труда, награжден 8 орденами Ленина.

Общее количество, изданных публикации Д.А. Конаева по различным сферам экономики и политики, культуры и цивилизации, образования, науки и другим сферам составляет около 800 трудов.

В 1992 году выходит свет книга о его воспоминаний «О моём времени», которая переиздаётся в 1994 году под названием «От Сталина до Горбачёва». Для меня этот труд интересен тем, что с точки зрения Д.А. Конаева можно взглянуть на исторические события того времени. Прочитав книгу, узнаешь человека который не только творил современную историю, но и оставил письменное описание исторических событий. В начале книги автор с большой любовью описывает не только красоты родного города, но и его историю: «В

1854 году на месте разрушенного войсками и набегами древнего казахского посёлка Алматы, разместившегося на северном склоне Заилийского Алатау, было заложено укрепление «Заилийское», переименованное позже в Верное. В 1867 году Верный приобрёл статус города и стал центром Семиреченской губернии».

После революции в 1924 году г. Верный стал центром Семиречья. Когда построили Турксиб (Туркестано-сибирская магистраль), столицу Казахстана перевели из Кызыл-Орды в Алма-Ату». В своих книгах Д.А. Конаев рассказывает о своем детстве, семье, годах учебы и начале трудовой деятельности.

Опубликовано около 200 научных работ Д. Конаева. В их числе – «Разработка Коунрадского месторождения медных руд» (1949 г.), «Советский Казахстан» (1978-1980 гг.). В книге рассказывается о месте и роли Советского Казахстана в Содружестве Социалистических Республик, факты, цифры, живые примеры, приведенные в монографии, свидетельствуют об определенном периоде развития Советского Казахстана.

Также в книге излагаются исторические факторы, современником которых являлся сам Д.А. Конаев. Годы индустриализации пришлись на период становления личности Динмухамед Ахметович о начале его трудовой деятельности. В частности читатель узнаёт об индустриализации в Казахстане из книги: «Еще в глубокой древности люди добывали медь в Центральном Казахстане. Первую официальную заявку на Коунрадское месторождение сделал купец А. Дерев в 1901 году. 2 августа 1929 года Совет Труда и Оборона ССР принял Постановление «О перспективах развития цветной металлопромышленности». В Коунраде в первые три года на разведку было затрачено около двух с половиной миллионов рублей. Идя на такие по тем временам громадные затраты, руководители отрасли надеялись на то, что они с лихвой окупятся». Книга Д. Конаева «Разработка

Коунрадского месторождения медных руд» (1949 г.), является значимым и полезным пособием для научных работников, инженеров, техников горной промышленности и для студентов технических ВУЗов.

Наряду с этим хочется отметить труды казахстанского писателя и политолога В.В. Владимирова «Нет повестей печальнее. Из прошлого близкого и далекого» (Алматы, 2010 г.) которые включают главу «Полос Конаева», в которой автор дает анализ политической и общественной деятельности. Особенно известны заслуги Д.А. Конаева в становлении Казахстана как мощного аграрно-индустриального государства. В период деятельности Д. Конаева были созданы и получили развитие Усть-Каменогорский свинцово-цинковый и титано-магниевого, Соколовско-Сарбайский, Лисаковский, Балхашский, Жезказганский горно-металлургический комбинаты. С его помощью были созданы институты химии, металлургии, Бураевский институт в Акмоле (ныне Астана). Начались интенсивные работы в области ядерной физики, были созданы Среднеазиатский военный округ и военно-инженерная база. Обо всех исторических событиях Казахстана данного периода автор излагает в своих воспоминаниях.

Так же в книге есть информация о культурном строительстве Казахстана в советский период. Возведенные по инициативе Д. Конаева Дворец Республики, жилые здания на проспекте Достык, спортивный комплекс «Медеу», Дворец спорта имени Б. Шолака, площадь Республики, гостиницы «Казахстан», «Жетысу», «Алматы», «Алатау», цирк, аэровокзал, аэропорт и многие другие стали своеобразной визитной карточкой столицы Республики Казахстан. Конаев Д.А. очень ценил и поддерживал развитие культуры республики. Он приветствовал талант Е. Серкебаева, Б. Тулегеновой, оценил философскую значимость исследования О. Сулейменова «Аз и Я». Д.А. Конаев умело защищал подлинное искусство от идеологии

тоталитаризма. Как отметил Олжас Сулейменов: «В двадцатом веке нам посчастливилось встречаться с людьми, которым впору определение – Великие». В журнале «Аңыз Ана» первый номер публикации посвящен Д.А. Конаеву.

Подводя итоги деятельности Динмухамеда Ахмедовича Конаева, можно сказать, что ему пришлось работать разные периоды становлении страны. Он приложил огромное количество сил в создание сильной экономически развитой, образованной и культурно богатой страны.

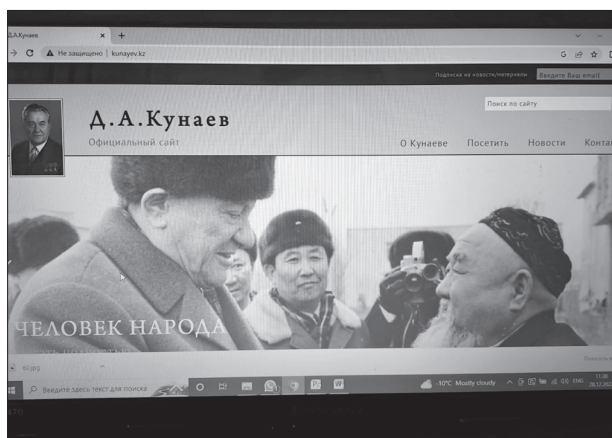
За заслуги перед Родиной Д.А.Конаев неоднократно награждался высшими наградами СССР. Динмухамеда Конаева называют «отцом Алма-аты» (сейчас Алматы). Его именем в 1994 году назван Институт горного дела, Евразийская Юридическая Академия, имя Д.А.Конаева получил Большой Алматинский водный канал.

В Алматы установлены бронзовый бюст и мемориальная доска, посвященная Д. А. Конаева. Во многих городах Казахстана названы улицы, библиотеки. В 1993 году создан Международный

фонд Д.А.Конаева. Президент фонда – его внук Конаев Эльдар Аскарлович ныне Консул Республики Казахстан в городе Бресте (с 2018 г). В 2002 году был открыт Дом-музей Д.А.Конаева в Алматы. В 2003 году установлена мемориальная доска на доме в селе Акши Алакольского района Алматинской области. В 2019 году его внуками был открыт официальный сайт kunaev.kz размещены биография, документы, доклады и архивные фото Динмухамеда Конаева. С 3 мая 2022 года город Капчагай был переименован в Конаев в память о Динмухамеде Конаева первом секретаре ЦК Компартии Казахстана. Если сказать о нашем городе Актобе, у нас есть улица Д.Конаева. Постановлением Правительства Республики Казахстан от 24 августа 2022 года присвоить Общеобразовательной средней школе №60 имя Динмухамеда Конаева.

Литература

1. В. Владимирова «Нет повестей печальнее. Из прошлого близкого и далекого» (Алматы, 2010 г). [3, с 45]
2. В сборниках «Елу жыл ел ағасы» (Алматы, 2002 ж и «Личность» (Алматы, 2007). [2, с 89]
3. Книги Р. Ниязбекова «Қыдыр ғұмыр» (Жалын, 2002 ж.) и О. Қауғабай «Таңғажайып Қонаев» (Алматы, 2008 ж). [1, с 117]
4. М. Исиналиева книга «Штрихи к портретам» (Алматы, 1999 г).
5. Первый номер журнала «Аңыз адам» (Алматы, 2011 г,)
6. Официальный сайт: <http://kunaev.kz/ru/materials/Vystupleniya%252Cpublikacii%252Cknigi>

Штурман туризма

МИЛЕХИН В.В.,
преподаватель истории
колледжа «Бәйтерек»,
р-н Байтерек, ЗКО

Аннотация

В статье обобщается туристский опыт одного из лучших представителей туристов 80-х годов Мамина Александра Николаевича. Приводится перечень походов и маршрутов. Излагаются основные вехи работы Мамина в ОЦДЮТиЭ. Раскрывается методика его работы. Приводится много фактов касающихся сотрудничества Мамина с другими людьми и организациями.

Статья несомненно будет интересна ветеранам туризма и всем кто болеет душой за наш край.

Аңдатпа

Мақалада 80-ші жылдардағы туристердің тамаша өкілдерінің бірі Мамин Александр Николаевичтің көп жылдан бері жинақталған туристік іс-тәжірибесі туралы айтылған. Жасаған жорықтары мен маршруттарының тізімі келтірілген. Маминнің ОБЖТжЭО-а жасаған уақыттағы жұмысының негізгі кезеңдері көрсетілген. Мақала туризм ардагерлері мен біздің өлкеміздің жанашырлары үшін қызықты болатыны сөзсіз.

Ключевые слова: туризм, кружок, поход, велотуризм, дети, пароход, опыт.

Меня судьба свела с Маминым Александром Николаевичем в стенах Областной турстанции на ул. Комсомольской в 1987 году. Я как руководитель туристского кружка оформлял в отделе туризма документацию на поход. Маршрутную книжку, медицинские справки, инструктаж. Потом наше общение стало постоянным. Сегодня уже уйдя на заслуженный отдых он продолжает заниматься организацией походов. Так в 2022 году в состав 2-й «Маминской» экспедиции вошли Владимир Златкин из г.Абая Карагандинской области, Михаил Назарчук из г.Самары, Ермолаевы Максим и Надежда с детьми Иваном и Ксенией. Также Лена Коннова, выпускница МВТУ тоже с детьми Тимофеем и Елисеем, Таргаков Даулет из Алматы, Кажғалиев Мухтар из Уральска. Каждый из них когда-то познакомился с Маминым и уже не мыслил себя без общения с красотами нашего Урала. А самому Александру Николаевичу это привили родители, которые брали 4 летнего Сашу на навигацию Уральского речного пароходства, где отец-Николай Гаврилович был шкипером, а мама

Пелагея Ивановна - матросом. Еще с детства он увлекался велосипедом. После окончания школы и службы в армии работал на стройке, тренером по велоспорту. В 70-х он участник 1-х сплавов по Уралу. Позже заочно окончил естгеофак УПИ (ныне ЗКУ им. Утемисова). В 1979 году он участвует в велопоходе «По Чапаевским местам». Не случайно его позже пригласят в областную турстанцию.

В конце 80-х началась эпоха Виктор Павловича Фомина, в которой важную роль сыграл и Мамин. Вместе с Розой Абдушевой, Георгием Невзоровым, Ларисой Королевой и другими энтузиастами туризма они заложили базу развития туризма в ЗКО. Он был заведомом туризма, организатор соревнований и судья. В 1989 году к нему пришли Алексей Аблаев, с кем Мамин провел большинство своих маршрутов и Сергей Чудненко, ныне помогающий развиваться просветительству в «Полиграфсервисе». Умение привлекать к себе людей, выстраивать правильные отношения всегда отличало Александра Мамина. Его общительность и

обаяние не раз помогало в решении самых разных проблем. В 1990 году он участник похода - семинара по велотуризму Мурманск-Петрозаводск. Таких выездов в его жизни будет очень много. Самый примечательный пожалуй был в августе 1991 года по Забайкалью. Когда они вместе с Лешой Аблаевым и еще дюжиной парней за 12 дней преодолели 5 перевалов горной зоны озеро Байкал. Удостоверение похода 3 степени сложности и сегодня мало у кого есть в Уральске. Его кабинет велотуризма, своеобразный симбиоз гостиницы, кладовки и кабинета помог не одной сотне мальчишек и девочек стать мужественнее, опытнее, мудрее. Там была и мастерская по ремонту велосипедов и место для мастер-класса, всегда была под рукой кружка с чаем для гостей.

В сентябре 1991 года он едет во Владивосток во Всесоюзный туристский лагерь «Океан». Его подопечные конечно же достойно выступили, привезя грамоты и призы. 90-е годы - это время рождения многих проектов, к сожалению не все из них дожили до наших дней. Таковым был туристский фестиваль «Белое солнце». На нем Мамин проводит соревнования по туртехнике. Этот фестиваль организовывался плеядой ярких

личностей, таких, как Сергей Клименко, Андрей МIRONENKO. Еркен Губашев, Андрей Чернышов, Сергей Пацаль, Раиса Панина, Сергей Ильин, Юрий Букарев и др. Участвовали когда-то в этом проекте Фомин В.П., 1-й секретарь горкома ЛКСМ Алексей Молчанов, председатель комитета молодежи Савичев Ф. Видео этих слетов молодежи сохранилось сегодня только у Мамина А.Н. В конце 90-х Мамин будет в числе организаторов фестиваля «Европа-Азия». Он всегда старался как-то сохранить память о людях и событиях. В том числе и через конкурс отчетов о походах. Он успевает проводить много семинаров по области. Помню его семинар в Январцевской школе (ныне район Байтерек) 1988 года, не случайно позже это школа станет лучшей по туризму в районе, а Муқан Айтұаров, позже не забудет приезжать на зимние дни рождения Мамина в Уральск.

В 1993 году в судьбе Мамина важное событие он стал мастером спорта по велоспорту. Позже он станет заслуженным инструктором РК по туризму, Почетным работником туризма РК, его наградят медалью за вклад в развитие туризма в РК. В 1995 году он поможет мне в организации открытого лыжного первенства в Рубежке, где 4

года к нам будут съезжаться любители лыжного туризма. В Рубежке же в конце 80-начале 90-х на базе лагеря Рубежского ПТУ-16 пройдут соревнования по туртехнике среди училищ области. Надо ли уточнять, что конкурсы КТМ, Туртехники, отчетов проводил Александр Николаевич вместе с Алексеем Аблаевым. В те годы он был руководителем МКК туристских походов области. И как он вспоминал в непростые 90-е им удавалось организовать и провести около 150 походов 1 категории сложности и массу степенных. Конечно сказывалась его дотошность, аккуратность, ответственность. Он не любил безалаберности. С болью вспоминает, как после очередного фестиваля с участием гостей из Самары, Петербурга байдарки не просушив бросили в подвал склада. Потом просто списав то, что осталось. Сам он относится к туристскому инвентарю как к чему то священному, сакральному. Даже сбор байдарки для него это произведение искусства, а не мастер класс на время.

Его знают во многих уголках Казахстана и России. Он был участником республиканских

семинаров в Алматы. Каркаралинске, Талдыкургане, Шымкенте и других городах. О нем писалось в журнале «Тропинка», «Досуг» «Приуралье» и др. изданиях. Хотя он человек скромный. Особо себя не афиширует. Хорошо о нем написала в свое время Шабаренина Тамара Михайловна. Ее книги «О чем рассказал Урал» это энциклопедия из жизни краеведов и туристов нашей области. С 1996 года Мамин неизменный штурман Правдухинских экспедиций. И всякий раз, руководитель экспедиций не менее заслуженный в деле экологии и туризма, Тарасенко Елена Ивановна, собираясь в поход наверное 1-м звонит ему. В этом году когда мы отмечали 55-летие клуба «Эврика» ее выбор кого послать на конференцию посвященную этому событию, тоже пал на него. Понятно, что так эмоционально и содержательно о экспедиции «Правдухинцев» мог рассказать только он.

В 2006 году он начал осуществлять свой проект - мечту пройти на велосипедах маршрут по Уралу от истоков до Устья. В первые года их небольшая команда прошла с Башкирии до Орска. В 2007 они проехали уже до Уральска. В 2008 году уже в режиме сопровождения участников местных велотуристов доехали до Атырау. В числе прочих в команде был заслуженный путешественник России из Оренбурга Фесенко А.А., которого пригласил ОЦДЮТиЭ (В.П. Фомин).

В 80-х начиная свой путь в деле организации туризма Мамин участвовал в становлении туристских клубов. Таких как «Одиссей» Владимира Фицова с ПТУ-1, Стата Бондаренко там же, «Ландшафт» Максута Мурзагалиева, турклуб завода «Омега» Зубилова Константина, Завода «Зенит» Чеботарева Николая, завода «Металист» Михайлова Владимира, Экоclub Дурмановой Татьяны и др. И то, что сегодня они отсутствуют конечно же удручает его. Но он никогда не опускает руки. Ежегодные «маминские» экспедиции соберут еще немало людей. Да и старая гвардия не даст себя в обиду. С 20 июля 2022 года прошел 26 сплав по Уралу «Правдухинской» экспедиции. Елена Ивановна Тарасенко конечно же в качестве штурмана видела Мамина Александра Николаевича. Формат статьи не позволяет описывать все экспедиции и походы Мамина Александра, надеюсь, что он сам как нибудь сделает это. Хочется пожелать ему попутного ветра и семь футов под килем на туристских просторах Приуралья.

С ветеранами туризма Петченко С.В. и Маминым А.Н.

ПАНФИЛОВ П.Н.
Педагог-исследователь ГЭН,
магистр ФКС,
ПДО ОЦДЮТиЭ
г. Уральск, ЗКО

ЗАКАЛИВАНИЕ КАК КОМПОНЕНТ ЗОЖ

ШУРУГИНА О.В.
Педагог-исследователь ГЭН,
ПДО ОЦДЮТиЭ
г. Уральск, ЗКО

Аннотация

В основе данной работы лежит исследование и обработка статей и материалов о закаливании организма детей. Выбор темы продиктован необходимостью привлечения подрастающего поколения к здоровому образу жизни путем применения простейших средств и методов закаливания, с использованием здоровье сберегающих технологий.

Аңдатпа

Бұл жұмыстың негізі балалардың ағзасын шынықтыру туралы мақалалар мен материалдарды зерттеу және өңдеу. Тақырыпты таңдау денсаулық сақтау технологияларын қолдана отырып, шынығудың қарапайым құралдары мен әдістерін қолдану арқылы өскелең ұрпақты салауатты өмір салтына тарту қажеттілігінен туындайды.

Ключевые слова: Закаливание, организм, здоровье.

В настоящее время в Республике Казахстан сохраняются негативные тенденции в состоянии здоровья молодежи. Один из видов сохранения и улучшения здоровья подрастающего поколения - это закаливание. Закаливание - важная составная часть физической культуры наряду с такими ее компонентами, как личная гигиена, комплекс физических упражнений, занятия любительским спортом, процессе закаливания совершенствуются не только системы терморегуляции, но и ряд функциональных систем организма (сердечно-сосудистая система, дыхательная, нервная система, кровеносная система, иммунная система и др.). поэтому закаленные люди не только не болеют, они постоянно испытывают хорошее самочувствие, настроение, бодрость. Закаливание - процесс, результатом которого является особое функциональное состояние (и свойство) организма - закаленность, она характеризуется повышенной его устойчивостью к неблагоприятным природным (климатическим) воздействиям. Закаливание производится: 1) с

профессиональной целью (подготовка к работе в определенных климатических условиях); 2) с целью общего укрепления здоровья (повышения работоспособности и устойчивости к болезням); 3) для повышения спортивной работоспособности, принципы закаливания: учет состояния здоровья; постепенность и последовательность закаливания; систематичность; сочетание различных средств и способов закаливания; правильная дозировка процедур; эффективность закаливания увеличивается, если его проводить в активном режиме: сочетание общих и местных закалывающих процедур; самоконтроль; закаливание начинать с безразличных температур, переходя к прохладным и холодным. Сущность закаливания - тренировка механизмов, посредством которых организм реагирует на тот или иной климатический фактор. В ходе такой тренировки реакции организма на данный климатический фактор постепенно становятся все более точными и быстрыми и как следствие резистентность (устойчивость) к данному фактору

Обливание холодной водой

возрастает. Сущность закаливания заключается в тренировке механизмов терморегуляции и повышении иммунитета. Дело в том, что более 90% тепла наш организм отдает с поверхности кожи: человеку жарко, кожные сосуды расширяются, приток крови усиливается, кожа краснеет, теплеет, теплоотдача с поверхности тела усиливается. В случае охлаждения, наоборот, кожные сосуды сокращаются, кожа бледнеет, становится холодной, теплоотдача с поверхности тела уменьшается, зато внутри тела тепло сохраняется другой механизм - изменение потоотделения. При перегревании организма интенсивное выделение пота способствует теплоотдаче и охлаждению тела. В холодных условиях потоотделение прекращаются. Это основные механизмы терморегуляции (физическая терморегуляция), еще один механизм заключается в том, что при охлаждении в организме усиливается обмен веществ (химическая терморегуляция), наблюдается повышенное образование тепла, которое как бы разогревает организм изнутри, препятствует его переохлаждению (физическая терморегуляция более совершенна, т.к. сопровождается более экономичным расходом энергетических ресурсов организма). Благодаря тренировке механизмов терморегуляции путем закаливания возрастает способность организма переносить сильные температурные колебания окружающей среды. Ведущая роль в этом принадлежит цнс, которая определяет уровень активности физической и химической терморегуляции.

В процессе закаливания в организме происходит сложный комплекс перестройки функциональных возможностей, морфологических структур на разных уровнях (клеточном, системном и др.). Механизм оздоровительного

действия закаливания холодом на субклеточном уровне идентичен механизму действия физических тренировок (рост адаптации клетки к физической работе, повышение ее функциональных резервов в результате тренировки). Этот процесс обеспечивается изменением двух внутриклеточных структур – митохондрий, осуществляющих энергетический обмен и ядерных субстанций (РНК), отвечающих за строительные функции (структурные процессы в клетке). Действие этих трех факторов - холода, гипоксии физической нагрузки, - приводят к дефициту АТФ и креатинфосфата и увеличению потенциала фосфорилирования, следствием чего является активизация генетического аппарата клеток, повышающего производство митохондрий - энергетических фабрик в клетке. Энергетическая мощность клеток (мощность митохондрий) возрастает, увеличивается выработка АТФ на единицу массы тканей, ликвидируется ее дефицит, следовательно, развивается адаптация к холоду, гипоксии, нагрузке.

Основные принципы закаливания:

1) Учет состояния здоровья. От этого принципа зависят интенсивность и режим.

2) Постепенность и последовательное увеличение дозировки процедур. Только постепенный переход от малых доз к большим по времени, количеству и форме принимаемых процедур, оказывает хороший эффект.

3) Систематичность. Для эффективного закаливания воздействие раздражителем должно повторяться достаточно часто и регулярно. При регулярных процедурах последующие раздражения падают на следы, оставшиеся от предыдущих, и таким образом происходит постепенное изменение реакций организма на данные раздражения. Прекращение закаливающих процедур на длительный срок приводит к последовательному снижению рефлексов и исчезновению закаленности. Поэтому при перерыве в закаливании вновь приступать к занятиям нужно с более легких процедур.

4) Сочетание средств и способов закаливания. Разнообразие физических факторов, воздействующих при закаливании, вовлекает в процесс приспособления более широкий круг функциональных систем и органов.

5) Правильная дозировка процедур. Имеющиеся схемы проведения закаливания носят ориентировочный характер. Главным критерием, на который следует ориентироваться, является самочувствие и некоторые другие показатели,

легко оценивающиеся занимающимся (сон, аппетит, работоспособность).

6) Эффективность закаливания увеличивается, если его проводить в активном режиме, т.е. выполнять во время процедур физические упражнения.

7) Сочетание общих и местных закаливающих процедур.

8) Самоконтроль. Проводится целью коррекции и повышения эффективности закаливания. Человек может быть закален по отношению к низкой и высокой температуре, высокой и низкой влажности, ветру, солнечной радиации - в этом специфический эффект закаливания. Вместе со специфическим эффектом в ходе закаливания достигается и благоприятный неспецифический эффект - возрастает физическая и умственная работоспособность, выносливость, снижается сопротивляемость к заболеваниям.

Закаливание холодом

Нормальное существование организма возможно благодаря поддержанию им постоянства внутренней среды. При воздействии на организм низких температур для поддержания постоянства внутренней среды организма происходит усиление теплопродукции. Теплоотдача в этих условиях снижается вследствие сужения капилляров кожи и ослабления местного кровотока.

Есть различия в реакциях закаленного и незакаленного человека на холод. Незакаленный организм реагирует на местное охлаждение спазмом сосудов не только в том месте, где подвергается холоду, но рефлекторно и в других местах, в 1-ю очередь на слизистой оболочке верхних дыхательных путей. В основе такой реакции лежит естественное «стремление» организма к сохранению тепла. Теплоотдача уменьшается, но возникает опасное местное переохлаждение тканей, которое сопровождается снижением устойчивости тканей к болезнетворным микроорганизмам и вероятность простуды значительно возрастает.

Закаленный человек реагирует на местное охлаждение иначе:

1) реакция сосудов наблюдается лишь в том месте, которое подвергается воздействию низкой температуры, рефлекторные сосудистые реакции в других частях тела значительно ослаблены по сравнению с незакаленным человеком.

2) Вместо спазма сосудов в охлажденном месте наблюдается то сужение сосудов, то расширение их и местного переохлаждения тканей не происходит.

3) Система теплопродукции становится более мощной (в случае необходимости организм способен вырабатывать больше тепла), и вместе с тем выработка тепла более точно соответствует конкретной ситуации. Реакция организма на местное охлаждение зависит не столько от степени местного охлаждения, сколько от величины перепада температур между привычной и действующей. Закаливание холодом производится через действие на кожу и слизистые верхних дыхательных путей. Кожа состоит из двух слоев - верхнего - эпидермы (эпителиальных клеток с наружным слоем ороговевших чешуек) и нижнего - дермы, которая представляет сеть кровеносных и лимфатических сосудов, потовых желез, волосных мешочков, нервных рецепторов, размещенных в соединительной ткани.

В реакции организма на действие холода выделяют 3 фазы:

1) в коже и слизистых верхних дыхательных путей происходит спазм мелких артерий. У слабо закаленных людей первая фаза выражена более значительно как по степени снижения температуры, так и по длительности. Первая фаза реакции на холод является импульсом развития второй. Рефлекторно через нейроэндокринную систему усиливается обмен веществ, увеличивается производство энергии в скелетной мускулатуре, печени, внутренних органах, усиливается кровоснабжение, расширяются сосуды кожи, увеличивается количество функционирующих в коже капилляров.

2) во второй фазе организм стремится сохранить постоянство температуры тела за счет более интенсивной выработки тепла. При закаливании (каждой процедуре) важно достигнуть этой фазы и не допускать развития 3-ей фазы.

3) третья фаза является следствием перенапряжения и срыва регуляторно-защитных механизмов. В этой фазе кровоток в коже замедляется, она приобретает синюшный оттенок, появляется «гусиная кожа», человек ощущает неприятный озноб. Возникновение 3-ей фазы является признаком передозировки закаливающих факторов. Эффект закаливания проявляется в более быстром и стойком удержании 2-ой фазы реакции. По мере закаливания увеличивается интенсивность холодового раздражения. Организм может адаптироваться:

1) к действию относительно умеренных, но продолжительных охлаждающих факторов (пребывание на воздухе, купание);

2) к действию сильных, но относительно кратковременных холодовых факторов (моржевание). Схематично физиологический оздоровительного действия закаливания (его гигиенический эффект) можно представить следующим образом: под действием закаливающих факторов быстрее наступает вторая фаза - более эффективная фаза реакции. Кожные покровы и слизистые меньше охлаждаются и, благодаря этому, более устойчивы к действию бактерий и вирусов. Повышение энергетических процессов способствует нормализации жирового и углеводного обмена, играет положительную роль в профилактике атеросклероза, гипертонической болезни, диабета, ожирения. При закаливании повышается функция иммунных механизмов. Через ЦНС и ее подкорковые образования (гипоталамус) стимулируется функция гипофиза эндокринной железы, контролирующей действия всех эндокринных желез. Основное значение в стимуляции иммунитета имеет воздействие гипофиза на вилочковую (зобную) железу и надпочечники. Вилочковая железа обеспечивает функцию основных иммунных механизмов - лимфоцитов и антител, что способствует лучшей защите организма от инфекций, но и ухудшает контроль за появлением чужеродных злокачественных клеток, уничтожая их, препятствуя развитию онкологических заболеваний. Повышение функции коры надпочечники с увеличением образования ее гормона-кортизона - усиливает действие иммунных механизмов, снижает возможность аллергических реакций и заболеваний, повышает адаптационные способности организма к стрессовым воздействиям (физическая нагрузка, климатические факторы, психические раздражители, умственная работа). Действие закаливания зависит от вида закаливающих факторов (воздух, вода, солнце), способа его применения, двигательной активности в момент закаливания, интенсивности, длительности процедуры, уровня закаленности.

Нормирование закаливания воздухом

Воздушные ванны начинают принимать при температуре в помещении $+18+20^{\circ}$ с полным или частичным обнажением тела. Продолжительность - с 10 минут ежедневно возрастает на 3-5 мин. и доходит до 30-50 мин. В зависимости от возраста и состояния здоровья останавливаются на температуре $+12-15^{\circ}\text{C}$. Хорошо сочетать закаливание воздухом с физическими упражнениями. При температуре $+15^{\circ}$ и слабом ветре

физические упражнения на воздухе начинают в трикотажном костюме, после 10-15 мин. занятий костюм снимают. В последующем занятия проводятся без костюма. После такой подготовки можно начинать занятия и при более низких температурах (до 0°) в трикотажном или шерстяном костюме с обнажением тела во время занятий. При температуре -15° занятия проводятся в шерстяном костюме снимая куртку на короткое время (2-5 мин.) При среднем ветре охлаждающее действие воздуха увеличивается на 2-3", при значительном - на 5-6". Положительный эффект во время воздушных ванн дает самомассаж. Хороший закаливающий эффект дает сон на открытом воздухе или в помещении с открытой форточкой. Эффективность закаливающих процедур зависит не только от температуры, но и от движения воздуха, влажности, чистоты, ионизации... Сила воздействия возрастает по мере увеличения разницы между температурами кожи и воздуха. Температура, при которой кожные покровы тела не ощущают термического раздражения, называется индифферентной (безразличной).

По теплоощущениям воздушные процедуры подразделяются на холодные (температура ниже $+14^{\circ}\text{C}$, прохладные ($+14+20^{\circ}\text{C}$), индифферентные ($+20+24^{\circ}\text{C}$). Следует учесть что такое подразделение относительно и зависит от образа жизни, привычек конкретного человека. При занятиях на открытом воздухе наряду с температурой следует учитывать движение воздуха, влажность воздуха, наличие солнечной радиации, т.к. они оказывают существенное влияние на охлаждающую способность среды. В частности, ветер резко усиливает охлаждение. При комбинированном воздействии температуры и движения воздуха они могут либо усиливать, либо ослаблять действие друг друга. Приблизительные теплоощущения человек испытывает при температуре воздуха $+17,2$ градуса, влажности 100 процентов, скорости воздуха ноль метров в секунду и при температуре $20,5$ градуса, влажности 30 процентов, скорости движения воздуха $0,25$ метров в секунду. Чувствительность кожи отдельных участков тела к температуре воздуха также различна. Это обуславливает целесообразность проведения закаливания воздухом по возможности в обнаженном или полуобнаженном виде, чтобы воздействовать на большую поверхность тела и получать более сильные ответные реакции. Прием воздушных ванн начинают при температуре $12-14^{\circ}$ в течении 15-20 минут. Начинать закаливание следует с безразличных температур.

Прохладные и холодным воздушные ванны необходимо сочетать с физическими упражнениями. При температуре $+15^{\circ}$ и слабом ветре физические упражнения на воздухе начинают в трикотажном костюме, после 10-15 занятий костюм снимают.

Немного остановимся на особенностях закаливания детей.

Детский организм более восприимчив к неблагоприятным воздействиям окружающей среды в силу несовершенства регуляторно-приспособительных физиологических механизмов. В самом раннем возрасте закаливание проводят следующим путем: дважды в день (утром и вечером) между кормлениями ребенка обнажают при температуре $+20+22^{\circ}$ при отсутствии ветра. Продолжительность ванн постепенно увеличивает с 4 минут до 30-40 в течение 10-14 дней. В дальнейшем можно довести продолжительность сеанса до 1,5 ч, а потом осторожно снижать температуру. Интересна схема принятия закаливающих процедур, предложенная доктором Мелентьевой. Для детей от 2 мес. до 1 года количество сеансов - 10 дней, продолжительность с 15 минут до 2 ч; для детей от 1 года до 2 лет - 12 дней с 30 минут до 3 ч. 30 минут. Для дошкольников и младших школьников, в зависимости от степени их здоровья, предлагается схема закаливания - 15 дней, исходный уровень температуры воздуха $+16+18^{\circ}$, для ослабленных $+20+22^{\circ}$, температура воздуха снижается на 1°C через каждые 3-4 дня и может быть доведена до 10° . При учащении пульса, дыхания, появления дрожи, посинения, сеанс следует прекратить.

Нормирование закаливания водой

Вода вследствие большей теплопроводности и теплоемкости вызывает более сильные термические раздражения, чем воздух той же температуры. Если при температуре воздуха 24°C человек чувствует себя комфортно, то в воде той же температуры ему будет прохладно; индифферентное теплоощущение наступает лишь при температуре $32-35^{\circ}\text{C}$. Температурный фактор является главным при наружном действии воды на организм. Вода оказывает механическое давление на ткани тела. Это способствует лучшему лимфо и кровообращению, оказывает массирующее действие. Некоторое значение имеет и химический состав воды (например, при морских купаниях). Вода с температурой $+20+30^{\circ}\text{C}$ считается прохладной, ниже 20°C - холодной. На раздражающее действие холодной воды организм отвечает активной местной и общей реакцией. Через

Моржевание

нервные окончания, заложенные в коже, термические раздражения воздействует на все важнейшие физиологические функции организма и в первую очередь на кровообращение, тонус нервно-мышечного аппарата, тканевое дыхание.

Сила термического раздражения водой зависит от ряда факторов:

- 1) разница между температурами кожи и воды;
- 2) внезапность температурного воздействия; чувствительностью);
- 3) продолжительность воздействия;
- 4) величина поверхности тела, на которую водные процедуры воздействуют;
- 5) место воздействия (отдельные участки кожной поверхности обладают разной
- 6) периодичность раздражения;
- 7) индивидуальные особенности организма.

Первоначально водные процедуры проводят при температуре воздуха не менее $17-20^{\circ}$, лучшее время принятия процедур - утренние часы. Водные процедуры подразделяют на обтирание, обливание, душ, купание. Обтирание начинают с температуры $+28+30^{\circ}\text{C}$. Температура снижается на 1° в день и доводится до $+15+17^{\circ}$. Продолжительность возрастает с 30 секунд до 2-3 минут. Последовательность при проведении обтирания - руки, шея, грудь, живот, спина, ноги. Рекомендуют в воду добавлять соль (3 стол. ложки на 1 л воды); водку или одеколон (2-3 чайн. ложки на 1 л), что усиливает раздражение кожных рецепторов. Обливание делится на местное и общее, вода льется на расстоянии 5-8 см от тела. Начиная с температуры $+34-35^{\circ}$, снижая на 1° каждые 3-5 дней до $+15-18^{\circ}$. Вели после местного обливания переходят на общее, то начинают с $+34+35^{\circ}$, продолжительность от 30 секунд

до 2-3 минут; в день снижения температуры на 1° длительность процедуры сокращают, затем вновь удлиняют. Кожа рук и лица более устойчивы к низким температурам. Ступни ног быстрее адаптируются к закаливанию. Душ. По температуре делится на горячий - +39+42°; теплый - +36+37°; индифферентный - +34+35°; прохладный - +20-33°; холодный - ниже 20°; контрастный. По силе и характеру падения воды на тело: дождевой, каскадный, круговой, душ Шарко (спина, грудь, живот, руки, ноги), подводный душ. Закаливающим действием обладают местные водные процедуры. Ножные ванны (ноги погружаются в воду до нижней трети голени). Начинают с температуры +24-28° продолжительность до 10 минут, снижают до 15+18°. Контрастные кожные ванны: в одной емкости вода +40+42°; в другой емкости вода +18+20°. В горячей воде ноги держать 1 минуту, в холодной воде - 15-20 секунд. Полоскание горла. Начинают с температуры 34 градуса, через каждые два дня температуру снижают на 1°, доводят до 4-5°. Купание. Пребывание в воде с температуры +20° без движения в течение 15 минут приводит к потере 100 ккал. Купание в открытых водоемах начинают при температуре воздуха +20+22°; продолжительность с 2-5 минут постепенно увеличивают до 10-20 минут и более. Лучшее время принятия процедуры летом - утром и в 17-18 час. Повторное купание усиливает действие на организм. При трехкратном купании по 2 минуты потери тепла в 3 раза больше, чем при однократном в течение 6 минут (Ю.Н. Чусов). Зимнее купание (моржевание). Оказывает интенсивное воздействие на организм, вызывая напряжение всех термо-регуляторных механизмов. Зимнее

купание должно быть строго дозировано, проводиться под врачебным контролем, при постоянной и систематической подготовке. Продолжительность купания в первый сезон не должна превышать 20 секунд, во 2-ой - 40-50; третий - 60-70 секунд. После выхода из воды выполняют физические упражнения для восстановления кровообращения в тканях. Зимнее купание рекомендуется проводить через день. Выбор водных процедур для детей определяется врачом, учитывая возраст и здоровье. Водные процедуры начинают с индифферентных температур воды 34-36° С, продолжительность от 2 до 15 минут. Для здоровых детей температуру воды каждые два дня снижают на 1-2°С, доводя до 18-20° в зависимости от возраста. Купание рекомендуется при температуре 20°С воды, воздуха - 24°С.

Закаливание солнечным излучением

Солнечный свет состоит из двух видов лучей:

- видимых - красный, желтый, зеленый, голубой, синий, фиолетовый.
- невидимых - инфракрасных и ультрафиолетовых.

Длина инфракрасных - более 700 мкм. Длина видимых - от 400 до 760 мкм. Длина ультрафиолетовых - 180 до 760 мкм. 60% энергии, достигающей поверхности земли приходится на инфракрасные лучи; 40% на видимую часть спектра и 1% на ультрафиолетовые лучи.

При прохождении через загрязненную атмосферу особенно интенсивно поглощаются ультрафиолетовые лучи, доля их еще больше сокращается. Действие солнечной радиации на организм многообразно: наибольшей биологической активностью обладают ультрафиолетовые лучи; видимые лучи также заметно влияют на биоритмы, обмен веществ, общий тонус организма; инфракрасные лучи издавна называли тепловыми. В свете современных научных представлений при оценке воздействия солнечной радиации на организм следует учитывать суммарное воздействие всего оптического диапазона. Закаливающий и оздоровительный эффекты облучения солнцем обусловлены многообразными биологическими и биохимическими реакциями организма. Вскоре после достаточной дозы облучения появляется (эритема) покраснения кожи за счет сосудорасширяющего действия, что улучшает питание ее. Вследствие стимуляции размножения эпителиальных клеток, кожа утолщается, ее барьерная функция улучшается, активнее протекают регенеративные процессы.

Прогулки «Скандинавским» шагом на свежем воздухе

Важна роль солнечной радиации в обеспечении организма витамином Д. Он образуется в коже под действием солнечных лучей. Отмечено благотворное влияние ультрафиолетовой радиации на функцию кроветворения, на минеральный, белковый, углеводный обмены, иммунную активность, физическую, психическую работоспособность. Вследствие бактерицидного действия УФ лучей оздоравливается и окружающая среда. Пигментация кожи (загар) является защитной реакцией от избыточного облучения и оздоровительного значения не имеет. Диапазон полезной для здоровья дозы солнечной радиации невелик. Минимальная доза определяется как величина, требующаяся для ликвидации дефицита, необходимого организму. Оптимум и максимум солнечного облучения дозируется в зависимости от реакции организма. При облучении, соответствующего 1 биологической дозе, у людей наблюдаются благоприятные реакции, которые проявляются в экономизации и активизации физиологических функций. Длительное пребывание на солнце приводит к нарушению формирования соединительнотканых волокон (коллагеновых) в дерме с потерей эластичности кожи и образованием преждевременных морщин. Ультрафиолетовые лучи разрушают нити дезоксирибонуклеиновой кислоты генетического субстрата клетки. Случайное соединение разорванных нитей ДНК может привести к образованию злокачественных клеток (большое количество раков кожи - это результат чрезмерного пребывания на солнце). Чем чище и прозрачнее атмосфера, тем большая часть лучей доходит до земли. На интенсивность солнечной радиации, действующей на человека, в значительной мере сказывается способность к отражению света окружающей местностью (альбедо). Хорошо отражают солнечные лучи песок, вода, снег; трава, вспапанная земля в большей мере их поглощают. Поэтому интенсивность солнечного облучения на песчаном пляже в два раза сильнее, чем на траве. Солнечное облучение головы может вызвать солнечный удар, механизм которого связан с раздражением оболочки мозга и нарушением кровообращения в мозговой ткани. Прием солнечных ванн начинается в течение 2-3 дней в тени. При приеме солнечных ванн на коже сперва появляется тепловая эритема, вызванная действием инфракрасных лучей, а через 4-12 ч - ультрафиолетовая эритема. Тепловая эритема бледнеет и исчезает через один час; ультрафиолетовая - через 24-28 ч. Лучшее время загорания

летом - до 10 ч. и в 17-19 ч. на юге; до 11 ч. и в 16-18 в средних широтах. Рекомендуется принимать солнечные ванны через 30-40 минут после еды. Первые признаки передозировки - озноб, кожные ожоги, слабость, тошнота, повышение температуры, головные боли, сердцебиение, нарушение сна. При ожогах смазывают кожу одеколоном, легким розовым раствором марганца, вазелином. Важно правильно дозировать солнечные ванны. Существует два способа дозировки.

1. Минутный способ дозировки.

Закаливание начинают с сеансов продолжительностью не более 20 минут (по 5 минут на каждой стороне тела), постепенно увеличивают на 10 минут ежедневно (руководствуясь самочувствием), доводят до 1,5-2 ч. (по Саркизову-Серазину). При приеме солнечных ванн надо менять положение тела; после каждого часа облучения делать перерыв на 10-15 минут, отдыхая в тени, чтобы устранить опасность перегревания. В любом случае не рекомендуется пребывание на солнце более 3 час.

2. Калорийный способ является более точным.

Время солнечной ванны определяется количеством тепловых единиц (калорий), получаемых на 1 см² поверхности тела. Измеряют интенсивность солнечной радиации с помощью прибора-актинометра. Или применяются специальные таблицы, показывающие время, необходимое для получения дозы солнечной радиации в разное время дня и года. Одна биологическая доза солнечной радиации составляет 5 кал/см² и доводят дозу до 100-120 кал/см². Особенности солнечного закаливания детей. У детей кожа более нежная, механизмы терморегуляции несовершенны, чувствительность и реактивность к воздействию внешних факторов повышена. Для детей до 1 года продолжительность солнечной ванны составляет не более 2 минут. Каждый последующий день экспозицию увеличивают на 1 минуту. Продолжительность сеанса облучения самых маленьких (от 1 до 6 месяцев) не должно превышать 10 минут; от 6 мес. до 1 года - 20 минут. Закаливание проводят при температуре воздуха не ниже 25° (в период от 10 до 12 ч. или с 15 до 18 ч. через 1-1,5 ч. после еды.). Во время облучения можно давать кипяченую воду. Для детей от 1 года до 2-3 лет закаливание проводят в два сеанса с паузой 2-3 ч. Для детей до 2 лет общая продолжительность не должна превышать 1,5 ч; до 3 лет - 2 ч; для детей более старшего возраста - 2,5-3 ч.

Закаливание разряженным воздухом

Этот вид закаливания производится в горах и редко - в барокамерах. Преимущество состоит в том, что его можно сочетать с активными движениями. Закаливающее действие разряженного воздуха в горах сочетается с комплексом благоприятных факторов, таких как чистый ионизированный воздух, эффективная солнечная радиация, возможность комбинированного закаливания холодом, разряженным воздухом и солнцем, эмоционально-положительное влияние окружающей среды. Наиболее эффективное закаливание в среднегорье (1500-2500 м). Пребывание на более низких высотах (600-1000 м) используется в лечебной практике для ослабленных людей. В среднегорье атмосферное давление снижается (со 760 мм рт.ст) приблизительно на 100-200 мм рт. ст., при этом парциальное давление кислорода в альвеолярном воздухе падает соответственно со 105 мм рт.ст. до 85-70 мм рт.ст., а насыщение гемоглобина кислородом снижается с 94-97 до 92-89%. Кислородная недостаточность становится выраженной при интенсивных физических нагрузках. При этом аппарат внешнего дыхания не в состоянии компенсировать недостаточность насыщения крови и тканей кислородом (гипоксия, гипоксия.) Физические упражнения в этих условиях предъявляют повышенные требования к организму, физические упражнения оказывают тренирующее действие на функции отдельных систем и органов. Адаптация к гипоксии продолжается более года. Для обострения тренирующего действия меняют высоту, увеличивают нагрузки. Особенно острое действие оказывает 1 неделя пребывания в среднегорье.

Нормирование комплексного закаливания.

Приступать к закаливанию можно в любом возрасте и практически при любом состоянии здоровья (кроме острых заболеваний). Но выбор процедур и их дозировка должны быть строго индивидуальны.

Противопоказаниями для принятия закаливания являются:

- лихорадящие состояния;
- острые психические расстройства;
- недостаточность кровообращения II и III ст.;
- гипертонический криз;
- приступ бронхиальной астмы и стенокардия;
- печеночная и почечная колики;
- кровотечения;
- острая травма;
- ожоги;

Дорожка здоровья

- пищевые отравления.

Нормирование закаливающих процедур определяется: состоянием здоровья; степенью закаленности; возрастом; характером профессиональной деятельности.

Используемая литература:

1. Белопольский Ю. А. Массаж, гимнастика и закаливание с мамой. От рождения до года; Эксмо - Москва, 2010. - 736 с.
2. Берг Софи Мудры - помощники организма; Вектор - Москва, 2014. - 160 с.
3. Буров М. Закаляйся, как сталь. Правильное закаливание и моржевание; Феникс - Москва, 2006. - 224 с.
4. Бурцев Николай Правильное закаливание детей от рождения до школы; Феникс - Москва, 2013. - 128 с.
5. Гаврилова А. С., Шанина С. А. Очищение организма; Вече - Москва, 2009. - 392 с.
6. Голубева Л. Г., Прилепина И. А. Закаливание дошкольника; Просвещение - Москва, 2007. - 229 с.
7. Голубева Л. Г., Прилепина И. А. Закаливание малыша; Просвещение - Москва, 2007. - 868 с.
8. Дальке Рудигер, Елисеева О. И. Естественное очищение организма. Новые полезные привычки. Практика очищения и восстановления организма (комплект из 2 книг); ИГ "Весь" - Москва, 2013. - 304 с.
9. Дубровская С.В. Правильное закаливание водой; Книга по Требованию - Москва, 2007. - 393 с.
10. Зайцев Сергей Очищение организма; Книжный дом - Москва, 2011. - 320 с.
11. Земляникина-Огнева Марина Если ребенок часто болеет. Лечение, профилактика, питание, закаливание, гимнастика; Центрполиграф - Москва, 2008. - 128 с.
12. Касавина Б. С., Торбенко В. П. Минеральные ресурсы организма; Наука - , 1975. - 198 с.

Жайық өзені – өткені, бүгіні мен болашағы

БЕКЕШЕВ А.С.

Бәйтерек ауданы ЖТС-ның
экология бөлімінің меңгерушісі,
педагог-сарапшы, п.ғ.м., БҚО

Аңдатпа

Мақалада 30 жылдан астам тарихы бар «Жайық-Урал» туристік-экологиялық экспедициясы туралы жазылған. Зерттеу жұмысында гидрологиялық, геоморфологиялық зерттеулер мен өсімдіктерді экологиялық топтарға бөліп қарастыру жұмыстары көрсетілген. Мақала қосымша білім беру педагогтарына бағытталған.

Аннотация

В статье написано о туристско-экологической экспедиции «Жайық-Урал» с более чем 30-летней историей. В исследовательской работе представлены гидрологические, геоморфологические исследования и работы по разделению растений на экологические группы. Статья адресована педагогам дополнительного образования.

Кілт сөздері: Жайық-Урал, экспедиция, зерттеу жұмыстары, Жайық өзені

Казіргі жағдайда адамның табиғатқа деген әсері үлкен масштабқа ие болғанда табиғатты сақтау ісінде ұжымдық күштің рөлі өседі.

Оқушылардың туған жердің табиғатына, тарихына деген сүйіспеншілігін арттыру, бойына патриоттық сезімдерін ұялату, туристік-экологиялық мәдениеттілікті қалыптастыру бастамасында туристік жорықтар мен экспедициялардың орны айырықша екендігі баршамызға мәлім. Осындай ірі экспедициялардың бірі - 30 жылдан астам тарихы бар «Жайық-Урал» туристік-экологиялық экспедициясы.

«Жайық-Урал» туристік-экологиялық экспедициясы, оқушылардың бойына ерекше сенім арттырып, тарихы терең Жайық өзені арқылы жыл сайын ұйымдастырылады. 1989 жылдан бастап, осы күнге дейін жыл сайын өткізіліп отырылған бұл экспедицияға өңіріміздің оқушыларымен қатар, көршілес облыстардан және Ресей Федерациясынан келіп қатысып жатады.

Бәйтерек аудандық «Жас туристер станциясының экология бағытындағы «Экотурист» және «Жасыл желкен» үйірмесінің оқушылары Жайық өзені бойынша 2017 жылы Теректі ауданы Төңкеріс ауылынан – Орал қаласына дейін, барлығы 163 км су жорығына қатысса, 2018 жылы Орал қаласы – Чапаев ауылы, Ақжайық ауданы маршруты бойынша, барлығы 205 км өткен болатын, 2019 жылы Бөрлі

ауданына қарасты Жарсуат ауылы – Теректі ауданы Төңкеріс ауылы маршруты бойынша барлығы 172 км қашықтықты қайықпен өтіп шықты. 2022 жылы Бәйтерек ауданы Жас туристер станциясы үйірме оқушылары Даниялкөл ауылы (Бөрлі ауданы) – Орал қаласы маршруты бойынша 164 км толық өтіп шықты.

Батыс Қазақстан облысы бойынша Жайық өзені Бөрлі, Бәйтерек, Теректі, Орал қаласы және Ақжайық аудандары бойынша ағып өтеді.

Экспедиция 2022 жылы «Балалар жылы» аясында Бөрлі ауданы, Даниялкөл ауылынан – Орал қаласы маршруты бойынша I дәрежелі су жорығын өту арқылы Жайық өзенінің экологиялық жағдайын зерттеу, өлкетанулық мәліметтерді жинақтау, мектеп жасындағы балалар арасында туристік дағдыларды арттыру мақсатында оздырылды.

Маршрутқа аттанар алдында экспедицияға қатысушы топ мүшелері қауіпсіздік ережелері бойынша теориялық және қосымша нұсқаулықтармен танысты. Топтық жабдықтарды дайындау, топ мүшелерінің арасында міндеттерді бөлу жүзеге асырылды. Маршрутқа шығар алдында жол бойында орналасқан елді мекендердің мектептері мен әкімдіктеріне экспедицияға қатысушылардың келу уақыты туралы, күндізгі тоқтау және түнеу орындары туралы хабардар етілді.

Сондай-ақ, топ мүшелерімен қажет болған жағдайда күндізгі тоқтау және түнеу орындарына құтқару құралдары мен жедел жәрдем машиналары үшін төтенше және қосымша шығатын жолдар мен кіреберістері қарастырылды.

Зерттелген маршрут бөлігі: Даниякөл ауылы – Алебастровый Жары – Ембулатов өзенінің сағасы – Сауркин жары – Шумихин жары – Ақсуат ауылы – Орал – Пристань (Орал қаласы). Маршруттың жалпы ұзындығы – 164 шақырымды құрады.

7 күнге жоспарланған туристік-экологиялық экспедиция кезінде 6 түнеу қарастырылған. Сонымен қатар маршрут бойында геоботаникалық, зоологиялық, өлкетанулық маңызы бар жерлерге тоқталып, серуендер мен зерттеу жұмыстары қарастырылған.

«Жайық-Урал» туристік-экологиялық экспедициясының түпкі идеясы - қазіргі кезде өзеннің экологиялық жағдайын зерттеп, қызықты табиғи жерлерге бару, маршруттың бойындағы жергілікті өлкетанулық материалды жинау және одан да күрделі жорықтарға қатысуға туристік тәжірибе алу арқылы су жорығын ұйымдастыру.

Қатысушылардың жеке қауіпсіздігі бойынша әр қатысушы құтқару кеудешесінің болуымен қамтамасыз етілді. Экспедиция тобы өзімен бірге маршрут туралы анықтама мен ірі масштабтағы өзен картасымен қамтамасыз етіледі. Аталмыш маршрут барысында кездесетін табиғи, тарихи және т.б. қызықты объектілер тізіміне тоқталатын болсақ:

1. Жайық өзені – Еуропа мен Азия шекарасы, ұзындығы бойынша Еуразиядағы үшінші өзен.

2. Кирсанов қорықшасы – республикалық маңызы бар қорықша.

3. Алебастр жары – жергілікті маңызы бар, геологиялық табиғат ескерткіші.

4. Дубрава – мемлекеттік маңызы бар ботаникалық қорықшасы.

5. Сауркин жары – Жайық өзені бойындағы жергілікті маңызы бар табиғат объектісі

Зерттеу объектісі болып табылатын Жайық өзені бойынша ұйымдастырылған туристік-экологиялық экспедиция барысында:

- гидрологиялық зерттеу жұмыстары;
- геоморфологиялық зерттеу жұмыстары;
- топырақты зерттеу жұмыстары;
- Жайық өзенінің фаунасы мен флорасына шолу

жасалды.

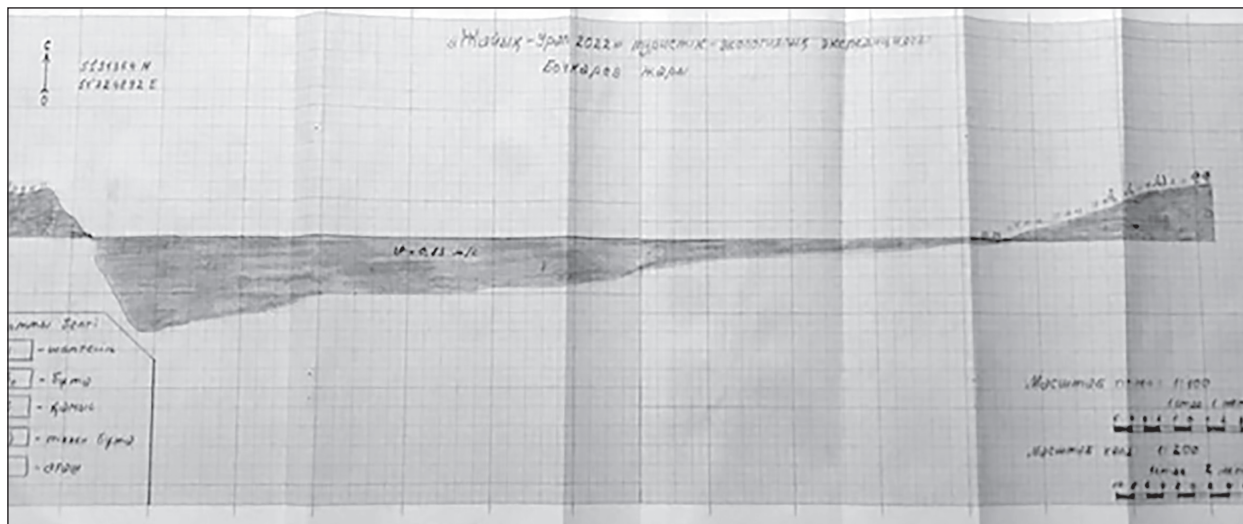
Зерттеу барысында Жайық өзенінің жағалауында орналасқан өсімдіктер мен жануарлар әлеміне шолу жасалып, өзен суының экологиялық жағдайын анықтау мақсатында талдау жасалды. Өзеннің сұлбасын сызу үшін тереңдігі өлшеніп, өзеннің ағысы есептелінді.

Зерттелуге алынған өзеннің бөлігі көбіне биік жарлардан тұрады. Жағалаулар негізінде құмды-сазды болып келеді, арасында малтатас қоспасы мен шөгінділер кездеседі. Кескін соңында құмай және сазды топырақ кездеседі. Өзен арнасы иректелген. Өзен суымен шайылған жағалаулар өзеннің бойында барынша кездеседі. Көктемгі су арнасының толуы бірнеше метрге дейін, кейде 10 шақты метрге дейін аралықты шайып жатады. Жеңіл шайылатын борпылдақ шөгінді жыныстардың кең дамуына және өзен арнасына су толуына байланысты Жайық өзені (әсіресе су тасқыны кезінде) өзен арнасының жоспарлы қайта құрылу қарқыны жақсы дамыған.

Өзен суының түсі визуальдық түрмен анықталады, яғни ауа райы тыныш, күндізгі кезде. Ол судың химиялық құрамына байланысты. Судың түсі арқылы оның санитарлық жағдайын анықтауға болады. Біздің бақылау жұмысының нәтижесінде Жайық өзені:

- 1) Ашық-көгілдір - қалыпты;
- 2) Ашық-жасыл - қалыптан тыс;
- 3) Қою-жасыл, қоңыр түстес - өте ластанған жағдай.

Зерттеу аумағы Жайық өзенінің орта ағысында орналасқан, гидрологиялық және геоморфологиялық зерттеулер жүргізу барысында Жайық өзенінің (51°31'36.4 N, 51°72'48.92 E) оң жағалауы тік орналасқан болса, сол жағалауы құмды жағалау бұрылысты болып жатты. Геоморфологиялық жұмыстар сол жағалауда Неви-лир құралын қолдану арқылы есептеген болатынбыз. Өзен арнасынан алыстамаған Бочкаревский жары маңында өзен тереңдігі мен бочкаревский жарының геоморфологиясын анықтау жұмыстары жүргізілді. Өзен тереңдігін анықтау үшін экспедиция мүшелері оң жағалаудан сол жағалауға жіп тартып әрбір 5 метр сайын тереңдікті өлшеді. Тереңдік өлшеу үшін нивелир қолданылды. Жайықтың сол жағалауында жарға дейін воторпаспен өлшеулер жүргізілді. Осы атқарылған жұмыстардың қорытындысы ретінде Жайық өзенінің Бочкаревский жары маңының көлденеңнен қима сұлбасы сызылды.

Жайық өзенінің гидрологиялық жұмыстарын өткізу барысында өзеннің мөлдірлігін анықтау жұмыстары жүргізілді.

Судың мөлдірлігін анықтау әдістері көп, соның бірі – Секки дискісі арқылы анықтау. Бұл әдісте өзен суының мөлдірлігін анықтау үшін диаметрі 30 см болатын Секки дискісін алып, оған жүк бекітілген ұзын жіпті байлап, тіке кететіндей етіп суға батырады. Біз Секки дискісінің орнына астына жүк байланған қақпақ пайдаланған болатынбыз. Дискіні суға көзге көрінбей кеткенше батырдық. Көрінбей кеткендегі жіптің ұзындығы – судың мөлдірлігі болып табылады. Су мөлдірлігін көрсеткен тереңдік 38-40 см-ге тең болды.

Ағыстың жылдамдығын есептеу.

Өзеннің жылдамдығы 3 створа әдісі арқылы есептелді. Арасы 100 метр болатын 3 белгі қойылып, өзен ортасына қалтқы жіберіледі. Әр 100 метрден анықталған ағыстың жылдамдығын өзара қосып екіге бөлеміз. Осы ағыстың орташа жылдамдығы болып табылады. 100 метрді қалтқы шыққан уақытқа бөлеміз. Осы ағыстың жылдамдығы болып табылады.

S - арақашықтық V - жылдамдық t - уақыт

S=50 метр S=50 метр

t= 1 мин 09 сек t= 1 мин 05сек

V1 - ? V1 - ?

V1= S/ t=100 м / 60.09 сек = 0,83 м/сек

V2= S/ t=100 м/ 60.05 сек = 0,83 м/сек

Vорт= (V1 + V2) / 2= (0,83+0,83)/2 = 0,83 м/сек

Зерттеу барысында Жайық өзенінің оң және сол жағалаулары бойынша топырақтың екі кескіні жасалған болатын. Топырақ жамылғысының кескінін жасау төмендегідей зерттеулерді жүргізу үшін керек:

Топырақ құнарлығын анықтау, гумус пен қарашірінді қабатының қалыңдығы есептеледі, топырақ ылғалдылығы мен топырақтың рН анықтау жұмыстары жүргізілді. Топырақ құнарлығы деңгейіне антропогендік қысым тікелей әсер етеді.

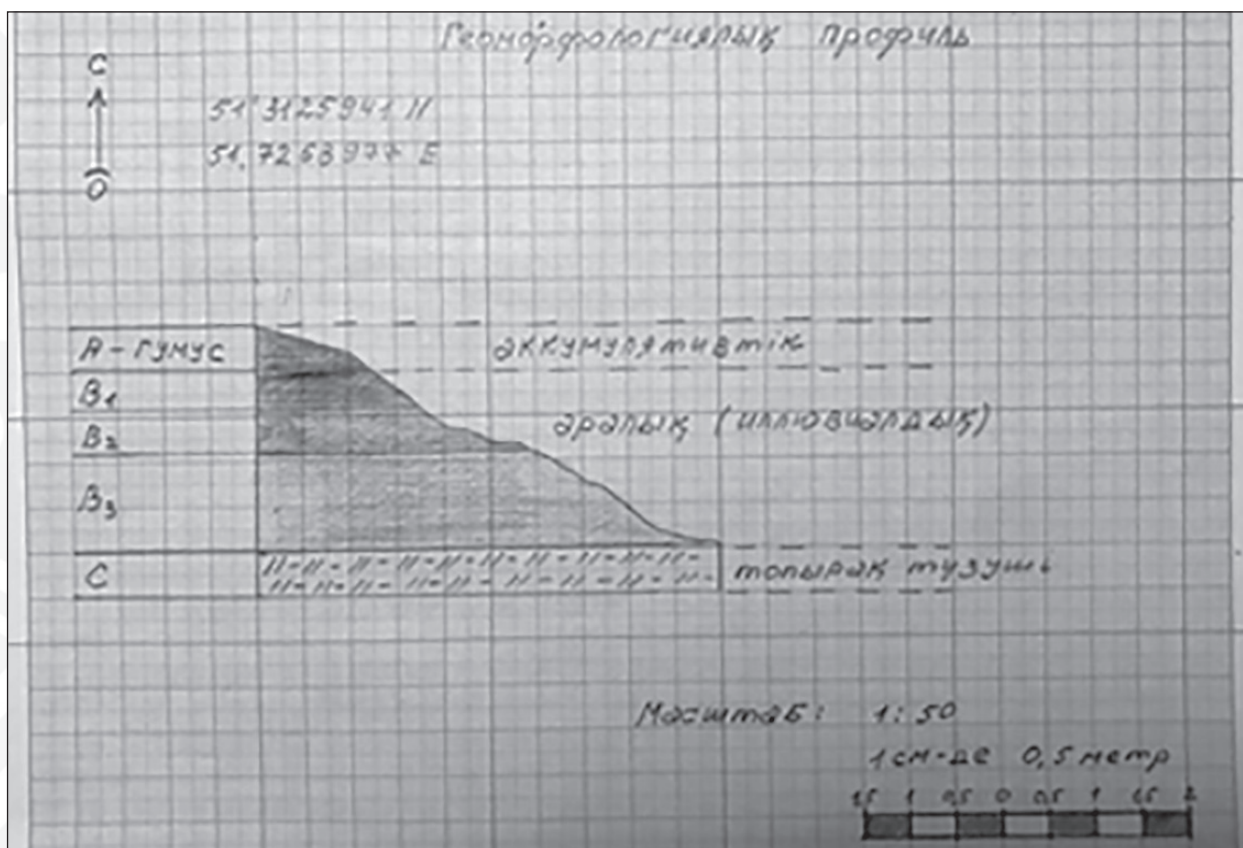
Топырақтың негізгі жынысы, табиғаты белгілі бір заттардың жағалау топырағында жинақталуына байланысты. Жағалаудағы топырақтар адам ағзасына және ауыл шаруашылық жағдайына әсер етеді және өзеннің гидрологиялық ерекшеліктерімен тығыз байланысты.

Біз зерттеу нәтижесі бойынша, зерттелуге алынған аймақта топырақтың 5 қабаты бар екенін анықталды.

Алғашқы топырақ жамылғысының кескіні жағалау сұлбасында болды. Әрбір топырақ желісінен (горизонтынан) зерттеу мақсатында топырақ үлгілерін алдық. Зерттеу алдық негізінен қоңыр топырақты және шалғынды каштан топырақтарынан тұрады. Топырақ жамылғысының үстіңгі қабатында гумус қабаты орналасқан.

Топырақтың морфологиясы – оның сыртқы белгілерінің (түсі, құрылысы, құрамы, құрылымы, жаңа түзінділер мен қосылыстар) жиынтығы. Топырақта физико-химиялық және биологиялық үрдістердің нәтижесінде топырақ түзілу үздіксіз жүріп жатады. Топырақтың морфологиясын зерттеу далалық және зертханалық әдістер бойынша жүргізіледі.

Топырақтың құрылысы деп топырақ кесіндісін құрайтын генетикалық (шығу тегі бір-біріне байланысты) қабаттардың жиынтығын атайды. Әрбір

топырақ түрлерінің құрылыстары қабаттарының кезектесуі бір-бірінен өзгеше болады. Топырақтану ғылымының негізін қалаушы В.В. Докучаев топырақты негізгі үш генетикалық қабаттарға жіктеді: А – қарашірік аккумулятивтік; В – аралық (иллювиалдық), С – топырақ түзуші немесе аналық жыныс қабаттары. Топырақтың түсін анықтау аса қиындық тудырмайды. Н.А.Сабаниннің пікірі бойынша, топырақта ашық жасылдан қара түске дейін, одан ақ түсті де кездестіруге болады. Ал батпақты топырақта жаңадан алынған топырақ кесіндісінен ашық жасыл және көк түстерді де көруге болады. Топырақ түрлері оның түсіне байланысты айтылады: күлгін, қара, сұр, қызыл топырақтар.

Зерттеу әдісі №1 «Топырақтың механикалық және минералды құрамын анықтау»

Азғана топырақты алып, оны аздап сулаймыз. Пайда болған қоспаны алақанда илеп, қалың дөңгелек жасаймыз. Пайда болған дөңгелекті жайлап майыстырғанда топырақ сына бастады. Осыған шыққан нәтиже бойынша топырақтың механикалық жағдайы құмайт түріне жатқызылды. Оның құрамында құм кездесетіндігі анықталды.

Зерттеу әдісі №2 «Топырақтың құрамын анықтау»

Азғана мөлшерде топырақты алып, оны ыдысқа жайып саламыз. Топырақ бірегей орналаспады. Кейін ыдысқа су қосқан кезде бірегей қоспа пайда болған жоқ. Осыдан шыққан нәтиже бойынша топырақтың құрамы бар деген тұжырымдама жасалды.

Маршрут аумағында жүргізілген геоботаникалық

зерттеулер бойынша кездескен өсімдіктер атауын атлас арқылы анықтап, оларды топтың күнделігіне арнайы толтырып отырады. Өзен арнасы маңында көптеген өсімдік түрлері бар, соның ішінде: қарағаш түрлері терек (қара және көк) – емен, қалың тал, мойыл, және тағы да басқа бұталар: итмұрын, торын, қасқыржеміс кездеседі.

Өсімдіктерді экологиялық топтарға бөліп қарастыру

Сыртқы ортаның қандайда-бір факторына бейімделген, формалар түзуде маңызды рөл атқаратын өсімдіктерді экологиялық топтарға бөледі. Ылғалдыққа байланысты өсімдіктерді мынандай топтарға бөледі: ксерофиттер, мезофиттер, гидрофиттер, гигрофиттер.

Ксерофиттер деп ылғалдың көп мөлшерде жетіспейтін (тұрақты немесе уақытша) жерлерінде өмір сүретін өсімдіктерді айтады.

Мезофиттер деп бірқалыпты болып келетін жерлерде өмір сүретін өсімдіктерді айтады.

Гидрофиттер деп суда өсетін өсімдіктерді айтады. Олар не судың түбіне бекініп өседі, не болмаса суда еркін жүзіп өседі.

Гигрофиттер деп, ауаның ылғалдылығы жоғары болатын жерлерде өсетін өсімдіктерді айтады.

Экологиялық топ	саны	%
Мезофит	9	56,2%
Ксерофит	4	26,0 %
Мезоксерофит	2	17,8%
Всего	15	100%

Аумақта жүргізілген байқаулар қорытындысы бойынша далалық жағдайдағы материалдар негізгі шалғынды далалық көпжылды өсімдіктер - 82,6%, ал, экологиялық топпен қарастыратын болсақ – 56,2% құрады.

Ағаштың жасын анықтау

Зерттеу аумағында кездесетін әр түрлі ағаштардың диаметрін өлшеп, олардың жасын анықтауға болады. 1,5 метр биіктіктегі ағаштың диаметрін анықтаймыз, осыдан алынған көрсеткіш негізінде кестемен жұмыстанамыз. Кесте бойынша терек немесе тал болса (тополь, ива), және басқа ағаш түрлері болса бөліп көрсетілген.

Зерттеу аумағында ағаштардың жасы 15-30 жастан жоғары, себебі нысанға алынған ағаштардың диаметрі 34-49 см болды.

Ағаштың қалыңдығы арқылы ағаштың жасын есептеу

Ағаштың қалыңдығы см (диаметр)	Ағаштың көлемі см	Ағаштың жасы, жылы (терек пен тал үшін)	Ағаштың жасы, жылы (басқа ағаш түрлеріне)
3-6	10-20	шамамен 5	шамамен 10
6-9	20-30	шамамен 7,5	шамамен 15
9-15	30-50	шамамен 10	шамамен 20
15-25	50-80	шамамен 12,5	шамамен 25
25-32	80-100	шамамен 15	шамамен 30
32-48	100-150	15-25 арасы	30-50 арасы
48-65	150-200	25-30 арасы	50-100 арасы

Атқарылған барлық зерттеу жұмыстарынан кейін, төмендегідей қорытынды жасалып, ұсыныстар ұсынылды:

1) Өткізілген гидрологиялық зерттеу қорытындысы бойынша:

Ағыстың орташа жылдамдығы – 4-5км/сағ

Өзеннің орташа ені – 92,3 метр

Өзен мөлдірлігі – 33-43 см

Түсі: жанынан ақшыл-сарғыш түсті анық байқалмайды, үстінен сарғыш, визуальды әдісі бойынша ашық-жасыл - нормадан төмен; өзен суының дәмі жоқ, балықтың дәмі сезіледі. Өзенде дақтар мен жұқалтырлар (пленкалар) байқалмады. Өзен суын тек қайнатылған күйде қолдануға болады.

Қорытып айтқанда, өзен сулары бірінші қажеттілік және біздің байлығымыз. Су байлығынан адам баласына келетін пайда көп, оларды тиімді пайдалану, сақтай білу баршамыздың абыройлы борышымыз.

2) Қолдау орталықтарын тауып, Жайық өзенінің түбін тазалау шараларын жүргізу және жарлардың басына тамыры тереңге жайылатын ағаштар мен бұталар егу, балық аулау мерзімін белгілеу мен Жайық өзенінің экологиялық жағдайын зерттеу жұмыстарын одан әрі жалғастыру.

3) Орал өңірінің кіші өзендері климаттық жағдай мүмкіндік бергенше өмір сүреді. Алайда, ол аудандарда кіші өзендерді сақтап қалу шаралары

міндетті.

4) Олаудандарда өзен суының ауыл шаруашылығына аз қолдануы, кіші өзендерді сақтап қалудың басты жолы. Қазіргі ХХІ ғасырда техника жақсы дамыған. Соған байланысты ауыл шаруашылығына жер асты суларын фильтр арқылы пайдалануға болады.

5) Туристерге арналған экологиялық белгілер орнату;

6) Туристерге баратын және демалатын арнайы орындар ұйымдастыру: алау жағу және бивуак құру орындарын белгілеу;

7) Экологиялық мәдениеттілік пен қауіпсіздік жөнінде тұрғылықты халықтар арасында лекциялар мен пікірталастар өткізу;

8) Демалыс орындарына арнайы қоқыс салатын жер дайындау;

9) Жергілікті басқарма басшыларымен өзен жағалауында машина жууға тыйым салу;

10) Оқушылармен тал отырғызу шараларын жалғастыру және ашық айдындардың экологиялық жағдайларын зерттеу.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Жандаев М.Ж. Речные долины. — Алма-Ата: Казахстан, 1984. — 184 с.

2. Иванов В.В., Матвеев Б.В., Чернов А.В. Особенности развития речных излучин при изменении условий руслоформирования // Геоморфология. - 1983. — № 3. — С. 71-78.

3. Иванов В.В «Степи Западного Казахстана в связи с динамикой их покрова»

4. Хусаинов Е.Н., «Құстар атауларының қазақша–орысша–латынша және орысша–қазақша–латынша екі бөлімді сөздіктер анықтамалығы» - Қосымша білім бойынша оқу – әдістемелік көмекші құрал, Орал, 2015

БЕКМУХАНОВА А.Б.

Сырым аудандық «Жас туристер
станциясы» КММ ҚББП-гі, БҚО

Жымпиты ауылының флорасы

Тақырыбы: Жымпиты ауылының флорасы

Мақсаты:

Білімділік: Үйірме мүшелерін Жымпиты
ауылының өсімдіктерімен таныстыру

Дамытушылық: Өсімдік түрлерін есте сақтауға
дағдыландыру

Тәрбиелік: Эстетикалық және экологиялық
тәрбие беру

Сабақ типі: Жаңа сабақты меңгерту

Сабақ түрі: Ашық сабақ

Пәнаралық байланыс: биология

Көрнекілік: гербарий, слайд, тірек-сызба

Әдісі: тренинг, сөзжұмбақ шешу, түсіндіру,
сұрақ-жауап, слайд көрсету

I. Ұйымдастыру бөлімі Оқушылармен амандасу, түгендеу

Тренинг: «Табиғат тілімен тілек айту»

Бір-бірінің қолдарынан ұстап, көңілді күйде
табиғатпен байланысты сөздерді пайдаланып,
жақсы тілек айтамыз.

1. Бұлақтай мөлдір таза бол!
2. Жұлдызың жоғары болсын!
3. Гүлдей жайнай бер!
4. Талабың таудай болсын!
5. Қызғалдақтай құлпыра бер!
6. Айың оңыңнан тусын!

II. Жаңа сабақ

Сабақтың теориялық бөлімі

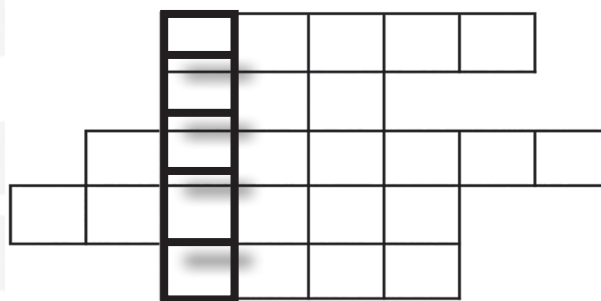
«Ой шақыру» стратегиясы арқылы балалардың
ойларын тақырыппен ұштастырамын.

Сөзжұмбақ сұрақтары:

1. Бөлме өсімдігінің қай түрі?
2. Ешкі төлін қалай атайды?
3. Жыртқыш аң?
4. Сырты жасыл қатты, іші қызыл тәп-тәтті?
5. Көлде жүзіп жүретін киелі құс?

Сөзжұмбақ «ФЛОРА»

(Сөзжұмбақ шешіп болған соң флора туралы
теориялық мәлімет беріледі)

Флора (лат. floris – гүл) – жер бетінде өсіп тұрған
өсімдіктердің барлығын (өсімдік жамылғысын),
нақты бір жер аумағында өсетін өсімдіктер
жиынтығы.

Қазақстанда 6000 өсімдік түрі бар

Флораны өсімдіктер бірлестігінен (әр түрлі
өсімдік қауымдастығының жиынтығынан) ажы-
ратып қарау қажет. Флораның өзара айырмашы-
лығы ең алдымен әр өңірдің геология тарихына,
климаттық жағдайларына және топырағының
құнарлылығына байланысты. Өсімдіктердің өмірі
қоршаған ортамен, әсіресе топырақпен және
климатпен тығыз байланыста болады.

Жасыл өсімдіктер ауадан көмірқышқыл га-
зын, күннен – энергияны, ал топырақтан – су мен
минералдық тұздарды алады.

(Флора анықтамасын түсіндіріп, оқушылардың
назарын слайдқа аударып, Жымпиты ауылының
флорасымен таныстырамын.)

Жымпиты ауылы далалық белдемге жатады.
Өсімдіктердің алуан түрлерінен ең көп тараған
түрлері: жусан - күрделі гүлділер тұқымдасына
жататын көпжылдық өсімдік, дәрілік түймедақ
- астралылар тұқымдасына жататын біржылдық

өсімдік, «Сәлбен» шалфей - (лат. *Salvia*) ерін-гүлділер тұқымдасына жататын көп жылдық шөптесін өсімдіктер. «Мыңжапырақ» (лат. *Achillea*) – астралылар тұқымдасына жататын көп жылдық өсімдік. «Жолжелкен» (*Psylliostachys*) подорожник – бір жылдық шөптесін өсімдіктер, «Көкбас» (лат. *Eryngium*) синеголовник – шатыршагүлділер тұқымдасына жататын көп, екі не бір жылдық шөптесін. «Түйетікен» (лат. *Carduus*) чертополох– астралылар тұқымдасына жататын екі (сирек бір) жылдық шөптесін өсімдіктер. «Ошаған» (*Agrimonia*) дурнишник – раушангүлділер тұқымдасына жататын көпжылдық өсімдіктер.

Сабақтың практикалық бөлімі

Гербарий (кеппе шөп) зерттеу мақсатында арнайы жиналып кептірілген өсімдіктер. Гербарийді арнайы қазып немесе қайшымен кесіп кептіреді.

Гербарийді оқушыларға таратып таныстырамын.

Қажетті заттар: гербарий, дәптер, сызғыш

- Енді, балалар әзірленген гербарийлермен танысып, әр өсімдіктің жапырақтары мен күлте, тамырларының өлшемдерін өлшейік. (оқушылар өсімдіктерін зерттеп, ауызша айтып береді).

Дидактикалық ойын: «Шашылған сөздер» Топпен жұмыс

Оқушылар конверт ішінде шашылған сөздерді теріп алып, жүйелеп орналастырады.

Өсімдік – табиғат тірегі

Жымпиты - құтты мекен!

Өсімдіктер климатына қарай бейімделеді.

Дидактикалық ойын: «Ауылдың қандай өсімдігін білесің?»

Оқушылар жерге жапсырылған табан іздерімен жаңа сабақта өткен өсімдік түрлерін атап шығады.

III. Сабақты бекіту.

1. Оқушыларға кесте толтырғызамын.

2. Пікір алмасу. (оқушыларға төмендегі сұрақтар қою арқылы пікір алмасамын)

- Жалпы табиғатта өсімдік не үшін керек?

- Өсімдіктерді сақтап қалуымыз үшін не істеуіміз керек?

- Сен өзін не істеуің керек?

IV. Қорытынды.

Рефлексия «Шеринг»

Бүгін сабақта не білдіңіз?

Сіз үшін не жаңалық болды?

Алдағы уақытта не білгіңіз келеді?

V. Үйге тапсырма

Оқушыларға қосымша мәліметтер жинап келуге тапсырма беріледі.

VI. Бүгінгі сабаққа өте жақсы қатыстыңыздар. Рахмет! Сау болыңыздар!

Пайдаланған әдебиет:

1. «Биология анықтамалығы» журналы. 2019 жыл

2. «Биология, география және экологияны мектепте оқыту әдістемелігі» журналы. 2018 жыл

Шаңғы туризміне дайындық

ЖӘРДЕМОВА Г.Е.
Жаңақала ауданы білім
беру бөлімінің «Жас туристер
станциясы» КММ-нің ҚББП-гі, БҚО

Сабақтың мақсаты:

а) Оқушылардың қысқы туризм түрлері туралы алған білімдерін пайдалана отырып, шаңғы тебуге дайындық жөнінде теориялық мәліметтермен және қауіпсіздік техникасы ережелерімен таныстыру.

ә) Құрал-жабдықтарды күтіп ұстауына дағдыландыру.

б) Қысқы туризм түрлеріне деген қызығушылығын арттырып, салауатты өмір салтына баулу.

Күтілетін нәтиже:

- Шаңғы туризмі туралы толығырақ танысты;
- Шаңғы тебудің ережелерін біледі;
- Жұптық, топтық жұмыс жүргізе алады.

Сабақтың түрі: жаңа білім беру

Сабақтың әдісі: топтық жұмыс, сұрақ-жауап

Қолданылатын стратегиялар:

«Ой шақыру», «Сәйкестендіру»

Сабақтың көрнекілігі: презентация, интерактивті тақта, шаңғы жабдықтары

Сабақтың барысы:

Сәлемдесу.

Назарларыңызды бейнероликке бұрсаңыздар.

II. Қызығушылықты ояту.

«Ой шақыру» стратегиясы

Бейнеролик көрсету (Шаңғы дайындығы)

Белсенді туризмнің ең күрделі түрлерінің бірі – шаңғы туризмі. Ол елімізде жыл өткен сайын кең қанат жайып, дамып келеді.

Шаңғы жабдықтарын бойға байланысты дұрыс таңдау

Өз бойыңа лайықтап шаңғы мен шаңғы таяғын таңдап алу: - шаңғыны жаныңа тігінен ұстап, бір қолыңды жоғарыға созғанда, алақаның шаңғының ұшына емін-еркін жету; - шаңғы таяғының ұзындығы жанға түзу созған қолға тірелу.

Шаңғы дайындығындағы қауіпсіздік ережелерімен таныстыру.

1. Киім ойдағыдай жылы болу керек.

Міндетті жылы киім, тоқыма қолғап пен спорттық бас киім болуы керек. Желді күні кеудеше киген дұрыс.

2. Шұлық киіп, ұлтарак салғанда, аяқты қыспауы үшін аяқ киімінің кең болғаны дұрыс.

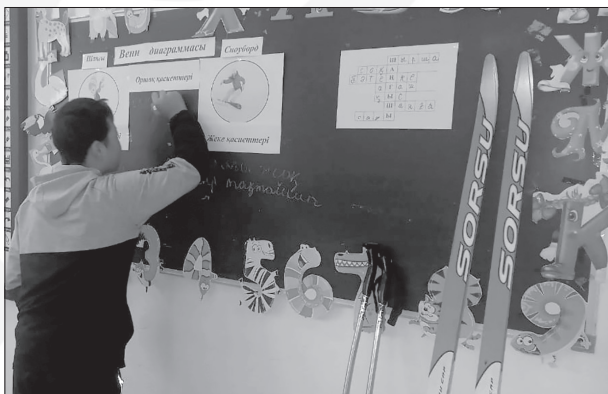
3. Аязды күндері оқушылардың денесін үсік шалғандай белгі байқалса, ол жердің айналасын қармен қызарғанша ысқылап, көмек көрсету қажет.

4. Шаңғының бекіткіші дұрыс киілуіне әрдайым назар аударып отыру қажет.

5. Қалың қармен, мұздақты жерлермен, бұталар арасынан сақтықпен өту қажет.

6. Таудан төмен сырғанау тек қана мұғалімнің рұқсатымен, кезекпен белгілі арақашықтықты сақтай отырып жасалады.

7. Тауға көтерілу арнайы белгіленген жерлерде ғана мүмкін, сондай-ақ таудан түсіп келе жатқандардың жолын кесіп өтуге тыйым салынады.

8. Шаңғы әр оқушының бойының биіктігіне сай таңдалуы керек.

9. Шаңғы тебу алаңына шығар сәтте, оқушылар шаңғы мен таяқты қауіпсіз етіп жинап ұстау қажет.

10. Құлаған сәтте алға және артқа құлауға болмайды оң немесе сол жаққа құлаған өте дұрыс.

11. Шаңғымен қар жоқ жолсыз жермен жүруге тыйым салынады, оқушылардың өміріне өте қауіпті. Ережелерді әр оқушы қатаң сақтауы керек.

Шаңғымен жүру әдіс-тәсілдерімен таныстыру.

Ауыспалы жүріс.

Ауыспалы жүрістің негізіне сырғанау адымдары жатады

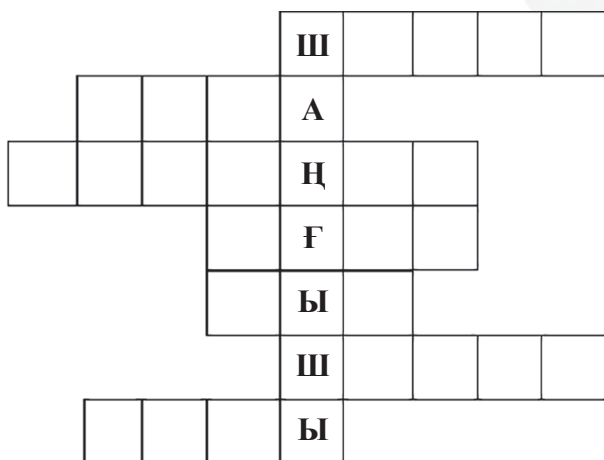
Шаңғышы аяқпен және қолындағы таяқпен ауыспалы түрде итеріле отырып, бірде сол аяқпен, бірде оң аяқпен сырғанайды.

Бір мезгілдегі бір адымды жүріс.

Бұл жүріс жарыс кезеңдерінде, жақсы тегістелген шаңғы жолдарында, жазық жерлерде қолданылады. Бір аяқпен сырғанау және бір мезгілде екі таяқпен итерілу бір мезгілді бір адымды жүрістің негізі болып табылады.

3. Конькише жүріс

Аттап басу арқылы бұрылуды үйрену немесе сырғанауда күш алып жылжуды жеңілдететін

конькише жүріс бұрыннан жақсы мәлім және шаңғы спорты тәжірибесінде қолданылады.

Өрге шығу әдістері: жылжып, жүгіріп және адымдап шығу «шырша», «жартылай шырша-лап», «сатымен» шығу.

Токтау әдістері: «соқа» әдісімен, тіреліп, бәсең жылжып, бұрылып құлау арқылы

Сөзжұмбақ шешу: **ШАҢҒЫШЫ**

1. Тауға шығу әдістерінің бірі? (шырша)

2. Биікке көтерілу әдісінің бірі? (соқа)

3. Шаңғы құрылымының бірі? (бәтөнке)

4. Шаңғы неден жасалады? (ағаш)

5. Ұлы ақын Абай Құнанбаевтың мезгілдерге арналған өлеңдерінің бірі? (қыс) Оқушылардан білетін шумақтарын сұрау.

6. Жұмбақ. Қайқылығына қарамас,

Жалпақ табан қара ағаш.

Қар болмаса ауладан.

Шығуға да жарамас. (шаңғы).

7. Биіктіктен түсу тәсілі? (саты)

Вени диаграммасы

Суреттерді таңдау арқылы кері байланыс жасау.

1. Сіз шаңғы теуіп келе жатқанда шаңғыңыздың таяғы сынғанда қандай іс-әрекет жасайсыз?

2. Шаңғы түрлерін әдістерін атаңыз.

3. Бүгінгі сабақтан не үйрендіңіз?

4. Бүгінгі сабаққа қатысты қандай ұсынысыңыз бар?

5. Тосын сый

ХАМИЕВ М.Н.
Жәнібек ауд. БЖТЖЭО-ның
ҚББП-і, БҚО

Параллельді өткел (ашық сабақ)

Сабақ тақырыбы: Параллельді өткел. Параллельді өткелді құру, арқандарды тарту ережелері

Сабақ мақсаттары:

Білімділік: Теориялық алған білімдерін практикалық түрде орындап үйрету, туристік қызметтің белсенділігін арттыру, жаяу жорық барысында кездескен табиғи кедергіден өткел дайындап өту.

Дамытушылық: Туристік дағдыларын қалыптастыру, туристік – спорттық дайындықтарын, икемділіктерін дамыту;

Тәрбиелік: Салауатты өмір салтына, қажетті жағдайда өз бетімен жедел шешім қабылдауға, жауапкершілікке, төзімділікке тәрбиелеу.

Сабақ түрі: аралас сабақ

Пәнаралық байланыс:

- Туризмнің белсенді түрлерінің техникасы мен тактикасы
- Туристік - спорттық дайындық
- Дене тәрбиесі

Оқыту әдісі: Сөздік, көрнекілік, практикалық

Сабақтың техникалық және материалдық жабдықталуы:

- Акт
- Топшамалар
- Туристік сақтандыру системасы
- Карабин, дюльфер, пруссик
- Негізгі және көмекші арқандар
- Каска

I. Ұйымдастыру бөлімі:

1. Оқушылармен амандасу
2. Жоқ оқушыларды белгілеу
3. Жұмыс орындарының сабаққа дайындығын тексеру

II. Кіріспе нұсқау

Оқушылардың зейінін жаңа сабаққа бейімдеу (өткен сабақты қайталау, слайд)

1. Аспалы өткелде ағашқа ең бірінші негізгі арқан қандай байлау арқылы бекітіледі?
2. Аспалы өткелден бірінші өтетін қатысушы қалай сақтандырылады?
3. Бірінші қатысушы арғы жағалауға өткен соң қандай жұмыстар атқарады?
4. Жумар дегеніміз не?
5. Дюльфер дегеніміз не?
6. Бірінші қатысушы топтық сақтандыру арқанын арғы жағалауға қалай жібереді?
7. Бірінші қатысушы жеке сақтандыруды қалай орындайды?

8. Соңғы қатысушы қандай жұмыстар атқарады?

Сабақтың тақырыбы мен мақсатын хабарлау:

Жорық кезінде параллельді өткелді негізгі және көмекші арқандарды пайдалана отырып құру, қатысушылардың жеке және топтық сақтандыруды орындай отырып өту және арқандарды жинау әдіс-тәсілдерін үйрету.

Жаңа тақырыпты баяндау (конспект, видео ролик)

Өткелдер негізгі және көмекші арқандарды пайдалану арқылы жүзеге асырылады. Өткел әдетте батпақтан өту, сол сияқты өзен арқылы өту кезінде дайындалады. Өткелді дайындау үшін оны ұйымдастыру орнын таңдаудың маңызы зор болып табылады. Параллельді өткел операциядан соң өз бетімен оңай жиналуы қажет.

Өткел дайындау үшін келесі туристік құралдар қолданылады:

1. Туристік сақтандыру жүйесі
2. Карабиндер – бекіту құралдары
3. Пруссик
4. Туристік арқандар – негізгі және көмекші

Аспалы өткелді құру барысында пайдаланылатын туристік байлаулар:

1. Сегіздік
2. Маркировкалау
3. Түзу байлау
4. Қабыстыра байлау
5. Жылан байлауы
6. Бақылау байлауы
7. Өрмелі байлау

Параллельді өткелден өту операциялары келесі кезеңдерден тұрады

Кезең жағалау орындалатын жұмыстар

1. I - кезең а - жағалауы

Өткелді ұйымдастыруға дайындық,

I - ші қатысушының дайын аспалы өткел арқылы өтуі, үстіңгі арқанды бекітуі

2. II – кезең б - жағалауы негізгі арқанды байлау

3. III - кезең а - жағалауы Негізгі арқанды пруссик арқылы кере тарту, екінші пруссикті ағытып сегіздік байлауын салу (өткел дайын)

4. IV - кезең а - б жағалауы Қатысушылардың параллельді өткел арқылы өтуі

5. V - кезең а - б жағалауы Соңғы қатысушының өткелден өтуге дайындығы, өткелден өтуі, жинауы

I – кезең: (а - жағалауы) Өткелді ұйымдастыруға дайындық

1. Сақтандыру жүйесін кию
2. Өткелді дайындау орнының дайындығын тексеру
3. Негізгі арқандарды сегіздік байлауына карабин бекіту арқылы дайындап, бір шетін 1 - ші қатысушыға бекіту
4. Топтық сақтандыруды ұйымдастыру
5. 1 - ші қатысушының аспалы өткел арқылы (б) жағалауына өтуі.

II – кезең: (б - жағалауы) негізгі және көмекші арқандарды терекке бекіту

1. Сақтандыру арқанын терекке айналдыра карабин арқылы бекіту
2. Төменгі арқанға баса отырып көтеріліп, негізгі арқанды терекке жылан немесе өрмелі байлау арқылы бекіту

III – кезең: (а - жағалауы) Негізгі арқанды кере тарту

1. Негізгі арқанды терекке айналдыра қарама - қарсы бағытта пруссик салу
2. Негізгі арқанды күшке сала отырып кере тарту, арқанның өткелге дайындығын тексеру
3. Арқанға екінші салынған пруссикті негізгі арқан өз бетімен ағытылу үшін босатып шешіп алу
4. Арқанның бос бөлігін теректен айналдырып сақтандыру мақсатында сегіздік байлауын салу арқылы карабинмен бекіту

IV – кезең: (б - жағалауы) Қалған қатысушылардың өтуі

1. Топтағы қалған қатысушылардың паралель тартылған арқандар арқылы өтуі
2. Жеке сақтандыруды жұмысшы ұстағы (репшнур) карабин арқылы орындау, карабинді жоғарғы негізгі арқанға бекіту
3. Қолды карабиннің екі жағына, ал төменгі арқанға аяқты сенімді орналастырып, жылжи отырып келесі жағалауға топтық сақтандыру арқылы өту

V – кезең: (а - жағалауы) Соңғы қатысушының өткелден өтуі, өткелді жинауы

1. Соңғы қатысушының негізгі жоғарғы арқанның өз бетімен ағытылуы үшін көмекші арқанның соңын екі карабинді біріктіре отырып бекітіп дайындауы.

2. Топтық сақтандыруды тасымалдама арқаны арқылы ұйымдастыру

3. Соңғы қатысушының паралельді өткел арқылы өтуі

4. Жылан немесе Өрмелі байлауын ағыту, көмекші арқанды күшке сала тарту

5. Өткелді жинау

6. Арқандарды маркировкалау

Жаңа сабақты бекіту

1. Паралельді өткел дайындауға қажетті құралдар?

2. Өткел дайындауда пруссик не үшін қажет?

3. Өткелден өту операциясында 1 - ші қатысушы қалай өтеді?

4. 1 - ші қатысушы б - жағалауына өткен соң қандай байлауларды орындайды?

5. Екінші және қалған қатысушылар өткелден қалай өтеді?

6. Негізгі арқанға бекітілген екінші пруссикті не себептен ағытып алу қажет?

7. Соңғы қатысушы өткелден өтер алдында өткел жиналу үшін қандай жұмыс атқарады?

8. Пруссик негізгі арқанға қандай байлау арқылы бекітіледі?

9. Паралельді өткел дайындау барысында негізгі арқанға салынған 2 - ші пруссик ағытылғаннан кейін негізгі арқанның өзінде сегіздік байлауы не себептен орындалады?

Қауіпсіздік ережелері

1. Сақтандыру системасын дұрыс кимеу қатысушыға қандай қауіп төндіреді?

2. Жеке сақтандыру дегеніміз не?

3. Топтық сақтандыру дегеніміз не?

4. Бақылау аймағы дегеніміз не?

5. Топтық сақтандырушылар қандай ережені міндетті түрде орындау керек?

6. Бақылау байлауы қандай мақсатта орындалады?

Оқушылар бүгінгі жаңа сабағымыз бойынша қандай сұрақтарыңыз бар?

Егер сұрақтарыңызға толық жауап алған болсаңыздар сабағымыздың келесі бөлімі тәжірибелік бөлімді бастайық!

III. Ағымдағы нұсқау. Оқушылар шебердің практикалық көрсеткендерін топтарға бөлініп орындайды. 1 - ші қатысушының, соңғы қатысушының жұмыстарын әр қайсысы жеке орындайды. Паралельді өткелді өз беттерімен құрады, өтеді және жинау әдісін көрсетеді.

- Оқушыларды топтарға бөлу

- Қауіпсіздік ережелеріне тоқталу

- Тапсырмалар бөлу

- Жұмысты орындау тәсілін әр кезең бойынша көрсету

- Өз беттерімен жұмыстану

- Әрбір оқушыны жекелей қадағалау

Жұмыс орнын қарап өткенде:

1. Жұмыс орнының ұйымдастырылуын тексеру

3. Еңбек тәсілдері мен операциялардың дұрыс орындалуын бақылау

4. Технологиялық процестің орындалуын бақылау

5. Жұмыс барысында қауіпсіздік ережесінің сақталуын қадағалау

6. Оқушылардың өзін және өзара бақылауларын қадағалау

IV. Қорытынды нұсқау.

1. Жақсы орындаған оқушылардың жұмыстарын атап өту

2. Қателіктерді сипаттап олардың орын алу себебіне тоқталып өту

3. Оқушылардың бағаларын хабарлау

4. Жұмыс орнын, құрал - жабдықтарды жинастыру

Андроновская культура

ЧЕСНОКОВА Р.С.
учитель истории ОШ №7,
педагог-модератор,
г.Уральск, ЗКО

Ф.И.О (при его наличии) педагога	Чеснокова С.Р.	
Дата 10.10.2022		
Класс 5 «Г»	Количество присутствующих	Количество отсутствующих
Тема урока	Андроновская культура	
Цели обучения в соответствии с учебной программой	5.2.2.2 – определять признаки андроновской культуры, опираясь на археологические источники	
Цель урока	Объяснять признаки андроновской культуры, опираясь на археологические источники	
Критерии оценивания	Знание и понимание	Дает определение андроновской культуры
	Применение	Определяет признаки андроновской культуры
	НВП (анализ, синтез, оценка)	Оценивает вклад андроновцев в эпоху бронзы

Этап урока/ Время	Действия педагога	Действия ученика	Оценивание	Ресурсы
Начало урока 3 мин	Приветствие учащихся, проверка готовности к уроку. Опрос пройденного материала Метод «Ассоциация» Как вы понимаете, что такое археологическая культура? Какие археологические культуры мы с вами уже прошли?	Учащиеся сидят в группах (название групп по 4 этапам эпохи камня) Приветствуют учителя. Учащиеся дают свои ответы	К 0 Д.: Перечисляют ассоциации на тему археологическая культура Д: Называют изученные археологические культуры О.С. Резюмирование	Карта «Казахстан в эпоху бронзы» Слайдовые презентации
Середина урока: Объяснение нового материала 6 минут	Метод «Составления инструкции» Переход к изучению новой темы с помощью выступление ученика с докладом на тему: «Ботайская культура» (вопрос из темы прошлого урока) Вводное слово учителя: Об археологических культурах. Целеполагания совместно с учениками. Наводящие вопросы: 1.Какой период, следующий после энеолита мы начали изучать?	ООП(ТиО) Рассказывает заранее подготовленный доклад Учащиеся внимательно слушают доклад, при необходимости задают вопросы. Дают ответы, свои предположения: 1.Бронза 2.Узнаем о том, как жили люди в эпоху бронзы, где жили, когда жили, чем занимались	Комментарий учителя (Словесная оценка ученицы за доклад) О.С. Похвала. Резюмирование	

Этап урока/ Время	Действия педагога	Действия ученика	Оценивание	Ресурсы
3 минуты+ 3 минуты	2.Что именно будем изучать в этом периоде? Правильно, ребята, мы будем изучать эпоху бронзы, а именно андроновскую культуру, это наша сегодня тема урока и цель сегодня на уроке: определять признаки андроновской культуры, опираясь на археологические источники. Записывают число и тему урока на доске. Чтобы дать определение культуре, ребята, кто помнит, какие вопросы, пункты мы рассматриваем при изучении эпох, культур? Правильно, а вот вам Инструкция: 1.Хронологические рамки 2.Территория 3.Антропологические черты людей	Ученики записывают в тетради число и тему урока Дают ответы, свои предположения: 1. Время существования 2. Географическое местоположение...	О.С. Похвала. Комментирование	План: 1.Хронологические рамки 2.Территория 3.Антропологические черты людей
10 ми- нуты	Метод «Историческая рыбалка» (сначала чтение параграфа 14-15 стр.42-43,а потом отвечают на вопросы) Учитель дает инструкции по чтению определённых абзацев в учебнике и на доске вывешивает плакат с вопросами, на которые необходимо ответить после прочтения Далее предлагает «порыбачить» Вопросы после прочтения параграфа и для рыбалки 1.называет хронологические рамки культуры 2.определяет антропологические черты андровца 3.указывает на карте территорию распространения андроновской культуры	Учащиеся читают параграф 14-15 стр.42-43+дополнительный материал-таблицы и отвечают на вопросы в тетради Далее 1 учащийся выходит к доске «порыбачить» Порыбачить выходит учащийся с ООП (речевые навыки)	К1. 3 и П: Дает определение андроновской культуры Дескриптор: 1.называет хронологические рамки культуры 2.определяет антропологические черты андровца 3.называет и указывает на карте территорию распространения андроновской культуры О.С. Учитель оценивает «рыбака» по критериям	Карта Казахстана Рыбки, на которых написано задание, удочка
3 мин * 4= 12 мин	Метод «Концептуальная таблица» 1 группа Палеолит 2 группа Мезолит 3 группа Неолит 4 группа Энеолит Инструкция учителя. Чтобы определить признаки андроновской культуры необходимо изучить 1.погребальный обряд 2. посуду 3.хозяйство 4.жилище	Учащиеся работают в группах: распределяют обязанности в группе (выбирают спикера, кто следит за временем, делает постер) , читают определенные абзацы, дополнительный материал, составляют постеры, коллажи, готовят доклады, выступают, рассказывая о своем признаке	К2. П: определяет признаки андроновской культуры Дескриптор: 1.описывает погребальный обряд 2.описывает посуду 3.описывает хозяйство 4. описывает жилище андровца	

Этап урока/ Время	Действия педагога	Действия ученика	Оценивание	Ресурсы								
3 мин + 2 мин	Читая параграф 14-15 стр.44-45+дополнительный материал 1 группа Описывает погребальный обряд 2 группа Описывает посуду 3 группа Описывает хозяйство 4 группа Описывает жилище Все группы описывают и составляют постеры, коллажи По итогам работы заполняют концептуальную таблицу «Признаки андроновской культуры» на доске заранее подготовленная на ватмане <table border="1"><tr><td>Помина- льный Обряд</td><td>Посуда</td><td>Хозя- йство</td><td>Жилище</td></tr><tr><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table> В каждую ячейку вешаем постер, коллаж групп	Помина- льный Обряд	Посуда	Хозя- йство	Жилище					андроновской культуры ООП (речевые навыки) могут составить постер, коллаж, а спикером быть учащийся с ООП ТиО	О.С.Взаимооценивание Учитель комментирует выступление групп. Каждая группа оценивает друг друга с помощью приема «Кулак-ладошка»	
Помина- льный Обряд	Посуда	Хозя- йство	Жилище									
	Метод «РАФТ» Ребята, давайте оценим вклад андроновцев в ту эпоху, в которую они жили, написав пост в инстаграмм Учитель дает инструкцию, как работать по данному методу «РАФТ» и как написать пост в инстаграмм. От каждой группы заслушиваю 1 учащегося.	Учащиеся с помощью метода РАФТ дают оценку вкладу андроновцев в эпоху бронзы ,написав пост в инстаграмм. Выбирают по 1 работе от группы Ставка в данном задании на данных учащихся на ТиО ООП (речевые навыки) частично заполненный пост в инстаграмм	КЗ. НВП: Оценивает вклад андроновцев в эпоху бронзы с помощью метода РАФТ пишут пост в инстаграмм Дескриптор: 1.выбирают роль-ученик 2.выбирают аудиторию-родители 3.выбирают форму(пост в инстаграмм) 4.выбирают тему (называет достижения людей эпохи бронзы,) 5.аргументирует высказывание о позитивных изменениях качества жизни людей эпохи бронзы О.С. Комментарий учителя (Словесная оценка учителя).									
Завершение урока 2 мин 												

Баспасөз бетінде алғаш жарық көрген әңгімесі – «Күй аңызы». 1956 жылы «Қаһарлы күндер» атты романы жарық көрді. «Дала сыры»

повесі үшін (өңделіп, толықтырылып, «Боран» романына айналды) авторға 1966 жылы Қазақ КСР-нің Абай атындағы Мемлекеттік сыйлығы берілді. 1968 жылы жазылған «Сәуле» драмасы, одан кейінгі «Боран», «Ант», «Әке мен бала» драмалары да қазақ сахнасының өміршең туындыларына айналды. «Махаббат мұңы», «Күптеген кездесу» драмалары, «Арыстанның сыбағасы», «Күшік күйеу» комедиялары қазақ, орыс және туысқан халықтар сахнасында көрінді. Л.Н. Толстойдың «Азапты сапарда» трилогиясын, М. Горькийдің әңгімелерін қазақ тіліне аударды.

Жазушының ең соңғы романы-«Шырағың сөнбесін». Бұл романның негізгі кейіпкері Нәзира-кеңес армиясының офицері Қасымбектің жары. Жан-жақтан анталаған жау тылында қалған аяғы ауыр әйелдің өмір жолы, бастан кешкендері, өзін қоршаған ортаға, өткен күндерге көзқарасы арқылы кейіпкердің жан дүниесіне әрі барлау, әрі талдау жасалады.

Тахауи Ахтанов шығармашылығының негізгі салмағы прозада. Елімізде де, шетелдерде де, ең алдымен, дарынды прозаик ретінде танылды. Ал, Ахтанов прозасының ең биік шыңы-«Боран» романы. Бұл шығарма кезінде өмірдің өзекті шындығын көрсеткен, бұрын айтыла бермейтін көлеңкелі мәселелерді батыл көтерген, кейіпкерлерінің рухани әлеміне талдау жасаған жаңашыл шығарма ретінде жоғары бағаланды.

Көркем әдебиет баспасында редактор, бөлім меңгерушісі, киностудияда сценарий бөлімінің бастығы. «Әдебиет және өнер» - «Жұлдыз» журналының редакторы, Қазақстан Жазушылар одағының хатшысы, көркемөнер бас басқармасының бастығы, республикалық кітап палатасының директоры сияқты жауапты қызметтер атқарды. II дәрежелі Отан соғысы орденімен, екі рет Қызыл Жұлдыз, Еңбек Қызыл Ту, «Құрмет Белгісі» ордендерімен марапатталған. Қаламгерге Қазақстанның Халық жазушысы атағы берілген. 1997 жылы Ақтөбе қаласындағы драма театрына жазушының есімі

берілді. Театрда қазақ труппасы, орыс труппасы және сатира труппасы Екі езу жұмыс жасайды.

Романдары: «Қаһарлы күндер», «Боран», «Шырағың сөнбесін».

Прозалары: «Алғашқы эн», «Қызғаныш», «Күй аңызы», «Жоғалған дос», «Алыстан жеткен сарын».

Драматургиясы: «Сәуле», «Әке мен бала», «Боран», «Күтпеген кездесу», «Ант», «Махаббат мұңы» және «Арыстанның сыбағасы», «Күшік күйеу» комедиялары.

Аудармалары: С.Бабаевскийдің «Алтын жұлдызды жігіт», «Жер үстіндегі нұр» атты романдары, А.Н.Толстойдың «Азапты сапарда» атты үш томдық романы.

«BEEP » әдісі.

Оқушылар уақыт пен оқиғаны сәйкестендіреді,
әр топта 4 тапсырмадан.

1997 жылы - Облыстық драма театрға Тахауи Ахтановтың есімі берілді.

2013 жылы 23-29 қыркүйек

Қазақстан драма театрларының ХХІ республикалық фестивалі өтті.

«Ант» қойылымы - Ақтөбе облысы әкімінің арнайы сыйлығымен марапатталды.

30 желтоқсан 2013 жыл

Тахауи Ахтанов пен Куандык Шаңғытбаевқа ескерткіш орнатылды.

1956 жыл - «Қаһарлы күндер» атты романы жарық көрді.

Қуандық Шаңғытбаев - Бала күнінен өмірде де, әдебиетте де жұбы жазылмаған досы

2023 жыл - Тахауи Ахтановтың туғанына 100 ЖЫЛ.

«Нар идірген»күйінің шығу тарихы баяндалған шығарма? - Күй аңызы

Тахауи Ахтанов қайтыс болған қала - Алматы

Тахауи Ахтанов қайда өмірге келді ? - Шалқар ауданы, Шетырғыз селосы

Абай атындағы Қазақ мемлекеттік педагогикалық институтын аяқтамауына не себеп? - Екінші дүниежүзілік соғыс.

«Өлкеден шыққан ірі тұлғалар» ұяшықтағы

сұрақтарға жауап беру (гиперссылка)

Ескерткіштер (ескерткіште кім бейнеленгенін тап)

10- Әбілқайыр хан

20- Әлия Молдағұлова

30- Т.Ахтанов пен Қ.Шаңғытбаев

40- Құдайберген Жұбанов

Тұлға

10- «Алло, Айша бибі, Аэропорт» әндерінің орындаушысы? Ерке Есмахан

20- «Славян базары-2015» байқауының гран при жүлдегері, «SINGER 2017» байқауы арқылы әлемге танылған әктөбелік? Димаш Құдайберген

30- Әлемдік рекорд орнатқан әйгілі ақ тарының атасы? Шығанақ Берсиев

40- Ақтөбе облысындағы ауданға есімі берілген жыршыны атаңыз? Нұрпейіс Байғанин

Кесенелер

10- Тама Есет Көкіұлы

20- Қобыланды батыр

30- Абат Байтақ

40- Хан моласы

Тахауи Ахтановтың мұрағаты мен облыстық драма театр жұмысы туралы бейнеролик көрсетіледі. Оқушылар мұқият тыңдап, топтар бір-біріне сұрақ- жауап дайындайды.

« 2 ГИС» әдісі.

Әр топқа Т.Ахтанов көшесінің бейнесі берілген, сол көшеде орналасқан нысандарды толық тауып көше бойына жабыстыруы керек (Теңге символы, 2 қалалық емхана, Әйтеке би ескерткіші, облыстық драма театр, Т.Ахтанов пен Қуандық Шаңғытбаев ескерткіші, Барлық кезеңдегі шекарашыларға ескерткіші, Рауф Кутуев ескерткіші, «Ақтөбе» телеарнасы)

«Жылдам жауап» әдісі арқылы сабақты қорытындылау:

1. Ахтанов туған өңір қалай аталады? (Ақтөбе облысы, Шалқар ауданы).

2. Ұстаз болуды армандаған жас жігіт Алматы қаласына келді. Сонда ол қандай жоғарғы оқу орнына түсті? (ҚазПИ - ге).

3. Оқуды неге аяқтай алмады? (себебі, соғыс басталып кетті де, Ахтанов майданға аттанды).

4. Сол кезде жазушы қаламынан жауынгерлерге рух беретін мақалалар жазылып, майдандық газеттерде жарияланды. Ұлы Отан соғысындағы суреттерді қандай романында берді? («Қаһарлы күндер»).

5. Көркем аудармамен де айналысты. Кімдердің шығармаларын аударды? (Пушкиннің, Толстойдың, Горькийдің, т. б.).

6. Жазушы қаламынан әңгіме, хикаят, роман, драмалық шығармалар туындады. Драмалық шығармаларын атайық. («Сәуле», «Боран», «Ант», «Әке мен бала», «Махамбет мұңы», «Арыстанның сыбағасы», «Күшік күйеу»).

7. Жазушының алғашқы әңгімесі қалай аталады? («Күй аңызы»).

8. Жазушының туған және дүниеден өткен жылдарын атайық. (1923 - 1994 жж).

«Автограф» әдісі арқылы стикерге оқушылар сабақтан алған әсерлерін жазып, қолтаңба қалдырады.

Сабақты бағалау: топтарға әр кезең бойынша театр билеттері беріліп отырады. Сабақ соңында билеттер есептеліп, ең көп билет жинаған топ жеңіске жетеді.

Үй тапсырмасы: Т.Ахтановтың кез-келген шығармасын оқып келіп, қысқаша мазмұндау.

Жарыс жеңімпаздарын құттықтаймыз

2023 жылдың 4 - 8 қаңтары аралығында Алматы облысында туристік көпсайыстан тау туризмі бойынша Республикалық жарыс өтті. Жарысқа Қазақстан Республикасының 10 облысынан 20-ға жуық команда қатысты. Жарыс бағдарламасы 4 техникалық қашықтықтардан құрылды: «Жеке», «Байлам», «Эстафета» және «Командалық».

Жасөспірімдер тобы бойынша **«Жеке» қашықтықта:**

Муратов Батырхан - 1 орын

Амангельдиева Нұргүл - 3 орын

«Байлам» қашықтығында:

Муратов Б./ Базарбаев О. - 2 орын

Картес А./ Қабылқайыр А. - 3 орын

Жасөспірімдер тобы арасында Жалпы командалық есеп бойынша

1 орын – Павлодар облысы «Павлодар» командасы

2 орын - Батыс Қазақстан облысы «Батыс-West 5» командасы

3 орын – Жетісу облысы «Ирбис Текеле» командасы

Балалар тобы бойынша **«Жеке» қашықтықта:**

Асқар Айша - 1 орын

Жәңгірханұлы Әмірхан - 2 орын

Самиғолла Аружан - 3 орын

«Байлам» қашықтығында:

Самиғолла А./ Өтешқали А. - 1 орын

Балалар тобы арасында Жалпы командалық есеп бойынша

1 орын – Батыс Қазақстан облысы «Батыс-West 7» командасы

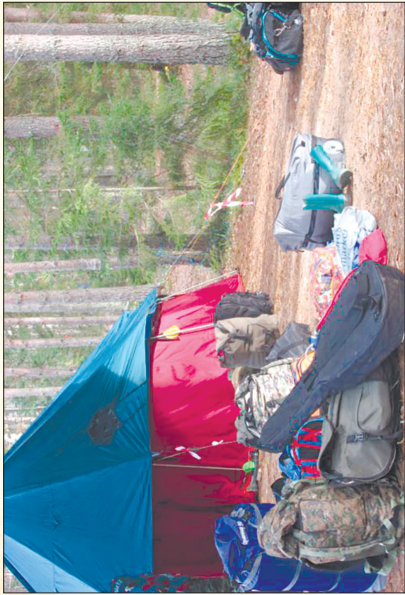
командасы

2 орын - Жетісу облысы «Джунгария» командасы

3 орын – Жетісу облысы «Ирбис Текеле» командасы

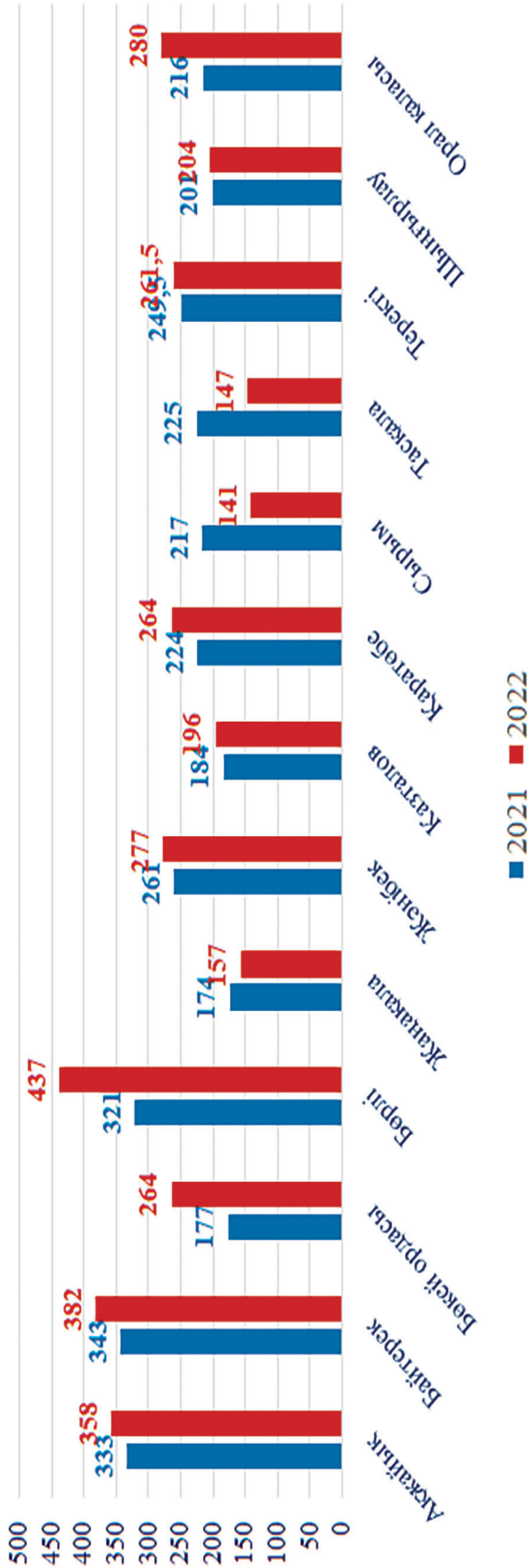

РЕЙТИНГ – 2022: Жеңіске ұмтылу - табиғи заңдылық!!!

1-5 орын	Көшбасшы!	Жарайсың, жеңіс тұғырынан түспе!	1. Бөрлі ЖТС 2. Бәйтерек ЖТС 3. Ақжайық БЖТО 4. «Атамекен» ҚБЖТ-жЭО 5. Жәнібек БЖТ-жЭО
6-10 орын	Алға ұмтыл!	Сіздің қолыңыздан бөрі келеді!	6. Бөкей ордасы БЖТ-жЭО 6. Қарағөбе БЖТ-жЭО 7. Теректі БЖТ-жЭО 8. Шыңғырлау БЖТ-жЭО 9. Қазталов БЖТ-жЭО 10. Жаңақала ЖТС
11-13 орын	Қатардан қалма!	Тырысыңыз!	11. Тасқала ЖТС 12. Сырым ЖТС

БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ АУДАНДАРЫНЫҢ
ТУРИСТІК-ӨЛКЕТАНУ ҚЫЗМЕТІН ДАМУҒА КӨРСЕТКІШІ (БАЛЛЫҚ ЖҮЙЕ)

**Дорогие Друзья!
Всех любителей активного
и веселого отдыха,
приглашаем в наши турбазы
ТОК «Евразия» и ТЛ «Самал»!**

**Мы предлагаем
не только индивидуальный отдых,
ну и коллективный.**

Именно для ВАС:

- заселение в просторных, теплых комнатах;
- катание с ледяной горки;
- катание на коньках;
- подвижные игры на свежем воздухе;
- вкусное и сытное питание;

**У нас зимний отдых с незабываемыми
впечатлениями,
зарядом энергии и здоровья Вам обеспечен!**

**Наши адреса: ТОК «Евразия», ул.Лагерная 6, ост. Кардиология. Автобусы: № 49, 7,4, 16
ТЛ «Самал» ул. Акжунис 100, мкр. Самал 2. Автобусы: № 3К, 7, 4, 13
Телефоны для справок: ТОК «Евразия» 8777 791 54 62, ТЛ «Самал» 8701 335 11 26
Регламент работы: с 9.00 до 18.00**